

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA

POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

**FUNKCJE METROPOLITALNE
WARSZAWY**

Andrzej Gawryszewski, Piotr Korcelli,
Ewa Nowosielska

Nr 53

1998

ZESZYTY

INSTYTUTU GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA

PAN

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLISH ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF GEOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION

**FUNKCJE METROPOLITALNE
WARSZAWY**

Andrzej Gawryszewski, Piotr Korcelli,
Ewa Nowosielska

Nr 53

1998

METROPOLITAN FUNCTIONS OF WARSAW

ZESZYTY
INSTYTUTU GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
PAN
<http://rcin.org.pl>

Redaguje zespół w składzie:
Teresa Kozłowska-Szczęsna (redaktor)
Grzegorz Węclawowicz (zastępca redaktora)
Jerzy Grzeszczak
Marek Degórski

Barbara Jaworska (sekretarz)

Redakcja techniczna, skład i łamanie: Andrzej Gawryszewski
Grafika komputerowa: Janusz Książak

W publikacji wykorzystano materiały opracowane na potrzeby I etapu prac nad
„Strategią rozwoju Warszawy do 2010 roku”
na zlecenie Wydziału Zagospodarowania Przestrzennego Biura Zarządu m.st. Warszawy.

Adres redakcji:
00-818 Warszawa, ul. Twarda 51/55
tel.(48-22) 69 78 841
fax (48-22) 620 62 21

Abstract. The paper consists of three parts. In the first and the second part the authors discuss the ranks allocated to Warsaw in a number of alternative classifications of European cities and, subsequently, the ranks suggested by the analysis of demographic, social and economic data. In the third part the metropolitan, as well as capital functions (interpreted as a sub-set of the former) of Warsaw and identified and measured. Also, some assumptions concerning their future development are formulated.

Key words: Metropolitan functions, metropolitan area of Warsaw, city classifications,
European urban hierarchy.

Spis treści

I. Ranga Warszawy w europejskiej sieci miast w świetle współczesnych klasyfikacji i typologii międzynarodowych	5
II. Ranga Warszawy na podstawie danych demograficznych, społecznych i gospodarczych	33
Wstęp	33
Pracujący i ich struktura według sektorów gospodarki	34
Aktywność ekonomiczna	37
Struktura pracujących według sektorów gospodarki narodowej	38
Struktura pracujących według sekcji gospodarki	43
Zmiany w sektorze przemysłu	44
Zmiany w sektorze usług	45
Wielkość zakładu	47
Ludność	48
Liczba ludności	48
Struktura ludności według płci i wieku	49
Ruch naturalny ludności	53
Mieszkania	55
Hotele	59
Infrastruktura techniczna	60
Komunikacja	62
Ruch lotniczy	64
Szkolnictwo wyższe	66
Opieka medyczna	68
Kultura	69
Bezpieczeństwo publiczne	71
Ocena pozycji Warszawy w świetle statystyki	73
Podsumowanie	79
III. Funkcje stołeczne i metropolitalne Warszawy: stan i prognoza	84
Metropolia i funkcje metropolitalne – podstawowe pojęcia i ich zakres	84

Funkcje metropolitalne i stołeczne Warszawy	
na tle charakterystyki gospodarki obszaru metropolitalnego	90
Definicje operacyjne, założenia i charakterystyka danych statystycznych	90
Struktura gospodarki na obszarze metropolitalnym Warszawy	91
Charakterystyka sektorów gospodarki na obszarze metropolitalnym	91
Struktura wewnątrzsektorowa gospodarki obszaru metropolitalnego Warszawy	94
Warszawa na tle obszaru metropolitalnego	97
Funkcje metropolitalne	102
Definicje i metody obliczeń	102
Szacunek niektórych składowych funkcji metropolitalnych	104
Funkcje metropolitalne: wyniki szacunków	107
Funkcje stołeczne	112
Zróznicowania według gmin-dzielnic	113
Pracujący ogółem	113
Pracujący według sektorów gospodarczych	115
Pracujący w sektorze przemysłowym według sektorów własności	115
Pracujący w sektorze usługowym według sektorów własności	117
Pracujący w funkcjach metropolitalnych	117
Pracujący według głównych sekcji i działów EKD	121
Prognoza zmian struktury gospodarki Warszawy	131
Zmiany wewnątrzsektorowe	134
Bibliografia	140

I. RANGA WARSZAWY W EUROPEJSKIEJ SIECI MIAST W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNYCH KLASYFIKACJI I TYPOLOGII MIĘDZYNARODOWYCH

Zainteresowanie klasyfikacjami miast, prowadzonymi w skali międzynarodowej, wzrosło w ciągu ostatnich lat w związku z rozszerzaniem się Unii Europejskiej oraz intensyfikowaniem się powiązań pomiędzy poszczególnymi krajami i regionami Unii. Proces ten wyraża się bowiem wzrostem współzależności, a także konkurencji między miastami, zwłaszcza dużymi ośrodkami miejskimi, położonymi po różnych stronach granic państwowych. Rozwój telekomunikacji, jak również transportu, a zwłaszcza powstanie nowej generacji kolei ekspresowych, przynosi radykalne zmniejszanie się oporu odległości, zbliżając do siebie miasta Europy.

Pojawiają się tendencje do specjalizacji funkcjonalnej miast w skali kontynentu, a zatem perspektywy wykształcenia się Europejskiego Systemu Miast, nakładającego się na sieci Krajowych Systemów Miejskich i Osadniczych, ograniczającego znaczenie i modyfikującego przestrzenne zasięgi tych tradycyjnych systemów.

Zagadnienia klasyfikacji miast w skali Europy były uwzględniane w co najmniej kilku projektach porównawczych badań miejskich, prowadzonych w międzynarodowych ośrodkach naukowych w latach 70. i 80.. Prace te były jednak zorientowane na typologie cząstkowe, odnoszące się do problematyki genezy, wielkości, a zwłaszcza struktury i rozmieszczenia ludności miast. Tak było w przypadku prac Komisji Krajowych Systemów Osadniczych Międzynarodowej Unii Geograficznej, programu pt. „*Osadnictwo Człowieka i Usługi w Międzynarodowym Instytucie Stosowanej Analizy Systemów*”, a także projektu CURB (Costs of Urban Growth), realizowanym w Centrum Badań Społecznych w Wiedniu.

W ostatnim z wymienionych projektów (por.: van den Berg i inni, 1982) miasta europejskie były klasyfikowane m.in. pod względem fazy cyklu rozwoju, zgodnie z koncepcją tzw. cyklu życia miasta, wyrażającego się specyficznym następstwem procesów przestrzennej koncentracji i dekoncentracji ludności. Cykl podstawowy składa się z pięciu faz.

1. **Bezwzględnej centralizacji**, gdy liczba mieszkańców głównego ośrodka aglomeracji lub obszaru metropolitalnego – tzw. miasta centralnego wzrasta, natomiast ludność pozostałych obszarów (stref) aglomeracji ulega zmniejszaniu.
2. **Względnej centralizacji**, gdy zwiększa się liczba ludności zarówno głównego miasta, jak i pozostałych stref aglomeracji, przy czym wyższe jest tempo wzrostu liczby ludności głównego ośrodka.
3. **Względnej decentralizacji**, gdy strefy zewnętrzne aglomeracji miejskiej (obszaru metropolitalnego) uzyskują przewagę nad miastem centralnym pod względem tempa wzrostu liczby ludności.
4. **Bezwzględnej decentralizacji**, gdy wzrost liczby ludności postępuje w strefach zewnętrznych aglomeracji miejskiej, natomiast liczba mieszkańców głównego jej ośrodka ulega zmniejszeniu.
5. **Dezurbanizacji** (lub kontrurbanizacji), gdy kurczenie się liczby mieszkańców występuje zarówno w mieście centralnym, jak i w aglomeracji miejskiej jako całości.
6. **Reurbanizacji**, gdy nowe impulsy rozwoju ekonomicznego, przemiany demograficzne i zmiany stylu życia ludności przynoszą powtórny jej napływ do stref wewnętrznych aglomeracji miejskich.

Zgodnie z wymienionymi powyżej kryteriami typologicznymi Warszawa, tzn. aglomeracja warszawska, znajdowała się w stosunkowo "wczesnych" fazach cyklu rozwoju miasta, a mianowicie w fazie względnej decentralizacji w latach 60., następnie względnej centralizacji w latach 70.; ponownie w fazie względnej decentralizacji w latach 80., a aktualnie, w latach 90., w fazie bezwzględnej decentralizacji. Tymczasem w większości dużych aglomeracji miejskich Europy Zachodniej faza bezwzględnej decentralizacji wystąpiła już w latach 70., a w latach 80. częstym przypadkiem była następna faza – dezurbanizacji – decentralizacji przy kurczeniu się ogólnej liczby mieszkańców aglomeracji (por. J. Grzeszczak, 1996). Omawiane kryteria nie są jednak w pełni miarodajne w odniesieniu do Warszawy, której "naturalny" cykl rozwoju był zaburzony przede wszystkim w następstwie zniszczeń wojennych, w dziesięcioleciach powojennych polityką ograniczeń meldunkowych, a ponadto w latach 60. – polityką deglomeracji. Stąd "opóźnienie" Warszawy w przechodzeniu przez kolejne fazy cyklu rozwoju aglomeracji miejskiej jest w pewnym stopniu pozorne (por. P. Korcelli, 1987). Z drugiej strony, Warszawa stoi niewątpliwie przed perspektywą nasilenia się w przyszłości procesu dekoncentracji w rozmieszczeniu ludności, procesu, który występuje ze zmiennym

nasileniem w aglomeracjach miejskich Zachodu już od kilku dziesięcioleci (por. L.H. Klaassen, J.H.P. Paelinck, 1979).

W latach 80. pojawiły się międzynarodowe studia typologiczne nad miastami europejskimi, koncentrujące się na zagadnieniach struktury zatrudnienia, funkcji egzogenicznych oraz dostępności przestrzennej. Zakres tych studiów, z których najbardziej znane są opracowania brytyjskiego autora Paula Cheshire (1979, 1990), nie wykraczał z reguły poza granice Unii Europejskiej. Wyjątkiem pod tym względem było często przytaczane w literaturze przedmiotu opracowanie francuskiego geografa Rogera Bruneta pt. "*Les villes européennes*" (1989). Zgodnie z zamieszczoną w tym opracowaniu klasyfikacją (por. tabl. 1), Warszawa należy do 5-tej kategorii miast w skali Europy, podobnie jak m.in. Wiedeń, Budapeszt, Praga i Kijów. Omawiana klasyfikacja, której autor przywiązywał znaczną wagę do takich funkcji miast, jak usługi finansowe oraz przemysły wysokich technologii, budzi zresztą wiele zastrzeżeń. Przykładem jest usytuowanie Monachium o dwie kategorie wyżej niż Wiednia, lub Genewy niżej niż Lyonu. Klasyfikacja R. Bruneta stanowi jednak istotny punkt odniesienia dla wielu późniejszych prac tego typu.

Na przełomie lat 80. i 90. międzynarodowymi klasyfikacjami miast zainteresowały się także organizacje planistyczne krajów Unii Europejskiej, a także organa samej UE, w związku z przygotowywaniem kierunkowego studium polityki przestrzennego zagospodarowania – "*Europa 2000*". W studium tym zbiór miast ujęty jest w pięć kategorii (por. tabl. 2), przy czym rozróżnia się stan aktualny oraz stan perspektywiczny. Chociaż miasta Europy Środkowo-Wschodniej nie zostały objęte analizą, to można stwierdzić, iż zgodnie z przyjętymi kryteriami, wśród których akcentowane były funkcje stołeczne i liczba mieszkańców, Warszawa znalazłaby się w kategorii drugiej – miast o znaczeniu europejskim – tej samej, do której zaliczono m.in. Madryt, Rzym, Brukselę i Kopenhagę, jak również największe konurbacje – Randstad Holland i Ruhry-Nadrenii.

Przestrzenny zasięg międzynarodowych klasyfikacji miast, powstających na zamówienie, bądź przynajmniej w związku ze studiami prowadzonymi w ramach działalności organów Unii Europejskiej, uległ zdecydowanemu rozszerzeniu w latach 1994–1995. Tymi nowymi klasyfikacjami objęte są z reguły nie tylko miasta państw stowarzyszonych z Unią, lecz także ośrodki miejskie krajów Bałtyckich, Białorusi, Ukrainy i europejskiej części Rosji.

Tablica 1. RANGA MIAST I AGLOMERACJI MIEJSKICH POLSKI WŚRÓD MIAST EUROPY

Według: R. Brunet: Les villes „européennes”. Paris: Datar-Reclus, La Documentation Française, 1989.

KATEGORIE W KLASYFIKACJI	MIASTA POLSKIE	INNE MIASTA EUROPEJSKIE
II	—	PARYŻ, LONDYN.
II	—	MEDIOLAN.
III	—	BERLIN, MOSKWA, RZYM, FRANKFURT n. Menem MONACHIUM, BRUKSELA, MADRYT, BARCELONA ROTTERDAM
IV	—	ST. PETERSBURG, ATENY, KOPENHAGA, STUTTGART, HAMBURG, ZURYCH, TURYN, LYON
V	WARSZAWA	WIEDEŃ, BUDAPESZT, PRAGA, KIJÓW, MARSYLIA, TULUZA, GENEWA, ANTWERPIA, DORTMUND, NEAPOL.
VI	KRAKÓW, KATOWICE (GOP), GDANSK-GDYŃIA.	BRATYSŁAWA, MIŃSK, LIPSK, HANOWER, NORYMBERGA.
VII	ŁÓDŹ, POZNAŃ, WROCŁAW, SZCZECIN, LUBLIN, BYDGOSZCZ-TORUŃ.	BRNO, OSTRAWA, LWÓW, WILNO, KOWNO, DREZNO.
VIII	BIALYSTOK, CZĘSTOCHOWA, KIELCE, RADOM, RZESZÓW, OLSZTYN.	BRZEŚĆ, FRANKFURT n. Odrą KOSZYCE, KRÓLEWIEC, GRODNO.

Uwaga: Klasyfikacja, zwłaszcza w odniesieniu do kategorii I-V, oparta głównie na znaczeniu funkcji gospodarczych o zasięgu międzynarodowym.

Tablica 2. SYSTEM MIAST EUROPY (KRAJÓW UNII EUROPEJSKIEJ)

Według: EUROPE 2000. Outlook for the Development of the Community's Territory. Commission of the European Communities, Directorate General for Regional Policy, Brussels-Luxembourg 1991.

Numer kategorii	REGIONY MIEJSKIE	STAN ISTNIEJĄCY (1990)	PERSPEKTYWY (2000-2010)
I	Miasta światowe – ośrodki kontrolujące gospodarkę światową	PARYŻ LONDYN	obok wymienione oraz: BERLN RANDSTAD-HOLLAND KONURBACJA RUHRY
II	Miasta o znaczeniu europejskim	Większość miast stołecznych liczących ponad 1 mln mieszkańców: MADRYT RZYM BRUKSELA ATENY LIZBONA KOPENHAGA oraz konurbacje: RANDSTAD-HOLLAND RUHRY ośrodki nie-stołeczne: FRANKFURT n. Menem MEDIOLAN	obok wymienione oraz niektóre mniejsze ośrodki, takie jak: DUBLIN LUXEMBURG EDYNBURG, które rozwiną sektor usług finansowych i staną się konkurencyjne wobec obecnych ośrodków tej kategorii
III	Miasta – ośrodki o znaczeniu krajowym	Mniejsze miasta stołeczne DUBLIN LUXEMBURG oraz pozostałe miasta liczące ponad 1 mln mieszkańców, m.in.: BIRMINGHAM BARCELONA NEAPOL MONACHIUM HAMBURG	niektóre mniejsze ośrodki miejskie, takie jak: BARI WALENCJA PORTO RENNES GLASGOW SEWILLA awansują w hierarchii mimo peryferyjnego położenia, dzięki sukcesom inicjatyw w dziedzinie rozwoju telekomunikacji oraz nowych technologii produkcyjnych i informatycznych
IV	Ośrodki o znaczeniu regionalnym	Miasta liczące 300 tys. – 1 mln mieszkańców	także liczne mniejsze ośrodki, np.: READING AX-EN-PROVENCE OXFORD FREIBURG AUGSBURG SWINDON, usytuowane w pobliżu wielkich metropolii, lub stanowiące ośrodki naukowe, węzły transportowe, awansują do tej kategorii ośrodków miejskich
V	Ośrodki o znaczeniu lokalnym	Miasta średniej wielkości	Będą wśród tych miast przykłady sukcesu (co w niektórych przypadkach przyniesie ich awans do wyższej kategorii), jednak wiele ośrodków lokalnych, zwłaszcza związanych z tradycyjnymi i recesyjnymi gałęziami przemysłu (włókienniczy, zbrojeniowy) będą przeżywały regres.

Uwagi:

- 1) Zgodnie z przyjętymi kryteriami (liczba mieszkańców, funkcje stołeczne) WARSZAWA znalazłaby się w II kategorii – miast o znaczeniu europejskim.
- 2) Brak jednej struktury hierarchicznej w systemie miast; istnieje wiele nakładających się wzajemnie układów hierarchicznych, odnoszących się do poszczególnych ważnych sfer działalności gospodarczej: przemysłów *high-tech*, usług finansowych, transportu, dystrybucji (handlu), a także działalności kulturalnej, działalności naukowej i badawczej.
- 3) Miasta konkurują ze sobą wzajemnie w obrębie poszczególnych funkcji i rodzajów działalności. Konkurencja w przyszłości wzrośnie, chociaż rozwiną się także układy komplementarne.
- 4) Zmiany w Europie Wschodniej przyniosą korzyści ośrodkom miejskim położonym w sąsiedztwie tego regionu (BERLIN, HAMBURG, KOPENHAGA, SALONIKI, HANOWER, NORYMBERGA).

Pierwszym tego typu opracowaniem, uznanym zresztą za bardzo kontrowersyjne i zaniżające rangi miast polskich w porównaniu z rangami miast krajów sąsiednich (por. P. Korcelli, 1996), była mapa zatytułowana *"Europejska Sieć Miast"*, wykonana (głównie przez pracowników Institut für Länderkunde w Lipsku) na zamówienie Ministerstwa Przestrzennego Zagospodarowania, Budownictwa i Rozwoju Miast w Bonn (por.: Europäisches Städtenetz, 1994). Zgodnie z tym ujęciem (por. tabl. 3 i ryc. 1) Warszawa (a także konurbacje Gdańska-Gdyni oraz Katowic-Krakowa) znalazła się aż w szóstej kategorii ośrodków, a mianowicie "regionów miejskich o potencjalnym znaczeniu europejskim". Chociaż do tej samej grupy zaliczono m.in. Pragę i Kijów, to np. Budapeszt znalazł się znacznie wyżej, a mianowicie w czwartej kategorii, przy czym wyżej niż Warszawę sklasyfikowano także m.in. Helsinki i Luxemburg. Wydaje się, iż na wynikach tego opracowania zaciążyły rozpowszechnione na początku lat 90-tych opinie, zgodnie z którymi Węgry wyprzedzały znacznie inne kraje Europy Środkowo-Wschodniej pod względem tempa i zakresu procesów transformacji gospodarczej (mierzonego m.in. wielkością napływu kapitału zagranicznego), a Budapeszt miałby stać się ośrodkiem skupiającym ważne gospodarcze (zwłaszcza finansowe) funkcje o zasięgu międzynarodowym, ośrodkiem dominującym nad pozostałymi miastami stołecznymi w skali Europy Środkowo-Wschodniej.

Istotną modyfikacją w stosunku do wyżej wymienionego opracowania jest *Mapa Europejskiej Sieci Miast oraz Połączeń Transportowych*, opublikowana w książce pod redakcją P. Treunera i M. Fouchera: *Towards a New European Space* (1994), powstałej w ramach prac Niemieckiej Akademii Badań Przestrzennych i Planowania (ARL). W studium tym, o charakterze prognostyczno-planistycznym, wyróżnia się trzy podstawowe kategorie ośrodków miejskich (por. tabl. 4 i ryc. 2), przy czym w każdej z nich wydzielone są podtypy. Podtypy te odpowiadają w pewnym stopniu zakładanym stadiom rozwoju Unii Europejskiej. Warszawa została sklasyfikowana wśród ośrodków podtypu IIb – "Miast, które powinny uzyskać rangę ośrodków europejskich w pierwszej kolejności". W tej samej grupie znalazły się m.in.: Lizbona, Praga, Budapeszt i Ryga. Mińsk i Kijów zostały zaliczone do następnej kategorii – IIc. Spośród miast Europy środkowej i Wschodniej jedynie Moskwa znalazła się w wyższej grupie – Ic.

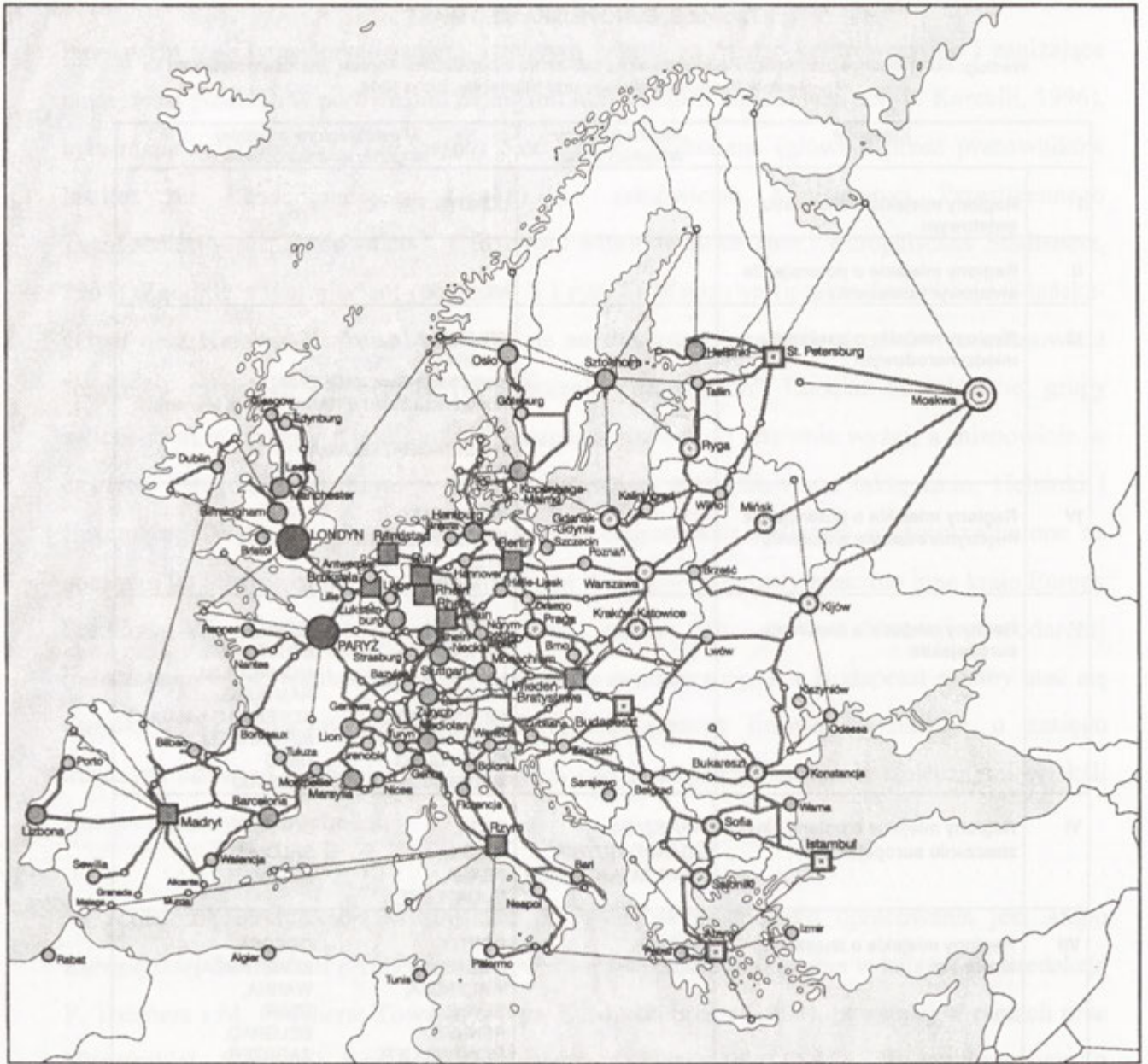
Omawiana klasyfikacja jest częściowo oparta na wcześniejszej, zamieszczonej w pracy zbiorowej pod redakcją P. Treunera i J. Gigou (1992), zawierającej wyniki studiów Niemiecko-

Tablica 3. EUROPEJSKA SIEĆ MIAST

Według: Europäisches Städtenetz. Raumordnungspolitik im europäischen Kontext. Bundesministerium für Raumordnung, Baumwesen und Städtebau, Bonn 1994.

Kategorie		Miasta (regiony miejskie) Polski	Miasta (regiony miejskie) innych krajów europejskich	
I	Regiony miejskie o znaczeniu światowym		LONDYN, PARYŻ	
II	Regiony miejskie o potencjalnie światowym znaczeniu		MOSKWA	
III	Regiony miejskie o znaczeniu międzynarodowym		BRUKSELA, MADRYT, Konurbacja Renu (KOLONIA), Konurbacja Menu (FRANKFURT n. Menem), BERLIN, WIEDEN-BRATYSŁAWA, RZYM	
IV	Regiony miejskie o potencjalnie międzynarodowym znaczeniu		BUDAPESZT, ST. PETERSBURG, ATENY, ISTAMBUŁ	
V	Regiony miejskie o znaczeniu europejskim		LIZBONA, BARCELONA, LYON, MARSYLIA, BIRMINGHAM, MANCHESTER, LUXEMBURG, MEDIOLAN,	ZURYCH STUTTGART, MONACHIUM, HAMBURG, KOPENHAGA-MALMÖ SZTOKHOLM OSLO HELSINKI
VI	Regiony miejskie o potencjalnym znaczeniu europejskim	WARSZAWA GDAŃSK-GDYNIA KRAKÓW-KATOWICE	RYGA, MIŃSK, PRAGA, BUDAPESZT,	SOFIA, SALONIKI, KIJÓW.
VII	Regiony miejskie o znaczeniu krajowym	POZNAŃ, SZCZECIN	PORTO, BILBAO, WALENCJA, SEWILLA, RENNES, MONTPELLIER, NANTES, BORDEAUX, TOULOUSE, NICEA GRENOBLE, TALLIN, LWÓW, KISZYŃÓW,	ODESSA, KONSTANCA, WARNA, IZMIR, BELGRAD, ZAGRZEB, SARAJEWO, LJUBLANA, DREZNO, HALLE-LIPSK, HANNOVER, WILNO, BRZEŚĆ, BRNO.
VIII	Regiony miejskie o znaczeniu regionalnym (wybrane)	BYDGOSZCZ, TORUŃ, BIAŁYSTOK, ŁÓDŹ WROCŁAW, LUBLIN.	ROSTOCK, MAGDEBURG, ERFURT, OSTRAWA, LINZ, GRAZ, KŁAJPEDA,	ŻYTOMIERZ, KOSZYCE, KOWNO, SMOLEŃSK, MISZKOLC, DEBRECZYN.

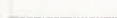
Uwaga: Mapa (zestawienie) ma charakter opisowo-normatywny, bowiem na jej podstawie powinny zostać określone założenia w zakresie inwestycji infrastrukturalnych, podejmowane przez Unię Europejską

Ryc. 1. Europejskie regiony miejskie

- Regiony miejskie o znaczeniu światowym
- Regiony miejskie o znaczeniu międzynarodowym
- Regiony miejskie o znaczeniu europejskim
- Regiony miejskie o znaczeniu głównie krajowym
- Regiony miejskie o potencjalnym znaczeniu światowym
- Regiony miejskie o potencjalnym znaczeniu międzynarodowym
- Regiony miejskie o potencjalnym znaczeniu europejskim

**Koncepcja przestrzennego zagospodarowania -
- systemy transportu osobowego o wysokiej szybkości**

- Połączenia głównych ośrodków miejskich Europy transportem szynowym o wysokiej szybkości i standardzie obsługi
- Połączenia lotnicze regionów peryferyjnych i wysp z międzynarodowymi portami lotniczymi (wybór)

Wedtug: Europäisches Städtnetz. Raumordnungspolitiken im europäischen Kontext. Bundesministerium für Raumordnung, Baumwesen und Städtebau. Bonn, Februar 1994.

Tablica 4. KLASYFIKACJA MIAST NA PODSTAWIE MAPY EUROPEJSKIEJ SIECI MIAST
ORAZ POŁĄCZEŃ TRANSPORTOWYCH

Według: P. Treuner, M. Foucher: Towards a New European Space. Academie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover 1994.

Kategorie ośrodków miejskich		Miasta Polskie	Miasta i regiony miejskie innych krajów europejskich	
I	OŚRODKI MIEJSKIE O ZNACZENIU MIĘDZYNARODOWYM			
I a	Miasta międzynarodowe		LONDYN, PARYŻ	
I b	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków międzynarodowych w pierwszej kolejności		MADRYT, RZYM, BERLIN.	
I c	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków międzynarodowych w dalszej kolejności		MOSKWA, ISTAMBUŁ.	
I d	Miasta pełniące wyspecjalizowane funkcje w skali międzynarodowej		GENEWA.	
II	OŚRODKI MIEJSKIE O ZNACZENIU EUROPEJSKIM			
II a	Miasta europejskie		BRUKSELA, RANDSTAD-HOLLAND, Konurbacja RUHRY, FRANKFURT n. Menem, LYON, BARCELONA, MONACHIUM,	HAMBURG, ZURYCH, KOPENHAGA, SZTOKHOLM, WIEDEŃ, ATENY, MEDIOLAN.
II b	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków europejskich w pierwszej kolejności	WARSZAWA	BIRMINGHAM, MANCHESTER, GLASGOW, LIZBONA, BORDEAUX, MARSYLIA,	PRAGA, RYGA, BUDAPESZT, BUKARESZT, BELGRAD.
II c	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków europejskich w dalszej kolejności		ST. PETERSBURG, MIŃSK, KIJÓW.	
III	OŚRODKI MIEJSKIE O ZNACZENIU KRAJOWYM			
III a	Miasta o znaczeniu krajowym		LUXEMBURG, BAZYLEA, STUTTGART, MANNHEIM, NORYMBERGA,	HANNOVER, DUBLIN, OSŁO, HELSINKI.
III b	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków krajowych w pierwszej kolejności	GDAŃSK, SZCZECIN, POZNAŃ, WROCŁAW, KATOWICE, KRAKÓW.	(wybrane:) DREZNO, LIPSK, BREMA, STRASSBURG, TULUZA, WALENCJA, TURYN, FLORENCJA,	NEAPOL, TALLIN, WILNO, LWÓW, BRATYSŁAWA, ZAGRZEB, LUBLJANA, SOFIA.
III c	Miasta, które powinny uzyskać rangę ośrodków krajowych w dalszej kolejności		KISZYNIÓW, ODESSA.	

Uwaga: Celem studium powstałego w wyniku prac międzynarodowej grupy ekspertów jest stworzenie podstawy do dyskusji na temat celów rozwoju w przestrzeni, realizowanych przez politykę Unii Europejskiej, zwłaszcza w dziedzinie alokacji funduszy strukturalnych.

Ryc. 2. Europejska sieć miast i połączeń transportowych oraz regiony wymagające działań w skali Europy

Według: Treuner P., 1994, A New Map of Europe's Spatial Development Objectives. EUREG, European Journal of regional Development, 1/1994, 38-43.

OŚRODKI MIEJSKIE

O znaczeniu międzynarodowym

- istniejący
- wskazany do rozwoju w pierwszej kolejności
- wskazany do rozwoju w dalszej kolejności
- o specyficznej funkcji międzynarodowej

O znaczeniu europejskim

- istniejący
- wskazany do rozwoju w pierwszej kolejności
- wskazany do rozwoju w dalszej kolejności

O znaczeniu krajowym

- istniejący
- wskazany do rozwoju w pierwszej kolejności
- wskazany do rozwoju w dalszej kolejności

POŁĄCZENIA TRANSPORTOWE

Główne

- istniejące
- wskazane do rozwoju w pierwszej kolejności
- wskazane do rozwoju w dalszej kolejności

Drugorzędne

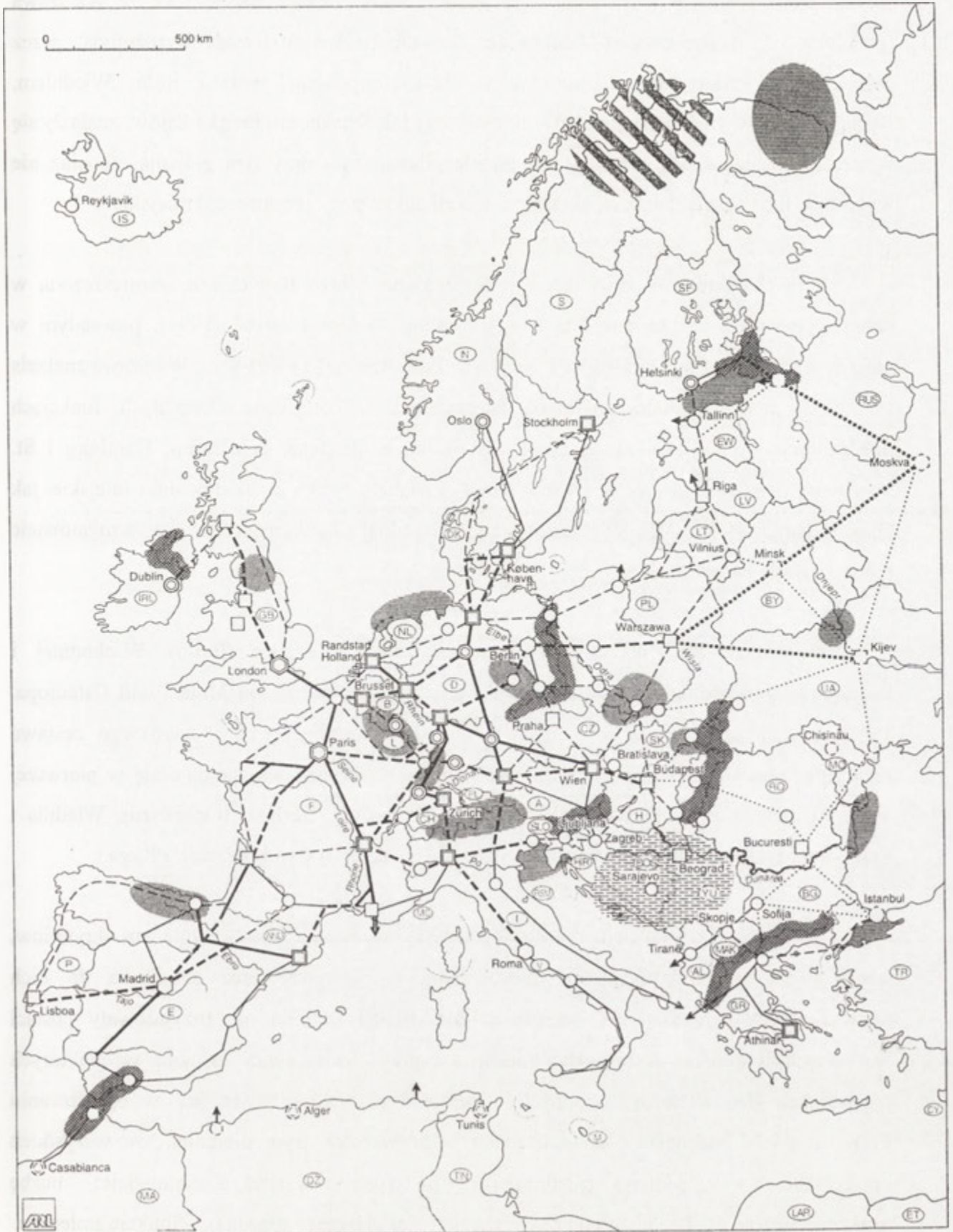
- istniejące
- wskazane do rozwoju w pierwszej kolejności
- wskazane do rozwoju w dalszej kolejności

SUGEROWANE POŁĄCZENIA MORSKIE

- europejskie
- międzykontynentalne

OBSZARY I REGIONY WYMAGAJĄCE DZIAŁANIA W SKALI EUROPEJSKIEJ

- obszary wymagające ochrony zasobów naturalnych w pierwszej kolejności
- obszary, na których dokonuje się restrukturyzacja gospodarki
- obszary problemowe na granicach Unii Europejskiej
- obszary wymagające utrzymania minimalnego osadnictwa
- obszary kryzysowe wymagające integracji w przyszłości

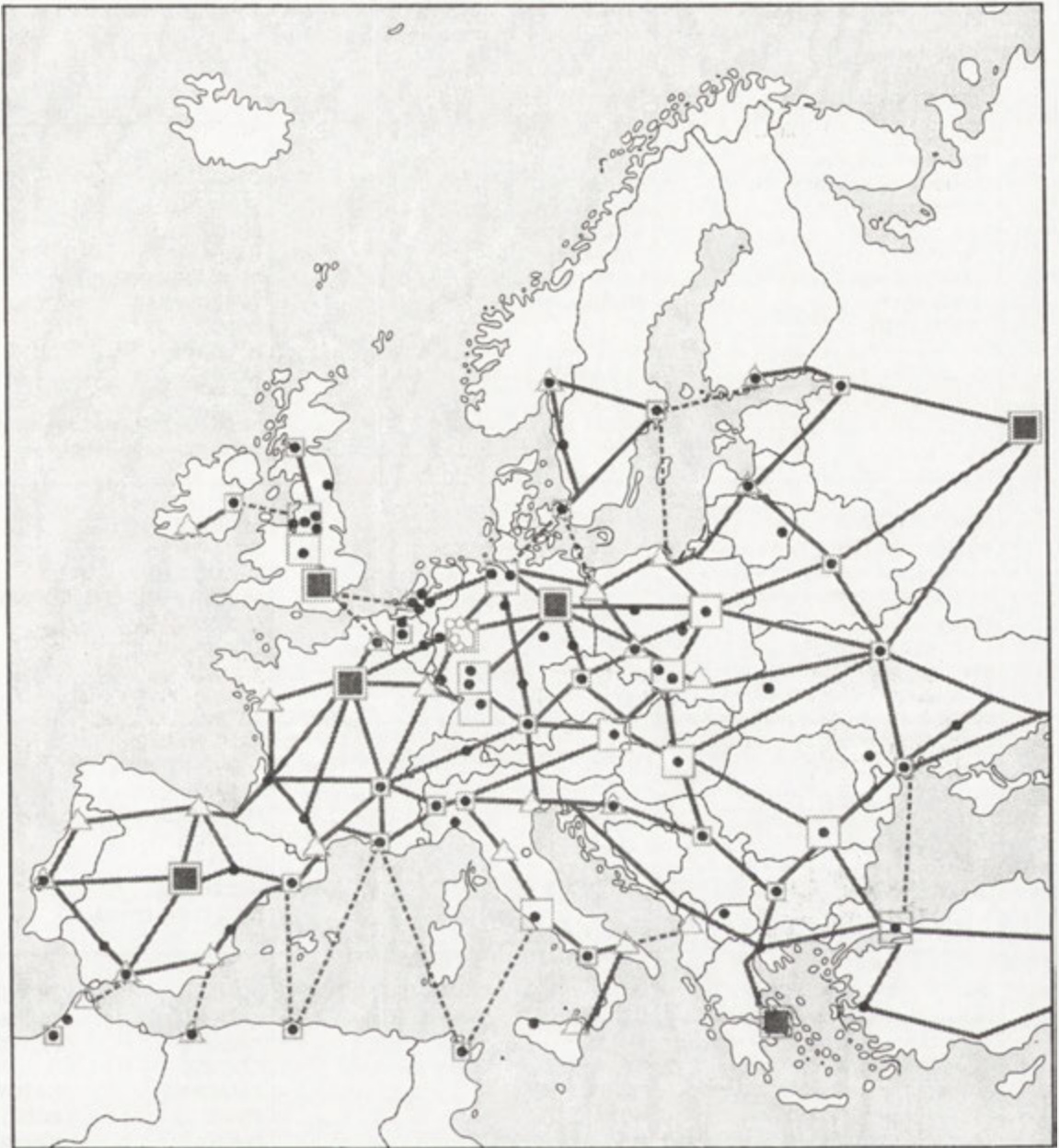

Francuskiej Grupy Roboczej (ARL i DATAR). W publikacji tej zawarta jest mapa (ryc. 3), prezentująca uproszczoną strukturę sieci miast Europy. Zwraca uwagę fakt, iż Warszawa (podobnie jak dwubiegunowa konurbacja Katowic–Krakowa) została wyróżniona, przez zaliczenie do drugiej klasy ośrodków w skali europejskiej, wraz z m.in. Wiedniem, Budapesztem i Rzymem, podczas gdy takie miasta, jak Sztokholm, Praga i Kijów, znalazły się w trzeciej klasie ośrodków. Podstawą tej klasyfikacji była przy tym głównie, chociaż nie wyłącznie, liczba mieszkańców, określona w skali aglomeracji (konurbacji) miejskich.

Inny charakter ma klasyfikacja miast regionu Morza Bałtyckiego, zamieszczona w często cytowanym w literaturze fachowej studium "VASAB 2010" (1994), powstałym w ramach prac Konferencji Ministrów Planowania Przestrzennego i Rozwoju. Warszawa znalazła się tu w pierwszej kategorii miast europejskich – ośrodków o ważnych funkcjach międzynarodowych, w tej samej grupie co Berlin, Kopenhaga, Sztokholm, Hamburg i St. Petersburg (por. tabl. 5, ryc. 4a i 4b). Na uwagę zasługuje fakt, iż takie ośrodki miejskie, jak Oslo, Helsinki, a także Mińsk i Rygę zaliczono do jednej z następnych kategorii, a mianowicie miast – ośrodków krajowych.

Najnowsza klasyfikacja miast, zamieszczona w Atlasie Europy Wschodniej i Południowo-Wschodniej, wydawanym w Austrii (Zentrensysteme im Mittel- und Osteuropa, 1997), została opracowana na podstawie bogatego zbioru danych i szerokiego zestawu kryteriów. Zgodnie z tym ujęciem (por. tabl. 6, ryc. 5) Warszawa znajduje się w pierwszej kategorii miast Europy Środkowo-Wschodniej, obok m.in. Berlina, Budapesztu, Wiednia i Pragi, wyprzedzając mniejsze miasta stołeczne, takie jak Bratysława, Zagrzeb i Ryga.

Omawiane klasyfikacje miast różnią się wzajemnie pod względem kryteriów, stanowiących podstawę podziału zbioru miast na kategorie oraz zaliczania do nich poszczególnych ośrodków. W większości klasyfikacji kryteria nie przyjmowały postaci konkretnych wartości liczbowych. Ponadto, mapy i zestawienia ukazują w niektórych przypadkach stan aktualny, w innych – perspektywiczny, a nawet, jak w opracowaniu P.Treunera i M.Fouchera – stan pożądaný w przyszłości. Tym niemniej, we wszystkich opracowaniach uwzględniono co najmniej trzy podstawowe kryteria, a mianowicie: – liczbę mieszkańców (na ogół całej aglomeracji; rzadziej – jej głównego ośrodka), – funkcje stołeczne

Ryc. 3. Aglomeracje miejskie, ośrodki rozwoju i główne linie komunikacyjne

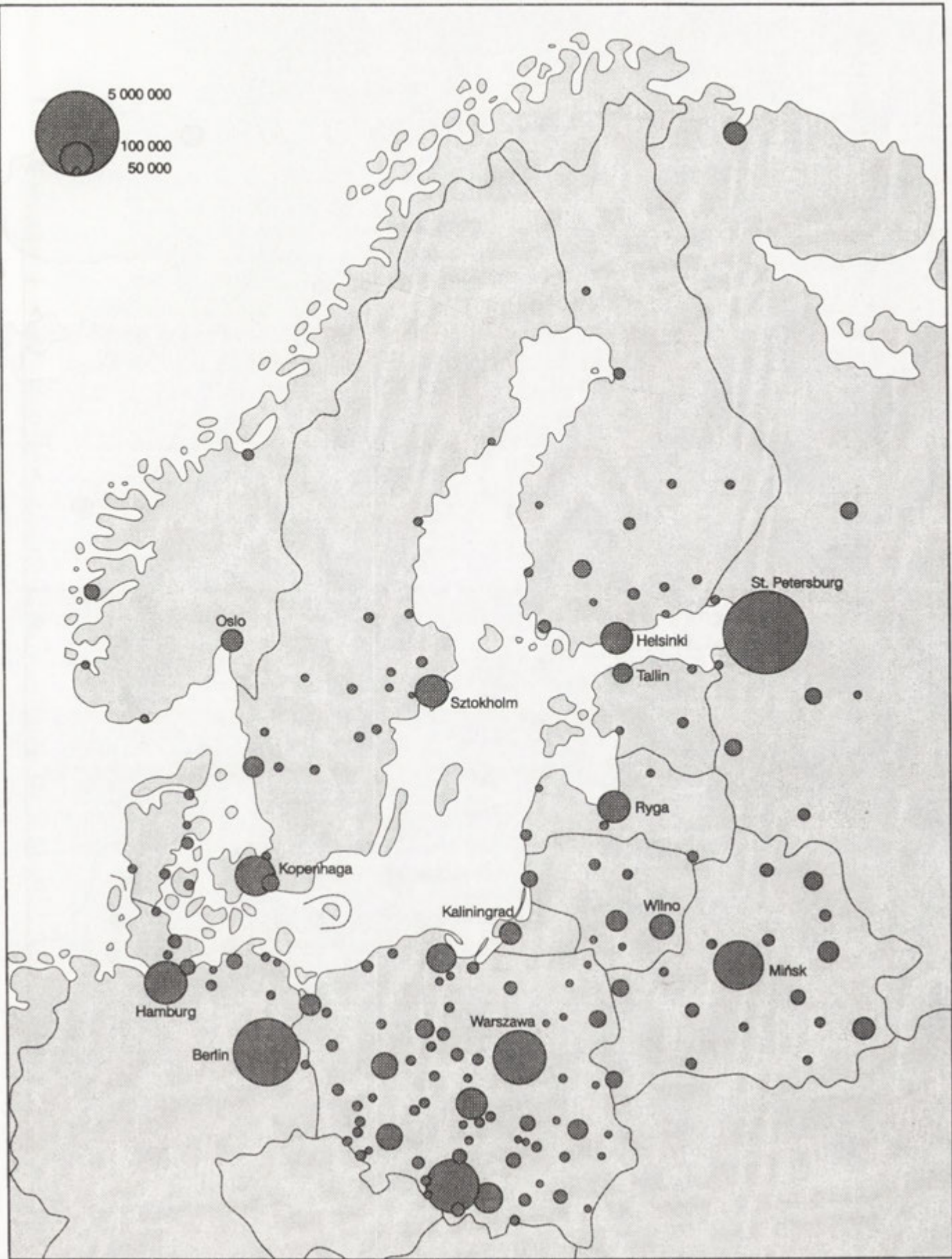
<i>Aglomeracje</i>		<i>Liczba mieszkańców</i>
●	Miasto (Konurbacja)	> 500 000
◐	Aglomeracje średniej wielkości	> 1 000 000
◑	Duża aglomeracja monocentryczna	> 2 000 000
◒	Duża aglomeracja policentryczna	> 2 000 000 i konurbacja (-je)
◓	Bardzo duża aglomeracja	> 3 000 000
◔	Aglomeracja Ruhry	
△	Ośrodek rozwoju o znaczeniu europejskim	
—	Drogi lądowe o znaczeniu europejskim	
- - - - -	Drogi morskie o znaczeniu europejskim	

Według: Treuner P., Foucher M., Towards a New European Space. Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Hannover, 1994

Tablica 5. SYSTEM MIAST KRAJÓW BASENU MORZA BAŁTYCKIEGO

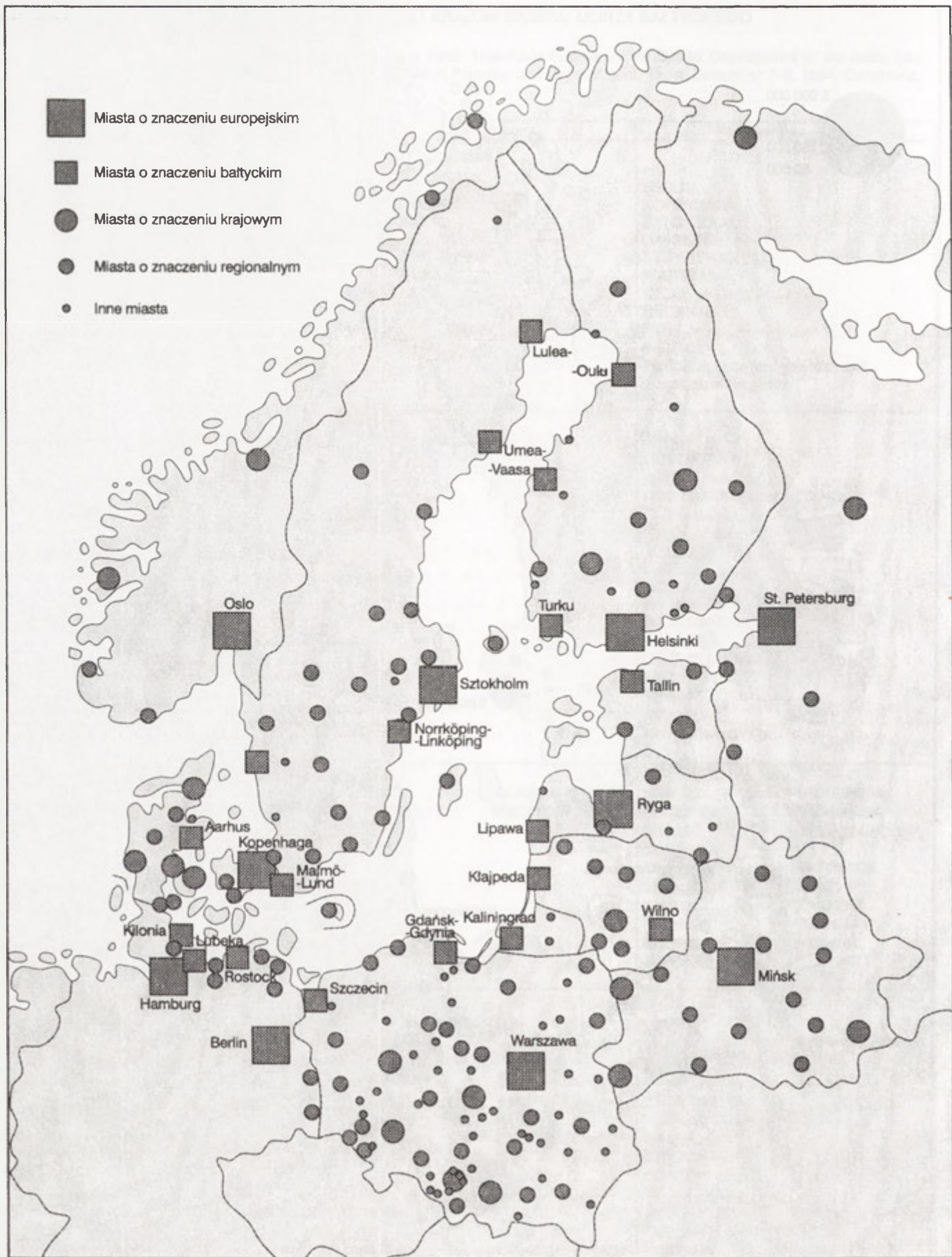
Według: Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010. Towards a Framework for Spatial Development in the Baltic Sea Region. Third Conference of Ministers for Spatial Planning and Development. Tallin, December 7-8, 1994. Carlskrona, Sweden 1994.

	Kategorie miast	Stan obecny	Perspektywa – 2010
I	<p>MIASTA EUROPEJSKIE Ośrodki o funkcjach międzynarodowych: politycznych, handlowych, przemysłowych, naukowych, kulturalnych.</p>	<p>BERLIN, KOPENHAGA, SZTOKHOLM, HAMBURG, ST. PETERSBURG, WARSZAWA.</p>	<p>BERLIN, KOPENHAGA, SZTOKHOLM, HAMBURG, ST. PETERSBURG, WARSZAWA, OSLO, HELSINKI, RYGA, MIŃSK. ośrodki te będą siedzibą instytucji o zasięgu europejskim</p>
II	<p>MIASTA BAŁTYCKIE ośrodki te będą odgrywały ważną rolę w procesie integracji międzynarodowej w regionie basenu Morza Bałtyckiego; m.in.: siedziby uniwersytetów i stowarzyszeń, instytucji badawczych specjalizujących się w problematyce bałtyckiej i szerzej międzynarodowej</p>		<p>ÅRHUS, GÖTEBORG, MALMÖ-LUND, NORRKPING-LYNDKÖPING, UMEÅ-VAASA, LULEA-OULU, ROSTOCK, LUBEKA, KILONIA, KALININGRAD, WILNO-KOWNO, KŁAJPEDA, LIEPAJA (Lipawa), TALLIN, TURKU. SZCZECIN, GDAŃSK-GDYŃIA.</p>
III	<p>MIASTA – OŚRODKI KRAJOWE pozostałe miasta stołeczne (wg stanu obecnego), a także inne duże miasta pełniące ważne funkcje gospodarcze, polityczne i naukowe. Niektóre z tych ośrodków mają szanse awansować do kategorii miast europejskich lub miast bałtyckich.</p>	<p>OSLO, HELSINKI, TALLIN, RYGA, MIŃSK, WILNO, KOWNO, KALININGRAD, GÖTEBORG, MALMÖ,</p>	<p>GDAŃSK-GDYŃIA, SZCZECIN. HOMEL, GRODNO, BRZEŚĆ, ODENSE, AALBORK, ESBJERG, TARTU, TAMPERE, KUOPIO, BERGEN, TRONDHEIM, MURMAŃSK, PIETROZAWODSK, KATOWICE, ŁÓDŹ, KRAKÓW, WROCŁAW, POZNAŃ.</p>
IV	<p>MIASTA – OŚRODKI REGIONALNE Ośrodki rozwoju regionalnego, a także pełniące wyspecjalizowane funkcje gospodarcze w coraz większym stopniu o zasięgu wyspecjalizowanym.</p>	<p>(wybrane) HOMEL, WITEBSK, GRODNO, BRZEŚĆ, ÅRHUS, AALBORG, TARTU, TAMPERE, LAHTI, KILONIA, ROCTOCK, SCHWERIN, DAUGAVPILS KŁAJPEDA, BERGEN, TRONDHEIM,</p>	<p>(wybrane Polskie) oprócz wymienionych wg stanu obecnego BIELSKO-BIAŁA, OLSZTYN, RZESZÓW, WAŁBRZYCH, OPOLE, ELBLĄG, GORZÓW Wlkp. WŁOCŁAWEK, ZIELONA GÓRA, TARNÓW, KOSZALIN, LEGNICA, KALISZ, SŁUPSK, JELENIA GÓRA, SUWAŁKI.</p>

Ryc. 4a. System miast krajów basenu Morza Bałtyckiego
 Ośrodki miejskie liczące 50 tys. mieszkańców i więcej

Według: Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010. Towards a Framework for Spatial Development in the Baltic Sea Region.
 Third Conference of Ministers for Spatial Planning and Development. Tallin, December 7-8, 1994. Carlskrona, Sweden 1994.

Ryc. 4b. System miast krajów basenu Morza Bałtyckiego
 Ośrodki miejskie w 2010 roku

Tablica 6. SYSTEM OŚRODKÓW CENTRALNYCH W EUROPIE ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

Według: Zentrensysteme in Mittel- und Osteuropa. [w:] Atlas Ost- und SüdostEuropa. Österreichisches Ost- und SüdostEuropa-Institut, Wien 1997.

Kategorie ośrodków miejskich		Miasta Polskie	Inne miasta środkowej i wschodniej Europy
A ₁	Miasta stołeczne oraz inne duże ośrodki miejskie o ważnych funkcjach międzynarodowych	Warszawa	Berlin Kijów Budapeszt Wiedeń Praga Mińsk Bukareszt
A ₂	Pozostałe miasta stołeczne		Bratysława Zagrzeb Lublana Ryga Tallin Wilno
B	Dobrze wyposażone ośrodki makroregionalne	Poznań Wrocław Kraków Katowice Łódź Gdańsk Szczecin	Lwów Brno Drezno Lintz Rijeka Cluj
C	Słabiej wyposażone ośrodki makroregionalne		(przykłady) Pilzno Salzburg Debreczyn Kaliningrad
D	Źle wyposażone ośrodki makroregionalne oraz dobrze wyposażone (silne) ośrodki mezoregionalne	Bydgoszcz Białystok Lublin	(przykłady) Grodno Brześć Witebsk Żytomierz Koszyce Ostrawa Klagenfurt
E	Pozostałe ośrodki mezoregionalne		(przykłady) Klajpeda Liberec Usti n. Łabą Žylna Karlove Vary

Ryc. 5. System ośrodków centralnych w Europie środkowej i wschodniej
(zmniejszenie kserograficzne do skali ok. 7 000 000)

Według: Grimm F.-D., Friedlein G., Müller E., 1997, Zentrumsysteme in Mittel- und Osteuropa, 1:3 000 000. [w:] Atlas Ost- und SüdostEuropa. Österreichisches Ost- und SüdostEuropa-Institut, Wien, Nummer 5.3-MO1.

LEGENDA

Ośrodki centralne i zasięgi ich oddziaływania

Liczba mieszkańców ośrodka centralnego

Liczba mieszkańców strefy wpływu

Liczba mieszkańców

6 731 400

5 000 000

2 500 000

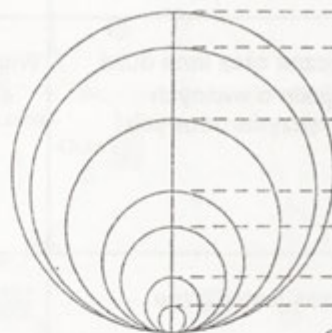
1 000 000

500 000

100 000

50 000

< 50 000

Granica państwa

Granice zasięgu wyłącznego oddziaływania ośrodka

Kategorie ośrodków miejskich

Kategorie ośrodków miejskich		Ośrodek	Zasięg oddziaływania
A 1	Miasta stołeczne oraz inne duże ośrodki miejskie o ważnych funkcjach międzynarodowych		
A 2	Pozostałe miasta stołeczne		
B	Dobrze wyposażone ośrodki makroregionalne		
C	Słabiej wyposażone ośrodki makroregionalne		
D	Niedostatecznie wyposażone ośrodki makroregionalne oraz dobrze wyposażone (silne) ośrodki mezoregionalne		
E	Pozostałe ośrodki mezoregionalne		
	Inne ważne ośrodki		

Transport

Najważniejsze linie transportowe

	Koleje i drogi	Kolej (wyłącznie)	Droga (wyłącznie)
O znaczeniu ponadregionalnym			
O znaczeniu regionalnym			

Drogi wodne co najmniej o znaczeniu regionalnym

Ważne porty morskie

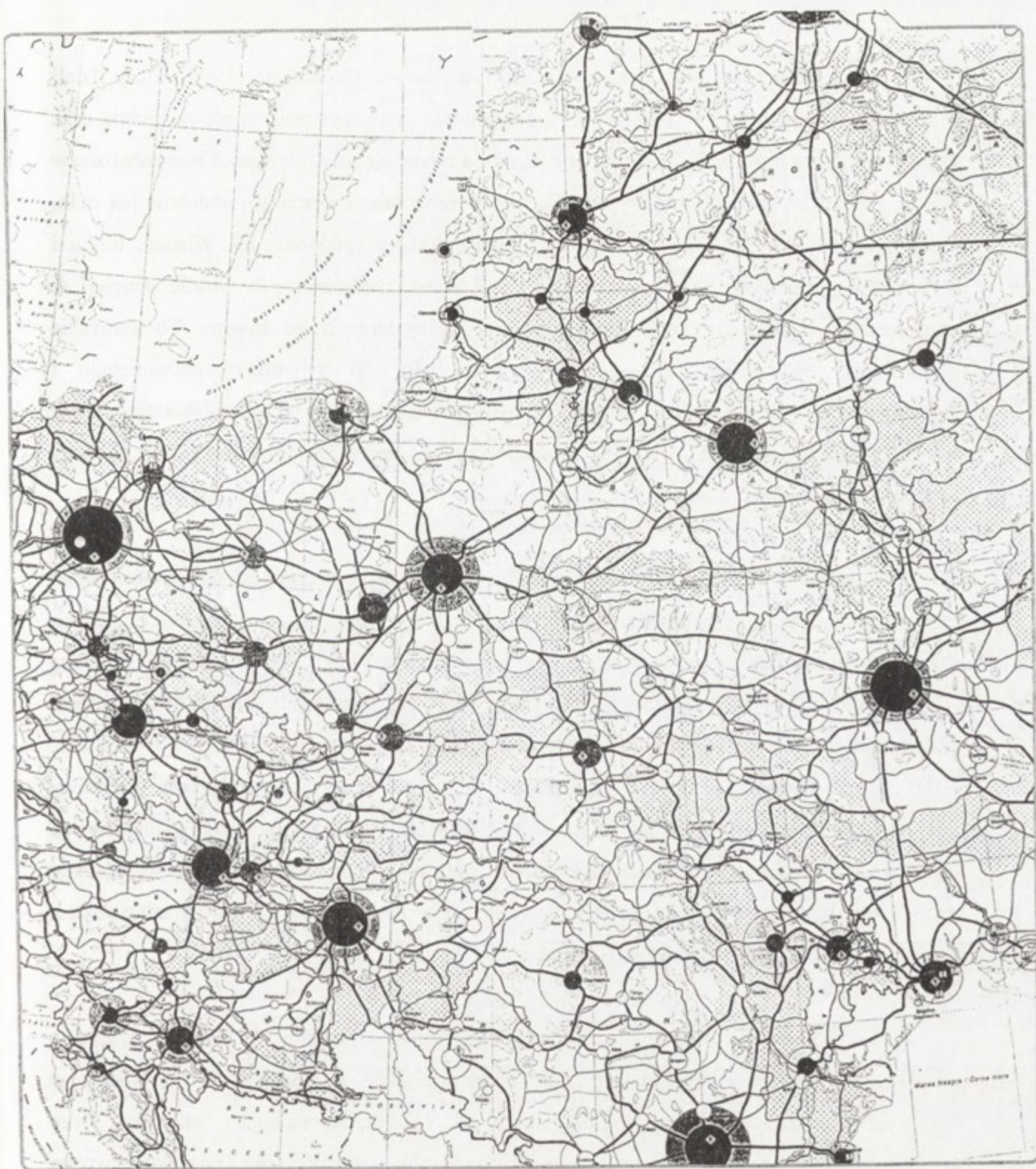
Porty lotnicze o znaczeniu ponadregionalnym, głównie międzynarodowym

Obszary słabo zaludnione lub niezaludnione

Obszary nie objęte analizą

i funkcje międzynarodowe, a także – położenie miast, w sensie ich przestrzennej dostępności do pozostałych miast, a zatem Europejskiej sieci miast jako całości.

Celowe jest więc przytoczenie wyników studiów G. Dematteisa (1996), który dzieli Europejski System Miast na trzy strefy, a mianowicie: trzon systemu, strefę pośrednią oraz strefę peryferyjną (por. tabl. 7 oraz ryc. 6). Zgodnie z tym ujęciem Warszawa jest położona w trzeciej strefie dostępności przestrzennej (lecz w obrębie granic systemu), podobnie jak m.in. Madryt, Sztokholm, Helsinki i Budapeszt. Praga natomiast, podobnie jak Wiedeń, Rzym i Kopenhaga (lecz także Poznań, Wrocław i Szczecin), znalazła się w strefie drugiej, w bezpośrednim sąsiedztwie strefy pierwszej – trzonu systemu miast Europy. To korzystne usytuowanie stolicy Republiki Czeskiej w stosunku do najbardziej rozwiniętego i zurbanizowanego obszaru Europy (tzw. Błękitnego Banana) stanowi jej atut, ujawniający się w wynikach wielu porównań, w tym prospektywnych, miast stołecznych krajów Europy Środkowo-Wschodniej.

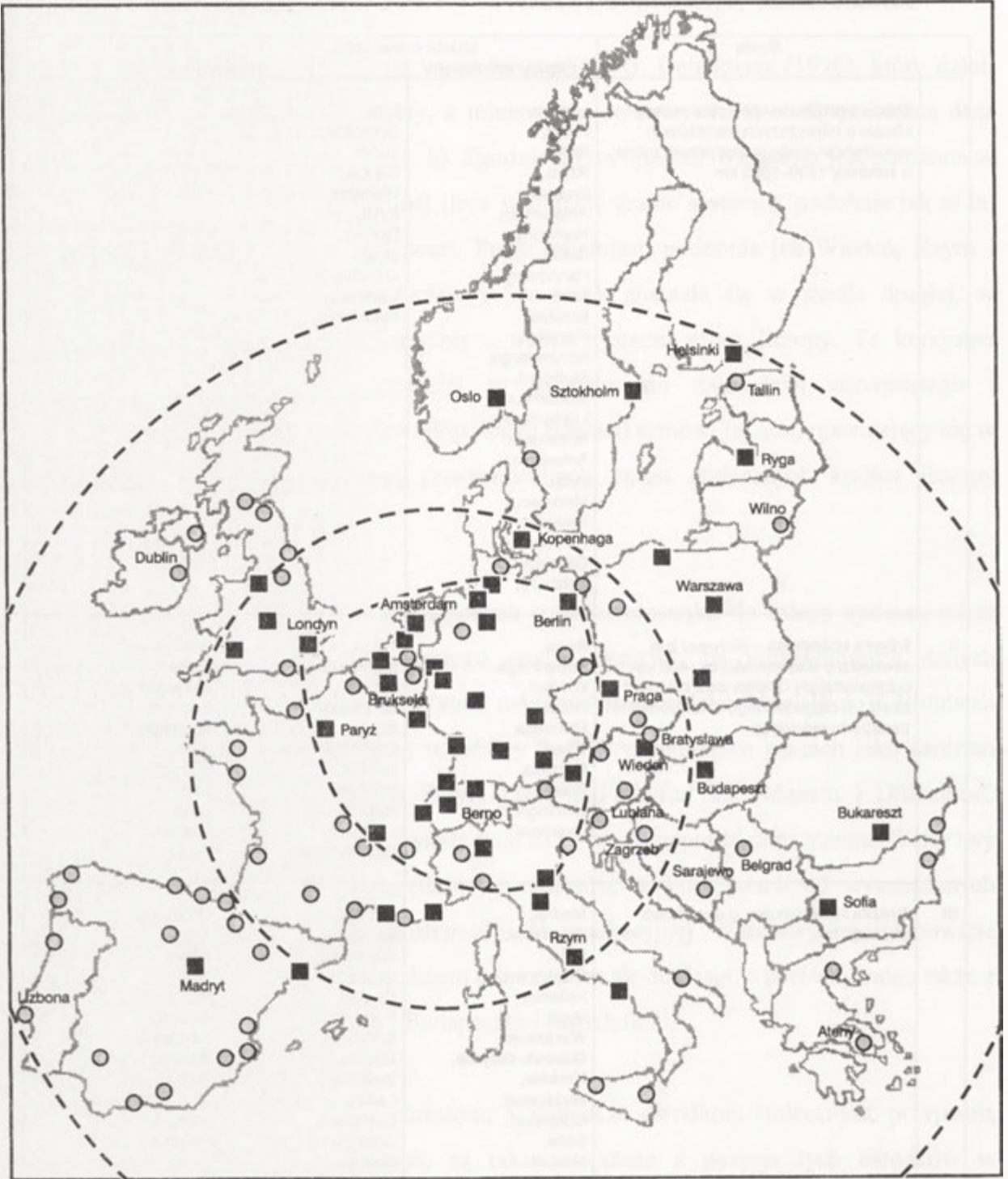
Dostępność przestrzenna poszczególnych miast w stosunku do całego systemu miast Europy była zresztą przedmiotem szeregu analiz, opartych na szczegółowych danych dotyczących połączeń transportowych. Wyniki uzyskane przez kilku autorów (por. F. Bruinsma i P. Rietveld, 1996) są przedstawione w tablicy 8. W wymienionych pracach jako centrum systemu miast Europy przyjmowano Paryż, Londyn, Frankfurt nad Menem i Düsseldorf. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w świetle tych statystyk dostępność przestrzenna Warszawy jest stosunkowo wysoka jeśli uwzględnić jej odległość w kilometrach od wymienionych ośrodków. Wartości wskaźników dostępności komunikacyjnej Warszawy są mianowicie wyższe lub równe odpowiednim wartościom odnoszącym się do Pragi, a porównywalne także z wartościami wskaźników dostępności Budapesztu i Sztokholmu.

Rangi, które poszczególnym miastom, a zwłaszcza ośrodkom stołecznym, przypisują poszczególne schematy klasyfikacyjne, są także związane z pozycją tych ośrodków w krajowych systemach osadniczych. Miasta takie jak Wiedeń, Kopenhaga i Budapeszt, które zdecydowanie dominują w systemach krajowych (por. tablica 9 oraz rycina 7) uzyskują swoistą „nadwyżkę znaczenia” w skali międzynarodowej. W niektórych klasyfikacjach miast europejskich dorównują one, pod względem przypisywanej rangi, znacznie większym ośrodkom, takim jak Rzym i Madryt, których pozycja w systemach krajowych jest określana

Tablica 7. POŁOŻENIE MIAST METROPOLITALNYCH W EUROPEJSKIM SYSTEMIE MIAST

Według: G. Dematteis: Towards a Unified Metropolitan Urban System in Europe: Core Centrality Versus Network Distributed Centrality. [w:] Urban Networks in Europe (ed. D. Pumain, T. Saint-Julien). INED, Paris 1996, 19–28.

	Strefa	Miasta o znaczeniu	
		międzynarodowym	krajowym
I	TRZON SYSTEMU MIAST – obejmujący obszar o najwyższych wartościach wskaźników dostępności przestrzennej, o średnicy 1200–1500 km	Londyn, Paryż, Berlin, Rzym, Bruksela, Amsterdam, Hamburg, Brema, Hannower, Essen, Kolumbia, Frankfurt, Norymberga, Stuttgart, Monachium, Luksemburg, Rotterdam, Antwerpia, Lyon, Mediolan, Bolonia, Zurych, Genewa, Salzburg,	Lille, Grenoble, Turyn, Genoa, Wenecja, Innsbruck, Drezno, Lipsk, Osnabruck, Duisburg, Maastricht
II	STREFA POŚREDNIA – pierwszy pas zewnętrzny o szerokości ok. 400 km, odpowiadający dostępności do miast strefy I w ciągu jednego dnia środkami transportu lądowego	Rzym, Kopenhaga, Wiedeń, Praga, Florencja, Nicea, Marsylia, Bristol, Birmingham, Liverpool,	Tulon, Montpellier, Tuluza, St. Etienne, Bordeaux, Clermont Ferrand, Nantes, Rennes, Hawr, Plymouth, Southampton, Sheffield, Kilonia, Szczecin , Poznań , Wrocław , Brno, Bratysława, Linz, Graz, Lublana, Zagrzeb.
III	STREFA PERYFERYJNA , o szerokości ok. 1300 km	Madryt, Barcelona, Osio, Sztokholm, Helsinki, Ryga, Warszawa , Gdańsk–Gdynia , Kraków , Budapeszt, Bukareszt, Sofia, Neapol.	Lizbona, Saragossa, Walencja, Grenada, Sewilla, Porto, Bilbao, Dublin, Belfast, Leeds, Edynburg, Glasgow, Malmö, Göteborg, Tallin, Wilno, Warna, Konstanca, Belgrad, Sarajewo, Saloniki, Ateny, Bari, Palermo, Catania.

Ryc. 6. Miasta o znaczeniu międzynarodowym (■) i krajowym (○)

Według: G. Dematteis: Towards a Unified Metropolitan Urban System In Europe: Core Centrality Versus Network Distributed Centrality. [w:] Urban Networks In Europe (ed. D. Pumain, T. Saint-Julien). INED, Paris 1996, 19-28

Tablica 8. DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA MIAST EUROPEJSKICH WEDŁUG RÓŻNYCH DEFINICJI

Według: F. Bruinsma, P. Rietveld: *Accessibility of Cities in European Networks: A Comparison of Approaches*. [w:] *Urban Networks in Europe*. 1996, tabl. 3.

Miasta	Bruinsma, Rietveld		Healey & Baker*		Erlandsson, Törnqvist**	
	Dostępność ¹ najszyszym środkiem transportu	transportem lotniczym	Dostęp do rynków i klientów ²	Połączenia trans- portowe między- miastowe i międzynarodowe ²	Potencjalna dostępność ³ do miasta	z miasta
Düsseldorf	100	69	34	20	83	80
Londyn	98	99	100	97	89	92
Paryż	96	100	86	90	100	100
Manchester	91	63	21	8	68	66
Essen	89	60				
Leeds	87	56			58	38
Kolonia	87	60			77	65
Liverpool	86	54			46	29
Amsterdam	81	73	29	37	94	88
Bruksela	78	74	51	37	87	87
Frankfurt n. Menem	77	77	79	100	84	91
Birmingham	76	62			65	58
Rotterdam	74	66			86	52
Mediolan	73	72	33	9	78	79
Berlin	73	75	20	10	76	53
Zürich	73	76	24	24	83	83
Rzym	70	73	7	4	65	53
Madryd	70	73	16	6	49	43
Hamburg	70	71	19	8	80	69
Monachium	68	70	13	10	64	71
Wiedeń	68	70	5	5	61	57
Newcastle	67	55			48	36
Lyon	67	65	14	9	61	52
Kopenhaga	67	70	6	6	49	57
Istanbul	67	70			14	4
Barcelona	64	67	17	6	40	26
Dublin	63	66			60	51
Turyń	62	60	7	3	53	43
Ateny	61	64	5		33	5
Budapeszt	61	63	5		13	19
Marsylia	59	61			45	31
Sztokholm	58	60	12	1	54	25
Warszawa	57	58	3		14	14
Praga	57	59	2	1	6	14
Lizbona	57	59	5	1	11	18
Genua	56	54			17	31
Bukareszt	54	56			3	2
Belgrad	53	55			4	6
Neapol	53	54			44	12
Zagrzeb	50	51			4	9
Sofia	49	51			2	1
Łódź	49	49			1	1
Genewa			15	12	76	80
Glasgow			17	6	58	47
Moskwa			4		24	29

Uwagi:

¹ Dostępność jest mierzona według wzoru $D_i = \sum L_j / T_{ij}$, gdzie D_i – dostępność miasta i , L_j – ludność miasta j ; T_{ij} – czas podróży z miasta i do miasta j . Autorzy badali czas podróży poszczególnymi środkami transportu: samolotami, koleją, samochodem oraz kombinacją tych środków (op.cit., s.109).

² Dostępność miasta jest wyrażona jako przeciętna liczba punktów, przypisanych temu miastu przez liderów korporacji, biorących pod uwagę dostęp do rynków i klientów oraz połączenia transportowe (op.cit., s. 111).

³ Potencjalną dostępność do miasta mierzy się liczbą osób mieszkających na obszarach miejskich, które mogą odbyć podróż do danego miasta, przebywać w nim co najmniej 4 godziny i powrócić do miejsca zamieszkania w tym samym dniu. Potencjalną dostępność z miasta określa się liczbą osób mieszkających na obszarach miejskich, które można odwiedzić z danego miasta pod warunkiem, że odwiedziny trwają co najmniej 4 godziny i powrót nastąpi tego samego dnia (op.cit., s. 108).

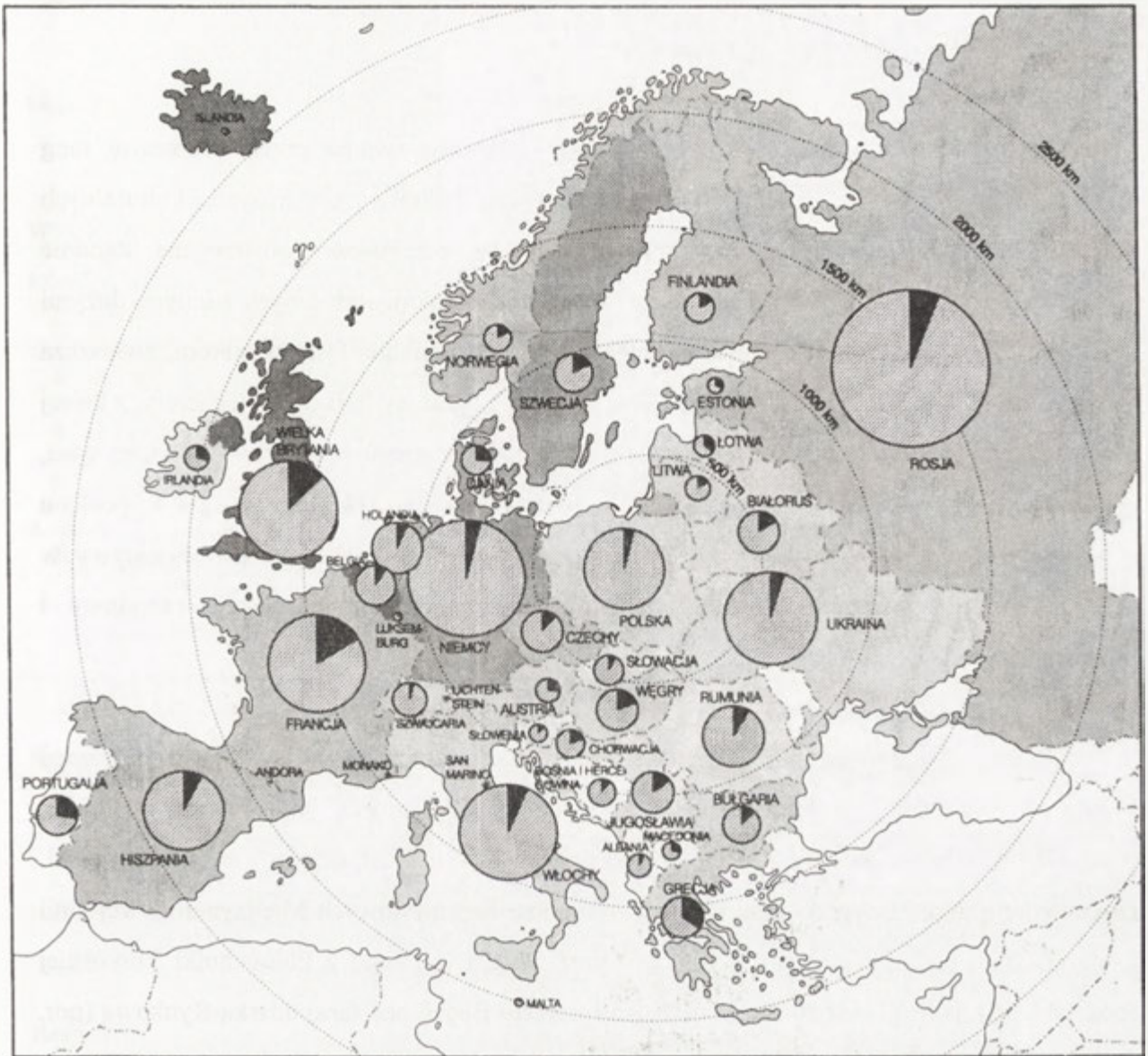
Źródła: * Healey & Baker (1992), *European Real Estate Monitor 1992, Executive Summary*, Healey & Baker, London;

** U. Erlandson & G. Törnqvist (1991), *Kontakt- och Resemöjligheter i Europa 1976 och 1988*, Institutionen för Kulturgeografi och Ekonomisk Geografi, Lund.

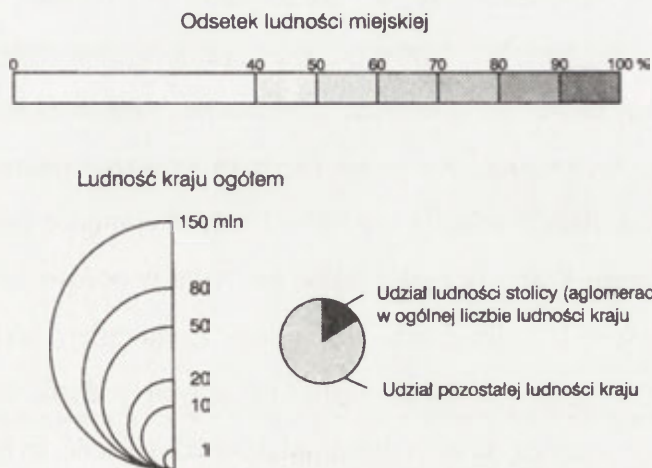
Tablica 9. WSKAŹNIKI DOMINACJI (PIERWSZEŃSTWA) MIASTA STOŁECZNEGO
W KRAJOWYM SYSTEMIE OSADNICZYM

Państwo	Stolica	Udział stolicy (aglomeracji) w liczbie ludności kraju (w %)	Iloraz liczby ludności stolicy do liczby ludności drugiego co do wielkości miasta kraju	Drugie miasto co do wielkości
Austria	Wiedeń (1990)	26,7	8,5	Graz
Białoruś	Mińsk (1994)	16,5	3,4	Homel
Bułgaria	Sofia (1990)	12,8	3,2	Płowdiw
Czechy	Praga (1992)	11,7	3,1	Brno
Dania	Kopenhaga (1991)	26,0	6,6	Århus
Finlandia	Helsinki (1992)	17,0	3,2	Tampere
Francja	Paryż (1990)	16,5	7,4	Lyon
Grecja	Ateny (1990)	34,8	4,1	Saloniki
Hiszpania	Madryt (1992)	7,7	1,1	Barcelona
Litwa	Wilno (1993)	16,1	1,4	Kowno
Łotwa	Ryga 1993)	35,7	7,1	Dyneburg
Niemcy	Berlin (1990)	4,3	1,2	Hamburg
Polska	Warszawa (1994)	4,2	2,0	Łódź
Portugalia	Lizbona (1989)	27,9	7,9	Porto
Rumunia	Bukareszt (1992)	8,8	6,1	Konstanca
Słowacja	Bratysława (1992)	8,3	1,9	Koszyce
Szwecja	Sztokholm (1990)	17,6	3,3	Göteborg
Ukraina	Kijów (1992)	5,0	1,6	Charków
Węgry	Budapeszt (1992)	19,5	9,2	Debreczyn
W. Brytania	Londyn (1990)	12,8	3,3	Birmingham
Włochy	Rzym (1990)	6,6	1,0	Mediolan

Źródła: Rocznik Statystyczny Demografii 1995. GUS, Warszawa 1995; Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010. Towards a Framework for Spatial Development in the Baltic Sea Region. Third Conference of Ministers for Spatial Planning and Development. Tallin, December 7-8, 1994. Karlskrona, Sweden 1994, annex I; Michel Foucher: Fragments d'Europe. Atlas de l'Europe médiane et orientale. Fayard 1993, s.118 oraz obliczenia własne.

Ryc. 7. Wskaźnik dominacji miasta stołecznego w krajowym systemie osadniczym, 1994

przez konkurencję, w zakresie tak wielkości jak i funkcji o zasięgu międzynarodowym, ośrodków takich jak Mediolan i Barcelona.

Wymieniony czynnik wyjaśnia po części fakt uzyskiwania przez Warszawę rang niższych niż wynikają z jej potencjału demograficznego, funkcji gospodarczych i kulturalnych oraz przestrzennego zasięgu oddziaływania. Warszawa jest bowiem postrzegana, zgodnie zresztą z rzeczywistością, jako ośrodek, który dzieli wiele funkcji stołecznych z innymi dużymi miastami Polski, zwłaszcza Krakowem, Gdańskiem, i Poznaniem. Tym ośrodkom, zwłaszcza dwu ostatnim, jako położonym znacznie bliżej zachodniej granicy Polski, a więc strefy, z której miała następować, zgodnie z koncepcjami przestrzennego zagospodarowania – również tymi, opracowanymi przez autorów polskich – dyfuzja rozwoju ekonomicznego i postępu cywilizacyjnego, postępująca w głąb kraju, przypisywano na ogół lepsze perspektywy w zakresie postępu procesów transformacji gospodarczej oraz modernizacji zabudowy i infrastruktury miejskiej.

Badania empiryczne nad procesami transformacji zachodzącymi w miastach Europy Środkowo-Wschodniej, podejmowane w ośrodkach zagranicznych, jak również w Polsce, wskazują jednak na znaczną przewagę Warszawy nad innymi dużymi miastami Polski. Dokumentują to m.in. wyniki prac Komisji Systemów Przemysłowych Międzynarodowej Unii Geograficznej, prowadzone pod kierunkiem prof. Sergio Contiego z Politechniki Turyńskiej (por. tabl. 10), jak również studia gdańskiego Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową (por. P. Swianiewicz, 1997).

Podsumowując powyższy przegląd opracowań zawierających międzynarodowe klasyfikacje miast można stwierdzić, iż w odniesieniu do miejsca zajmowanego w wymienionych zestawieniach przez Warszawę (a także niektóre inne duże ośrodki miejskie Polski, zaznacza się wyraźny trend. Wcześniejsze klasyfikacje, zwłaszcza te z lat 80., z reguły ograniczały się do Europy Zachodniej. Warszawa nie była wówczas traktowana jako miasto "europejskie". Pierwsze klasyfikacje miast z lat 1989–1994, obejmujące już Europę w sensie geograficznym, określały rangę Warszawy jako niską, nie tylko w porównaniu z pozycją miast stołecznych podobnej wielkości, położonych w Europie Zachodniej, takich jak Wiedeń i Sztokholm, lecz również w porównaniu ze stolicami innych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Warszawa, jak również system miast polskich jako całość, były utożsamiane z

Tablica 10. TRANSFORMACJA DUŻYCH MIAST W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Według: P. Bonavero, S. Conti: New Technological Paradigm, Urban Identity and Metropolitan Networks in Europe. [w:] Urban Networks in Europe, 1996.

WYMIARY TRANSFORMACJI (kryteria):

I. Cechy społeczno-ekonomiczne

1. Wzrost liczby ludności, 1980–1990
2. Gęstość zaludnienia
3. Ludność czynna zawodowo
4. Bezrobocie
5. Ludność czynna zawodowo w przemyśle
6. Ludność czynna zawodowo w usługach
7. Ludność czynna zawodowo w transporcie
8. Studenci uniwersyteccy

II. Infrastruktura kultury i nauki

9. Liczba muzeów
10. Przeciętna liczba zwiedzających muzea
11. Liczba teatrów
12. Liczba przedstawień w teatrach
13. Sieć metra
14. Taksówki
15. Pracownicy naukowo-badawczy

III. Funkcje międzynarodowe

16. Studenci zagraniczni
17. Zagraniczne firmy ubezpieczeniowe
18. Banki zagraniczne
19. Międzynarodowe targi handlowe
20. Ludność zagraniczna
21. Zagraniczne towarzystwa lotnicze
22. Loty i pasażerowie
23. Loty międzynarodowe

RANKING:

Funkcje międzynarodowe	Cechy społeczno-ekonomiczne	Infrastruktura kultury i nauki
1. BUDAPESZT	1. BUDAPESZT	1. BUDAPESZT
2. PRAGA	2. WARSZAWA	2. WARSZAWA
3. WARSZAWA	3. PRAGA	3. PRAGA
4. BRATYSŁAWA	4. POZNAŃ	4. BRATYSŁAWA
5. POZNAŃ	5. KRAKÓW	5. KRAKÓW
6. KRAKÓW	6. BRATYSŁAWA	6. POZNAŃ

peryferiami Europejskiego Systemu Miast, strefą podlegającą (także w przyszłości) dominacji takich ośrodków, jak Berlin, Budapeszt i St. Petersburg. W najnowszych opracowaniach widoczny jest dość zasadniczy awans Warszawy w hierarchii miast europejskich. W drugiej części niniejszego opracowania podjęta zostanie próba odpowiedzi na pytanie, czy zmiana ta wynika ze wzrostu stopnia dostępności danych dotyczących Warszawy wśród autorów zagranicznych, czy też z rzeczywistego rozwoju na tle innych miast, czy wreszcie jest efektem nowej percepcji Polski jako kraju o szybkim tempie wzrostu gospodarczego, efektywnej transformacji oraz znacznym potencjale ekonomicznym i demograficznym, które to cechy przekładają się na nowy wizerunek Warszawy w perspektywie międzynarodowej.

Wzrost gospodarczy	Wzrost demograficzny	Wzrost polityczny
...
...
...
...
...
...
...
...

II. OCENA POZYCJI WARSZAWY NA PODSTAWIE DANYCH DEMOGRAFICZNYCH, SPOŁECZNYCH I GOSPODARCZYCH

WSTĘP

Celem opracowanie jest ocena pozycji Warszawy w różnych dziedzinach sfery społecznej i gospodarczej w stosunku do wielkich stolic europejskich oraz stolic krajów kandydujących do Unii Europejskiej.

Warszawa ze względu na swoje położenie w Europie powinna bowiem stać się ważnym ośrodkiem o randze międzynarodowej. Leży w połowie drogi między Moskwą (1220 km) i Amsterdamem (1267 km). Do Berlina jest 580 km, Pragi 625 km i Wiednia 693 km. Londyn znajduje się w odległości 1432 km od Warszawy, a Paryż 1645 km.

Do badania wybrano główne stolicy i wielkie miasta krajów należących do Unii Europejskiej oraz stolicy krajów aspirujących do Unii Europejskiej, a mianowicie:

- miasta o randze światowej: Londyn, Paryż,
- miasta–stolice głównych państw członkowskich Unii: Berlin, Rzym, Madryt,
- miasta o randze europejskiej krajów należących do Unii: Wiedeń, Monachium, Mediolan, Barcelona,
- stolicy krajów kandydujących do Unii: Warszawa, Praga, Budapeszt, Bukareszt, Kijów.

Przedmiotem porównań dla wybranych miast są:

- wielkość i struktura pracujących według sekcji Europejskiej Klasyfikacji Działalności,
- stan i struktura demograficzna, które określają wielkość zasobów pracy w miastach,
- zasoby i budownictwo mieszkaniowe, hotele,
- infrastruktura komunalna,
- infrastruktura komunikacyjna (w tym transport lotniczy),
- szkolnictwo,

- opieka medyczna,
- infrastruktura kulturalna (biblioteki, muzea, teatry, kina)
- bezpieczeństwo publiczne.

Źródłem danych są wyspecjalizowane materiały i roczniki międzynarodowe, których spis zawiera bibliografia zamieszczona na końcu opracowania. Najnowszych materiałów poszukiwano poprzez sieć Internet, między innymi w wyspecjalizowanej agencji Unii Europejskiej (EUROSTAT), Międzynarodowym Biurze Pracy (ILO), Międzynarodowym Stowarzyszeniu Transportu Lotniczego (IATA), Międzynarodowej Organizacji Turystyki (WTO), stowarzyszeniu hoteli (HO.RE.CA), CITY NET, jak i na stronach WWW zarządów miast. Żadne z tych źródeł nie dysponowało użytecznymi materiałami statystycznymi dla miast.

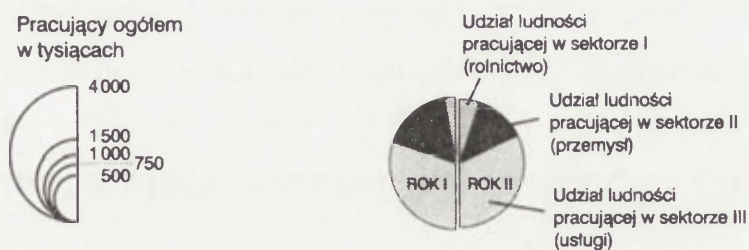
Z powodu trudności w uzyskaniu porównywalnego materiału statystycznego dla wymienionych miast trzeba było korzystać z danych odnoszących się w jednych przypadkach do miast w ich wąskich granicach administracyjnych (np. tzw. „Paryż–komunalny” liczący ponad 2 mln mieszkańców w przeciwieństwie do tzw. „Paryża–jednostki miejskiej” (fr. *unité urbaine*) liczącego ponad 9 mln mieszkańców), zaś w innych – do aglomeracji (konurbacji) miejskich (np. tzw. Wielki Londyn mający ok. 7 mln mieszkańców). Trzeba również wspomnieć, iż uzyskany materiał był często niekompletny; uwaga ta odnosi się zwłaszcza do liczby pracujących według sekcji gospodarki.

PRACUJĄCY I ICH STRUKTURA WEDŁUG SEKTORÓW GOSPODARKI

Pod względem liczby pracujących Warszawa w latach 70. niewiele różniła się na pierwszy rzut oka od większości z 12 miast europejskich, dla których uzyskano względnie porównywalne dane (ryc. 8). W latach tych Warszawa z 804 tys. pracujących zajmowała 5 pozycję w tej dwunastce ustępując tylko Wielkiemu Londynowi (prawie 4 mln pracujących), Paryżowi (1308 tys. w 1966 r.), Hamburgowi (971 tys.) i Berlinowi Zachodniemu (953 tys.) (tabl. 11).

Ryc. 8. Liczba i struktura pracujących według sektorów ekonomicznych, 1970.–1990.

Tablica 11. Kolejność miast pod względem liczby pracujących i ich dynamika

Lp.	Lata 70.	Lata 80.	Dynamika lata 70. – 80.			
	Miasta	Miasta	Miasta	zmiana pozycji miasta	wzrost (w %)	spadek (w %)
1.	Londyn (wielki)	Londyn (wielki)	Londyn (wielki)	0		10,7
2.	Paryż ^a	Paryż	Paryż	0	36,0	
3.	Berlin Zach.	Bukareszt	Hamburg	-2		
4.	Warszawa	Berlin Zach.	Berlin Zach.	0		
5.	Mediolan	Hamburg	Warszawa	-3 lub -5	1,3 [*]	7,8 [†]
6.	Monachium	Monachium	Mediolan	-1	6,9	
7.	Barcelona	Mediolan	Monachium	1	16,4	
8.	Praga	Warszawa ^c	Barcelona	-3	1,4	
9.	Wiedeń ^b	Rzym	Praga	-3		1,3
10.	Berlin Wsch.	Wiedeń/Warszawa ^d	Wiedeń	0	16,4	
11.	Rzym	Barcelona	Berlin Wsch.	-2	21,6	
12.		Praga	Rzym	3	40,7	
13.		Berlin Wsch.				

Uwagi: ^a 1966 r.; ^b 1967 r.; ^c 1980; ^d 1984 r.; 1974–1994; ^e 1974–1980; [†] 1974–1984.

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...*

Załamaniem się gospodarki Polski w końcu lat 70. nie spowodowało spadku liczby pracujących w Warszawie, wprost przeciwnie liczba ta wzrosła, podobnie zresztą jak w większości (w 8 na 12) porównywanych miast (tabl. 11.). Dopiero następne fale trudności gospodarczych z lat 80. i początku 90. zmniejszyły tę liczbę o ok. 14% w stosunku do stanu z 1980 r. (i o ok. 13% w stosunku do stanu z 1974 r.). Natomiast pozycja Warszawy wśród badanych miast spadła o 3 miejsca (w latach 1974–1980) lub 5 miejsc (w latach 1974–1984) i był to największy spadek w badanym zespole miast. O 3 pozycje spadły także Barcelona i Praga. Pozycja Warszawy pod względem potencjału miejsc pracy znacznie się więc obniżyła w stosunku do innych miast i spadek ten był tym dotkliwszy, że większość miast okazała się odporna na trudności gospodarcze przynajmniej w zakresie liczby pracujących, która wzrosła (w 8–9 miastach) co pozwoliło na utrzymanie pozycji (4 miasta) lub jej wzrost (2 miasta).

Wzrost liczby pracujących w rozpatrywanym zespole miast był bardzo zróżnicowany: od 1,3% (Warszawa w latach 1974–1980) do 40,7% (Rzym w latach 1971–1981). Warszawa wykazała zatem minimalny przyrost (i tylko do 1980 r.), który już w połowie lat 80. stał się ujemny (spadek ok. 9% w latach 1980–1984 i ok. 8% w latach 1974–1984).

Warszawę w latach 90. można porównać tylko z 3 miastami: Berlinem, Hamburgiem i Pragą (dla innych nie dysponujemy danymi). Dwa z nich – Berlin i Praga – są najbardziej konkurencyjne ze względu na bliskość położenia i ewentualną rolę „okna na wschodni świat”, pełnioną dla miast (lub krajów) zachodnich. Warszawa w 1994 r. ma wyraźnie gorszą pozycję

w kategoriach ogólnych (liczba pracujących) w stosunku do połączonego Berlina oraz Hamburga; przedstawia ponad dwukrotnie mniejszy potencjał miejsc pracy w stosunku do Berlina (43% liczby pracujących w Berlinie) i 75% w stosunku do Hamburga, natomiast ma lepszą pozycję w stosunku do Pragi – o ok. 1,5–raza mniejszej pod badaniem względem.

AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA

Ogólną charakterystykę potencjału gospodarczego Warszawy od strony ludnościowej uzupełnia współczynnik aktywności ekonomicznej (stosunek liczby zawodowo czynnych do liczby ludności w wieku 15 lat i więcej). Warszawa w 1994 r. zajmowała 7 miejsce wśród 10 miast i jej aktywność ekonomiczna w pierwszej połowie lat 90. była niższa od kilku do kilkudziesięciu procent od aktywności innych stolic europejskich (tabl. 12).

Tabela 12. Aktywność ekonomiczna wybranych miast europejskich w latach 90.

L.p.	Miasta	Aktywność ekonomiczna (w%)
1	Sztokholm	82
2	Osło	68
3	Londyn (wielki)	63
4	Paryż	61
5	Wiedeń	58
6	Hamburg (1989)	58
7	Warszawa	55
8	Mediolan	52
9	Rzym	50
10	Madryt (wielki)	47

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Kondycję ekonomiczną miast od strony ludnościowej obrazuje również wskaźnik zatrudnienia (stosunek ludności pracującej do ludności w wieku produkcyjnym (tabl. 13)). Warszawa w latach 80. i 90. plasowała się na odległych miejscach; jej wskaźniki znacznie poniżej 100 (75 w 1984 r. i 77 w 1994 r.) świadczą o niewielkich zmianach w relacjach pracującej i niepracującej części ludności w ciągu dziesięciolecia. Wysokość obliczonego wskaźnika zatrudnienia może być jednak zniekształcona w dwojaki sposób: przez zaniżenie liczby faktycznie pracujących z powodu nie uwzględnienia tzw. szarej strefy (strefy tak istotnej w Warszawie i w innych stolicach krajów przekształcających swoją gospodarkę w rynkową) i przez zawężenie – we wszystkich badanych miastach – ludności w wieku produkcyjnym do grupy 20–59 lat (zamiast 18–64/59 lat) z powodu braku odpowiednich danych.

Tabela 13. Ludność pracująca w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym

L.p.	Miasta	Wskaźnik zatrudnienia*
1.	Paryż (1989/1982)	138
2.	Monachium (1987/1984)	105
3.	Praga (1980/1981)	105
4.	Hamburg (1992/1984)	103
5.	Berlin Wsch. (1987/1984)	100
6.	Londyn (1982/1983)	95
7.	Berlin Zach. (1987/1984)	94
8.	Mediolan (1981/1983)	93
9.	Wiedeń (1981/1984)	85
10.	Bukareszt (1984/1982)	80
11.	Warszawa (1994/1994)	77
12.	Barcelona (1981/1981)	76
13.	Warszawa (1984/1984)	75
14.	Praga (1992/1992)	75
15.	Rzym (1981/1983)	46

Uwaga: * obliczony w stosunku do ludności w wieku 20–59 lat.

Źródła: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...*

STRUKTURA PRACUJĄCYCH WEDŁUG SEKTORÓW GOSPODARKI NARODOWEJ

Przy zastosowaniu klasycznego podziału gospodarki na sektory: pierwszy – rolniczy, drugi – przemysłowy i trzeci – usługowy¹ w odniesieniu do ludności pracującej pozycja Warszawy w badanym zespole 12 miast była w każdym z sektorów dość odległa (tabl. 14). W sektorze pierwszym Warszawa zajmowała 9 pozycję wskazującą na większy niż w innych porównywanych miastach udział rolnictwa w gospodarce miasta (ok. 0,47% w Warszawie w porównaniu z 0,06% w Paryżu w 1981 r.)², 9 – również w sektorze drugim – świadcząca o dużym jeszcze udziale przemysłu (przeciętnie ok. 45% w latach 80. podczas gdy duże miasta zachodnioeuropejskie miały w granicach 23–28%) oraz 10 w sektorze trzecim – wskazującą na słabszy niż w innych miastach rozwój działalności usługowej (w granicach 53–56% w latach 80. podczas gdy 4 miasta na 11 badanych przekroczyło 70%, a 3 – 60%).

Większość badanych miast miała w latach 70. już „za sobą” punkt równowagi działalności przemysłowej i usługowej mierzony liczbą pracujących i reprezentowała typ miasta usługowego, tj. z przewagą pracujących w usługach. Warszawa w 1974 r. była niemal w

¹ Do sektora pierwszego zalicza się zwykle według SIC rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo i rybactwo, do sektora drugiego górnictwo i kopalnictwo, działalność produkcyjną, zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę oraz budownictwo, do sektora trzeciego pozostałe działalności gospodarcze.

² Na wielkość tego wskaźnika może mieć wpływ również rozleglejszy zasięg granic Warszawy niż innych porównywanych miast, obejmujący tereny użytkowane rolniczo.

Tabela 14. Struktura pracujących w latach 1970.–1990. według sektorów gospodarki (w %)

Lata 1970.						
L.p.	Sektor rolniczy		Sektor produkcyjny		Sektor usługowy	
1.	Mediolan	0,03	Londyn	29,86	Londyn	70,08
2.	Londyn	0,05	Berlin Wsch.	34,56	Berlin Wsch.	64,54
3.	Monachium	0,15	Hamburg	35,42	Hamburg	64,24
4.	Wiedeń ^a	0,26	Rzym	36,62	Rzym	63,12
5.	Berlin Zach.	0,30	Barcelona	39,53	Barcelona	60,08
6.	Barcelona	0,33	Praga	42,72	Berlin Zach.	56,31
7.	Hamburg	0,34	Berlin	43,38	Praga	56,31
8.	Rzym	0,34	Monachium	44,92	Monachium	54,94
9.	Warszawa	0,50	Warszawa	49,82	Paryż ^b	49,94
10.	Berlin Wsch.	0,90	Paryż ^b	50,07	Warszawa	49,69
11.	Praga	0,98			Wiedeń ^a	43,84
12.					Mediolan	43,33

Uwagi: ^a 1967 r.; ^b 1966 r.Źródła: na podstawie *Statistics of ...*

Lata 1980.					
Sektor rolniczy		Sektor produkcyjny		Sektor usługowy	
Mediolan	0,01	Paryż	15,41	Barcelona	77,10
Londyn	0,06	Barcelona	22,86	Londyn	75,98
Paryż ^a	0,06	Rzym	22,97	Paryż ^a	73,67
Monachium	0,13	Londyn	24,01	Monachium	71,72
Rzym	0,23	Paryż ^a	26,21	Wiedeń	65,19
Berlin Zach.	0,41	Monachium	28,17	Mediolan	63,41
Warszawa ^b	0,47	Berlin Zach.	28,41	Praga	60,45
Warszawa ^c	0,49	Berlin Wsch. ^a	32,92	Warszawa ^c	56,10
Berlin Wsch. ^d	0,20	Berlin Wsch. ^d	33,44	Warszawa ^b	52,93
Berlin Wsch. ^e	0,30	Wiedeń	34,78	Bukareszt	45,82
Bukareszt	1,29	Mediolan	36,58	Rzym	43,93
		Praga	38,63	Berlin Zach.	43,68
		Warszawa ^e	43,41		
		Warszawa ^b	46,50		
		Bukareszt	52,88		

Uwagi: ^a 1981 r.; ^b 1980 r.; ^c 1984 r.; ^d 1985 r.; ^e 1987 r.; ^f 1989 r.Źródła: na podstawie *Statistics of ...*

Lata 1990.					
Sektor rolniczy		Sektor produkcyjny		Sektor usługowy	
Hamburg	0,19	Hamburg	21,41	Hamburg	78,41
Warszawa	0,36	Berlin	27,35	Berlin	72,03
Praga	0,61	Praga	30,01	Praga	69,38
Berlin	0,62	Warszawa	31,21	Warszawa	68,42
Bukareszt	1,23	Bukareszt	53,40	Bukareszt	17,11*

Uwagi: * dane bardzo niekompletne.

Źródła: na podstawie *Statistics of ...*

punkcie równowagi. W latach 80. zmniejszył się w Warszawie udział pracujących w sektorze przemysłu (do 46,5% w 1980 r. i 43,4% w 1984 r.) i odpowiednio wzrósł udział pracujących w sektorze usług (do 53% i 56,1%) (tabl. 14). Tak więc w połowie lat 80. Warszawa była już zdecydowanie miastem o przewadze usług w gospodarce, chociaż jej pozycja wśród badanych miast pozostała odległa pod każdym z rozpatrywanych względów (w sektorze przemysłu 13–14 miejsce w zespole 15 miast, a 8–9 w sektorze usług wśród 12 miast). Z punktu widzenia

ludzkiego potencjału usługowego Warszawa znacznie ustępowała w latach 80. innym miastom o podobnej wielkości (tabl. 15).

Tabela 15. Wielkość miasta a wielkość sektora usług w latach 80.

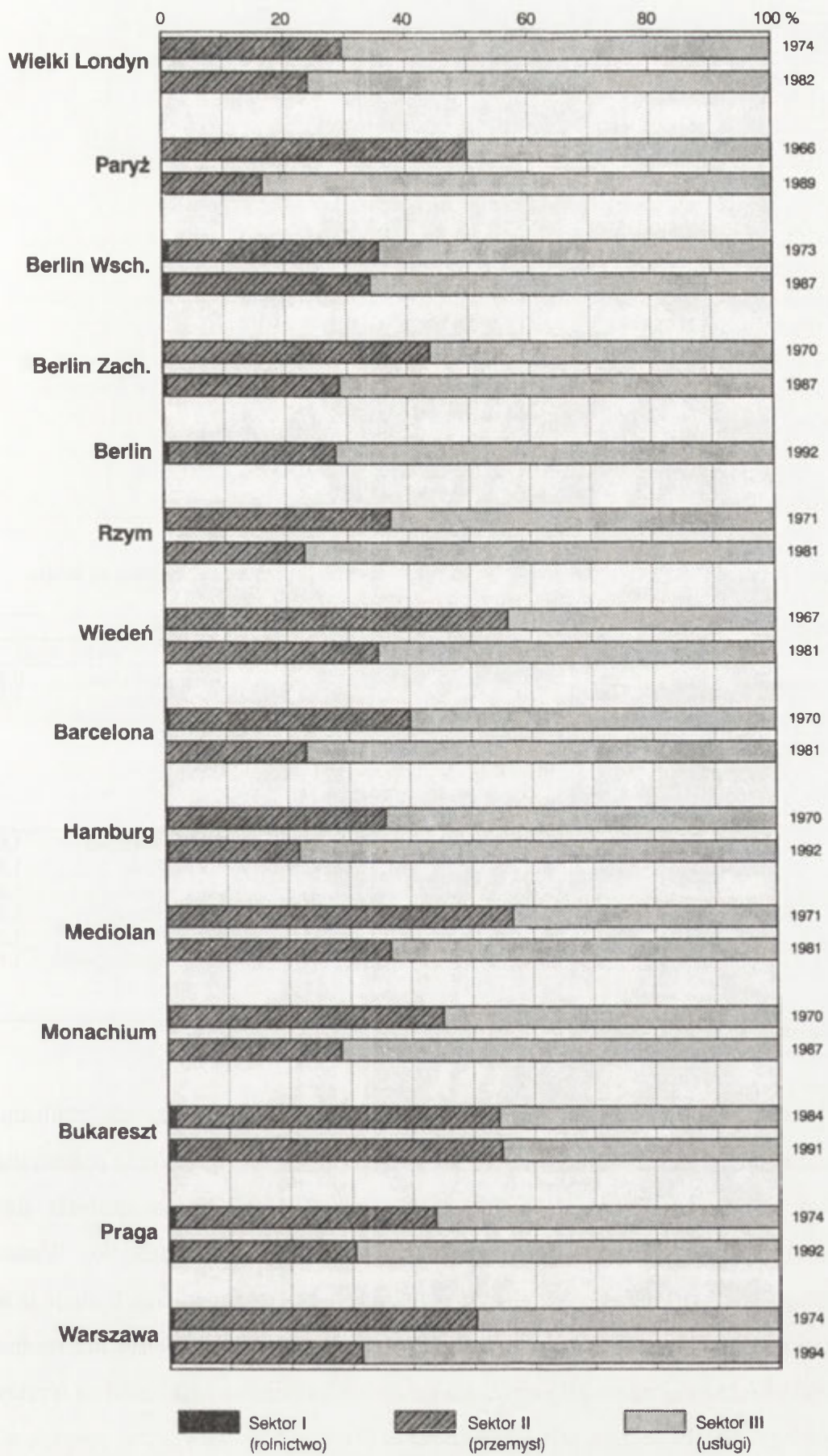
Miasto	Ludność w tys. (1984 r.)	Pracujący w usługach (lata 80.) w %
Hamburg	1609	78,4 *
Barcelona	1769	77,1
Wiedeń	1517	65,2
Mediolan	1561	63,4
Warszawa	1649	56,1

Uwaga: * 1992 r. Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i tabl. 4.

Gorsza pozycja Warszawy na tle innych miast widoczna jest zwłaszcza w porównaniu ze stolicami sąsiadujących z Polską krajów: Berlinem, w którym udział pracujących w usługach wynosił 72% w latach 90. i mniejszą od Warszawy Pragę (1217,3 tys. w 1992 r.) mającą 69,4 % pracujących w sektorze usług (wobec 68,5% w Warszawie) przy ludności 1641 tys. w 1994 r.). Porównywalność pozycji Warszawy w latach 90 jest ograniczona mniejszą ilością dostępnych danych. Wśród 5 miast (tabl. 14) Warszawa zajmuje drugie miejsce pod względem tak niemiejskiej działalności jak rolnictwo, odległe czwarte miejsce pod względem pracujących w sektorze przemysłu i także w sektorze usług. Porównanie udziałów sektorowych w kolejnych dziesięcioleciach wykazuje jednak stałą poprawę tych proporcji w Warszawie (np. wzrost udziału sektora usług z ok. 50 % w latach 70. do ponad 68% w latach 90.).

Ludność pracująca w Warszawie wykazała w ciągu ostatnich 20 lat tę samą prawidłowość strukturalną co inne porównywane miasta, a mianowicie spadek udziału pracujących w sektorach rolnictwa i przemysłu i odpowiedni wzrost w sektorze usług (ryc. 9). (Jedynym wyjątkiem wydaje się Bukareszt, ale w tym przypadku – bardziej niż w innych trzeba się liczyć z obciążeniem danych błędem). Tempo tych zmian było bardzo zróżnicowane (tabl. 16). W sektorze usług udział pracujących rósł średnio rocznie od 0,11% w Berlinie Wschodnim do 2,0% rocznie w Mediolanie. Warszawa z przeciętnym rocznym wzrostem 0,94% plasowała się w grupie średniej.

Rozwój strukturalny Warszawy na tle innych miast charakteryzują również relacje sektorowe uwzględniające rozwój kraju (tabl. 17).

Ryc. 9. Struktura pracujących według sektorów ekonomicznych, 1970.–1990.

Tabela 16. Tempo zmian udziału pracujących w sektorze usług

Miasta	Lata	Przeciętne roczne tempo zmian w %
Mediolan	1971–1981	2,00
Barcelona	1970–1981	1,54
Wiedeń	1967–1981	1,53
Paryż	1966–1989	1,47
Rzym	1971–1981	1,39
Monachium	1970–1987	0,99
Warszawa	1974–1994	0,94
Berlin Zach.	1970–1987	0,87
Praga	1974–1992	0,73
Hamburg	1970–1992	0,64
Londyn	1974–1982	0,56
Berlin Wsch.	1973–1987	0,11

Zródło: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...*

Tabela 17. Struktura sektorowa pracujących w mieście na tle struktury sektorowej kraju

	Lata 80.		Lata 90.	
	sektor przemysłu	sektor usług	sektor przemysłu	sektor usług
Miasto/Kraj ≤ 1	Warszawa 0,93	Berlin Zach. 0,79	Warszawa 1,00	Barcelona 0,96
	Londyn (wielki) 0,80		Madryt 0,91	Mediolan 1,00
	Barcelona 0,74		Wiedeń 0,80	
	Rzym 0,72		Londyn (wielki) 0,60	
	Monachium 0,70		Paryż 0,53	
	Paryż 0,54		Rzym 0,50	
	Hamburg 0,52			
Miasto/Kraj > 1	Mediolan 1,16	Barcelona 1,42	Barcelona 1,42	Warszawa 1,60
	Berlin Zach. 1,08	Hamburg 1,42	Mediolan 1,25	Rzym 1,37
		Paryż 1,33		Paryż 1,31
		Rzym 1,33		Madryt 1,25
		Warszawa 1,22		Wiedeń 1,20
		Monachium 1,31		Londyn (wielki) 1,19
		Londyn (wielki) 1,12		
		Mediolan 1,09		

Zródła: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...* oraz *Zatrudnienie ...*

Większość porównywanych miast – stolic i miast nie będących stolicami – charakteryzowała się w latach 80. mniejszym udziałem pracujących w sektorze przemysłu niż kraj i większym udziałem pracujących w sektorze usług. W tej grupie znalazła się też Warszawa ze wskaźnikami 0,93 (przemysł) i 1,22 (usługi). W latach 90. Warszawa charakteryzowała się takim samym udziałem pracujących w przemyśle co kraj. Sytuuje ją to na pozycji pośredniej między stolicami europejskimi mającymi mniej przemysłu niż średnio w kraju, a wielkimi miastami przemysłowymi, dla których odpowiednie wskaźniki są wyższe od 1. Pod względem udziału sektora usług Warszawa znalazła się na najwyższej pozycji, ale ta wysoka nadwyżka w stosunku do kraju wynika z niższego w porównaniu z innymi badanymi

krajami udziału usług w kraju (42% pracujących w usługach w Polsce 1994 r. w porównaniu z 55–69% w innych krajach).

STRUKTURA PRACUJĄCYCH WEDŁUG SEKCJI GOSPODARKI

W Warszawie, tak jak w każdym z badanych miast, najliczniejszym działem była w latach 70. i jest po dzień dzisiejszy działalność produkcyjna skupiająca w latach 70. ok. 1/3 ogółu pracujących, a w latach 90. – 1/5 (tabl. 18). W badanym dwudziestoleciu nastąpił więc znaczny spadek (o 1/3) udziału pracujących w produkcji. Następnymi co do wielkości działami były w latach 70. budownictwo skupiające 13% pracujących i handel z ponad 12% pracujących. W większości badanych miast handel jest zwykle drugim co do wielkości pracodawcą, trzecim często bywa transport (np. we wschodnim Berlinie, Rzymie, Hamburgu).

Tabela 18. Kolejność wybranych sekcji gospodarki Warszawy pod względem udziałów w ogólnej liczbie pracujących

Miejsce	1	2	3	4	5	6	7
1974	działalność produkcyjna	budownictwo	handel	transport, łączność	zaopatr. w energię	admin. publ.	pośrednictwo finansowe
	30,3	13,1	12,3	7,3	6,5	3,6	1,3
1994	działalność produkcyjna	handel	obsługa nieruchomości	budownictwo	transport, składowanie, łączność	admin. publ.	pośrednictwo finansowe
	20,3	16,7	11,8	8,9	7,9	5,2	4,8

Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

W dwudziestoleciu 1974–1994 nastąpiły w Warszawie pewne zmiany strukturalne zbliżające trochę jej strukturę zatrudnienia do innych dużych miast europejskich. To zbliżenie wyraża się bardziej w kolejności „pracodawców” niż wielkości udziałów. Zasadniczą różnicą w tej kolejności na niekorzyść Warszawy jest odległe miejsce i niewielki udział sekcji „pośrednictwo finansowe” (w strukturze pracujących Warszawy 7 miejsce i ok. 5% pracujących w 1994 r.), zwłaszcza w porównaniu z miastami zachodnimi, w strukturze których ten dział plasował się już w latach 80. na miejscu 3–5 z udziałem 2–3-krotnie większym niż w Warszawie (np. Londyn 16,3 %, Rzym ok. 13%, Wiedeń 10,2%). Nie można natomiast stwierdzić – z braku odpowiednich danych – czy ten prawie 3-krotny wzrost udziału pośrednictwa finansowego w strukturze pracujących, który miał miejsce w latach 1984–1994

poprawił pozycję Warszawy wśród innych miast. Zmiany w rozkładzie pracujących na poszczególne działy (sekcje w klasyfikacji EKD) są pełniej udokumentowane dla lata 70.– 80.

ZMIANY W SEKTORZE PRZEMYSŁU

We wszystkich miastach zmniejszył się udział pracujących w działalności produkcyjnej – największym dziale sektora przemysłu; spadek ten w badanych miastach wyniósł od 0,6 % (Warszawa 1980), aż do prawie 50% (Barcelona). Warszawa wraz z miastami byłych krajów socjalistycznych znalazła się w grupie o najslabszym, kilku procentowym spadku i jako jedna z nielicznych badanych stolic wykazywała w latach 80. silną (prawie 30%) dominantę działalności produkcyjnej (tabl. 19).

Tabela 19. Zmiany udziałów największych składowych sektora przemysłu w % i zmiany pozycji miast w tych składowych

Działalność produkcyjna					Budownictwo						
Lata 70.		Lata 80.		Zmiany pozycji miasta ^c	Spadek w stosunku do lat 70.	Lata 70.		Lata 80.		Zmiany pozycji miasta ^c	Spadek w stosunku do lat 70.
Mediolan	46,07	Bukareszt	44,62	1–2	33,3	Praga	14,58	Warszawa	12,48	1–2	18,5
Wiedeń ^a	43,84	Mediolan	30,72	2–5	39,1	Warszawa	13,06	Praga	11,88	2–1	4,41
										2–3	17,5
Paryż ^b	37,84	Warszawa ^d	30,09	3–11	46,8	Rzym	11,11	Warszawa ^e	10,78	3–1	41,3
				3–15	67,3						
Berlin Z.	35,07	Warszawa ^e	28,56	4–10	41,3	Wiedeń ^a	10,83	Bukareszt	8,26	4–9	39,1
Monachium	34,96	Wiedeń ^a	26,69	5–9	34,9	Paryż ^b	10,06	Berlin W. ^l	8,09	5–11	47,2
										5–15	69,8
Barcelona	31,99	Praga	25,52	6–13	49,8	Mediolan	9,39	Berlin W. ^k	7,75	6–13	52,5
Warszawa	30,27	Berlin W. ^l	25,35	7–3	0,6	Monachium	9,15	Berlin Z.	7,10	7–12	46,3
				7–4	5,7						
Hamburg	27,68	Berlin W. ^o	25,17	–	–	Berlin W.	7,39	Barcelona	6,81	8–5	9,5
										8–6	4,9
Berlin W.	27,17	Monachium	22,75	9–7	6,7	Barcelona	7,51	Wiedeń ^a	6,60	9–8	9,3
				9–8	7,4						
Praga	26,96	Berlin Z.	20,59	10–6	5,4	Berlin Z.	7,18	Rzym	6,526	10–7	1,1
Londyn w.	23,44	Paryż ^h	20,13	11–12	22,5	Hamburg	6,92	Paryż ⁱ	5,31		
Rzym	22,58	Londyn w.	18,16	12–14	44,5	Londyn w.	4,90	Monachium	4,91	12–14	9,2
		Barcelona	16,05					Mediolan	4,46		
		Rzym	12,54					Londyn	4,45		
		Paryż ⁱ	12,37					Paryż ^m	3,04		

Uwagi: ^a1967, ^b1966, ^c pozycja 1 najwyższa w stosunku do lat 70, ^d1980, ^e1984, ^f1980, ^g1987, ^h1981, ⁱ1989, ^j1985, ^k1987, ^l1981, ^m1989

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Tendencje spadkowe – od ok. 70% w Paryżu do 1% w Berlinie zachodnim – charakteryzowały w latach 70 i 80. również budownictwo. W Warszawie był to spadek rzędu 4% do 1980 r. i ok. 17,5% do 1984 r. Pod względem wielkości spadku (licząc od

największego) Warszawa zajmowała w połowie lat 80. 7 miejsce wśród 11 miast i 5 pozycję wśród 6 stolic europejskich.

Tendencje spadkowe w działalności produkcyjnej charakteryzowały strukturę zatrudnienia Warszawy w latach 80. i na początku lat 90.. Udział pracujących w tej sekcji w Warszawie zmniejszył się z ok. 29% w 1984 r. do ok. 20% w 1992 r., ale był w tym roku jeszcze wyższy niż w Berlinie (17,6%), Hamburgu (15,5%) i Pradze (19,2%). Dla innych miast brak danych.

ZMIANY W SEKTORZE USŁUG

W sektorze usług nadają się do porównań międzynarodowych (ze względu na większą niż w innych sekcjach kompletność danych) trzy sekcje: handel, transport, składowanie i łączność oraz pośrednictwo finansowe (tab. 20).

W sekcjach „handel” i „transport, składowanie oraz łączność” przeważały w badanym zbiorze miast tendencje spadkowe. Warszawa wyszła z tego spadku „obronną ręką” mając 4–5% mniej pracujących w pierwszej połowie lat 80. niż w 1974 r. Trzeba jednak zauważyć, że Warszawa uplasowała się na odległej 11 pozycji (wśród 12 miast) pod względem udziału pracujących w tym dziale, znacznie poniżej stolic europejskich i miast o podobnej wielkości i że tę pozycję utrzymała. Trzy miasta zwiększyły jednak swój potencjał handlowy: Barcelona niemal podwoiła udział pracujących w handlu, Londyn i Berlin wzrosły pod tym względem o kilkanaście procent. Silny wzrost (o 41%) udziału handlu w strukturze zatrudnienia Warszawy zaznaczył się natomiast w latach 1984–1994. Wzrost ten mógł być jeszcze silniejszy z powodu rozkwitu w tym czasie nie rejestrowanego handlu ulicznego i innych przejawów „szarej” strefy.

Przewagę tendencji spadkowych odnotowano również w transporcie, składowaniu i łączności. Najczęściej były to spadki kilkuprocentowe lub niewiele ponad 10%. Wyjątkowo silne zmniejszenie udziału odnotowano w Paryżu (ok. 40%) i Wiedniu (ok. 27%), ale przyczyną może być w obu przypadkach przyjęcie za podstawę obliczeń 1966 r. i 1967 r. (z braku danych dla lat 70). Warszawa straciła w tym okresie (lata 1974–1984) niecałe 3% pracujących w tej sekcji gospodarki. Pozycja Warszawy w tym dziale w obu okresach była

Tabela 20. Zmiany udziałów w % największych składowych sektora usług i pozycji miast w tych składowych

Handel				Transport, składowanie, łączność				Pośrednictwo finansowe			
Lata 70.	Lata 80.	Zmiany pozycji miasta ^c	Spadek/wzrost w stosunku do lat 70.	Lata 70.	Lata 80.	Zmiany pozycji miasta ^c	Spadek/wzrost w stosunku do lat 70.	Lata 70.	Lata 80.	Zmiany pozycji miasta ^c	Spadek/wzrost w stosunku do lat 70.
Rzym 31,18	Barcelona 23,75	1-14	-76,8	Rzym 16,87	Rzym 14,69	1-1	-12,9	Londyn 11,70	Londyn 16,30	1-1	+39,3
Mediolan 22,66	Mediolan 22,34	2-2	-1,5	Hamburg 12,75	Berlin W. ^b 11,08	2-*		Paryż ^b 10,71	Rzym 12,77	2-4	-21,4
Hamburg 20,61	Wiedeń 19,51			Berlin W. 12,31	Berlin W. ^c 10,75	3-2	-10,0	Rzym 6,61	Wiedeń 10,19	3-2	+93,2
Wiedeń ^a 20,57	Berlin W. ^c 15,51	4-3	-5,1	Londyn w. 10,51	Londyn 10,36	3-3	-12,7	Wiedeń ^a 6,03	Paryż 8,42	4-3	-21,4
Paryż ^b 17,94	Berlin W. ^d 15,02	5-7	-20,0	Wiedeń ^a 10,05	Mediolan 9,28	4-4	-1,4	Monachium 5,73	Mediolan 7,14	5-7	+10,5
Berlin Z. 15,34	Monachium 14,62	5-10	-33,8	Mediolan 9,28	Paryż ^e 8,33	6-5	0,0	Mediolan 5,40	Barcelona 7,00	6-5	+32,2
Monachium 14,68	Paryż ^f 14,36	6-9	-15,7	Praga 7,82	Praga 8,06	7-7	+3,1	Hamburg 4,79	Monachium 6,33	7-*	
Londyn 13,54	Londyn 13,50	7-6	-0,4	Warszawa 7,30	Wiedeń 7,38	8-8	-0,1	Berlin Z. 2,25	Berlin Z. 2,75	8-8	+22,2
Berlin W. 13,51	Berlin Z. 12,93	8-8	-0,3	Monachium 7,10	Monachium 7,35	8-11	-2,7	Warszawa 1,32	Warszawa ^g 1,62	9-9	+22,7
Barcelona 12,38	Paryż ^h 11,87	9-4	+14,8	Berlin Z. 6,07	Warszawa ^h 7,29	9-9	+3,5	Praga 1,14	Warszawa ^h 1,44	9-10	+9,1
Warszawa 12,34	Warszawa ^g 11,83	10-1	+91,8	Barcelona 5,58	Warszawa ^g 7,10	10-13	-2,8		Praga 1,11	10-11	-2,6
Praga 12,26	Warszawa ^h 11,72	11-11	-4,1	Paryż ^b 4,04	Bukareszt 7,00	11-14	+4,3				
	Praga 10,72	11-12	-5,0		Berlin Z. 5,90	12-15	-39,4				
	Rzym 7,22	12-13	-12,6		Barcelona 5,82						
					Paryż 2,45						

Uwagi: ^a 1967; ^b 1966; ^c 1987; ^d 1985; ^e 1981; ^f 1989; ^g 1984; ^h 1980; * brak danych dla lat 1980..

Źródło: obliczenia własne na podstawie Statistics of ... i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

niewysoka: 8 miejsce w latach 70. – gorsza niż ludnościowo mniejsza Praga (7 miejsce) i znacznie gorsza od wschodniego Berlina (3 miejsce i prawie dwukrotnie większy udział pracujących w transporcie niż w Warszawie). Od połowy lat 80. zaznaczył się w Warszawie silniejszy wzrost udziału pracujących w transporcie, składowaniu i łączności (o 11%). W Pradze w podobnym okresie miał natomiast miejsce spadek o ok. 30% – dla innych miast nie mamy odpowiednich danych.

Jedynym działem udokumentowanym, w którym wystąpiła tendencja wzrostowa niemal we wszystkich badanych miastach było Pośrednictwo finansowe. W niektórych miastach był to wzrost spektakularny: np. w Rzymie nastąpiło prawie podwojenie udziału pracujących i ok. 70% wzrosła liczba pracujących w Wiedniu. W Warszawie pośrednictwo finansowe też wzrosło, ale słabiej niż w innych miastach i wzrost ten nie spowodował zmiany odległej 9

pozycji (na 10 miast). Bardzo silny (prawie 3-krotny) wzrost udziału pracujących w tej sekcji miał natomiast miejsce między 1984 r. i 1994 r.

WIELKOŚĆ ZAKŁADU

Jedną z cech charakteryzujących gospodarkę w skali kraju lub miasta, której opis umożliwiają dostępne dane jest przeciętna wielkość zakładu pracy. Była to cecha istotna zwłaszcza przy porównaniach krajów o odmiennych systemach gospodarczych. W krajach o gospodarce rynkowej (np. kraje Europy Zachodniej) wiodącą rolę od dawna odgrywały przedsiębiorstwa średnie i małe, natomiast w krajach o gospodarce centralnie sterowanej zakłady wielkie, których zatrudnienie liczyło się w setkach lub tysiącach osób. Posiadany materiał statystyczny częściowo potwierdza te różnice w skali miast.

Tabela 21. Przeciętna wielkość zakładów pracy w latach 80. w miastach o zbliżonej wielkości do Warszawy i sekcjach gospodarki (w osobach)

Miasta	Liczba ludności	Działalność przemysłowa	Budownictwo	Handel	Transport, składowanie i łączność	Pośrednictwo finansowe
Bukareszt	2066,0	1588	1438	815	1274	361
Berlin Zach.	1848,6	25 ^a	12	6	10	9
Warszawa	1640,7	512^b	471	405	639	198
		434 ^c	349	336	466	203
Wiedeń	1611,9	17	16	6	16	10
Mediolan	1358,6	12	8	4	16	36
Monachium	1320,6	28	12	7	15	22
Praga	1217,3	55	36	10	75	50

Uwagi: ^a1987 ^b1980 ^c1984 ^d1992

Źródło: na podstawie Statistics of ... i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Warszawa w latach 1974–1984 była miastem wielkich przedsiębiorstw zatrudniających w różnych sekcjach gospodarki przeciętnie po kilkaset pracowników, podczas gdy miasta zachodnie były w tym czasie miastami głównie małych, kilku- kilkunasto-osobowych przedsiębiorstw. Różnice te widać zwłaszcza przy porównaniu miast o podobnej wielkości (tabl. 21).

LUDNOŚĆ

LICZBA LUDNOŚCI

W latach 1975–1985 aglomeracja Warszawy (województwo stołeczne) była jednym z najszybciej rozwijających się europejskich ośrodków miejskich (przeciętny roczny wskaźnik przyrostu ludności wynosił 1,2%), plasując się za Mińskiem (2,75%), Helsinkami (2,40%), Salonikami i Lizboną (2,33%), Kijowem (2,24%) oraz Belgradem (1,91%) i Atenami (1,74%). Aglomeracje zachodnioeuropejskie charakteryzowały się niewielkim spadkiem liczby ludności. W następnym dziesięcioleciu tempo przyrostu, w wymienionych wyżej miastach wyraźnie obniżyło się, a aglomeracje zachodnioeuropejskie cechował niewielki przyrost ludności (poniżej 1%). Według prognozy HABITAT tempo rozwoju ludności w latach 1995–2005 w każdej z aglomeracji europejskich nie przekroczy wskaźnika 1% rocznie, z wyjątkiem Helsinek (1,5%), Lizbony (1,2%) i Zurichu (1,39%).

Na początku lat 90. liczba ludności w 15 miastach przyjętych do analizy porównawczej (tab. 22) zawierała się w granicach od 6889,9 tys. (Wielki Londyn, 1991) do 1217, tys. (Praga, 1992). Warszawa w tej grupie miast zajmuje 10 miejsce pod względem liczby ludności, 9 miejsce pod względem powierzchni i 11 miejsce pod względem gęstości zaludnienia.

Tablica 22. Kolejność miast pod względem liczby ludności, powierzchni i gęstości zaludnienia

	Miasta	Liczba ludności (w tys.) (malejąco)	Miasta	Powierzchnia w km ² (malejąco)	Miasta	Gęstość zaludnienia (malejąco)
1.	Londyn (wielki)	6 889,9	Londyn (wielki)	1 579	Paryż (komunalny)	20 445
2.	Berlin	3 465,8	Rzym	1 508	Barcelona	16 459
3.	Madryt	3 017,4	Berlin	889	Bukareszt	9 060
4.	Rzym	2 829,0	Kijów	828	Mediolan	7 474
5.	Kijów	2 617,5	Hamburg	755	Madryt	4 970
6.	Paryż (komunalny)	2 154,7	Madryt	607	Londyn (wielki)	4 363
7.	Bukareszt	2 065,7	Budapeszt	525	Monachium	4 253
8.	Budapeszt	2 016,0	Praga	496	Berlin	3 898
9.	Hamburg	1 688,8	Warszawa	495	Wiedeń	3 884
10.	Warszawa	1 640,7	Wiedeń	415	Budapeszt	3 839
11.	Barcelona	1 630,6	Monachium	311	Warszawa	3 315
12.	Wiedeń	1 611,9	Bukareszt	228	Kijów	3 161
13.	Mediolan	1 358,6	Mediolan	182	Praga	2 452
14.	Monachium	1 320,6	Paryż (komunalny)	105	Hamburg	2 237
15.	Praga	1 217,3	Barcelona	99	Rzym	1 876

W ciągu ostatnich dwudziestu lat 8 z analizowanych miast charakteryzował niewielki spadek liczby ludności (z wyjątkiem Mediolanu), stabilna liczba mieszkańców w Wiedniu, a w 6 miastach, w tym w Warszawie, występował niewielki wzrost liczby ludności, z wyjątkiem Bukaresztu i Kijowa. Przeciętną roczną dynamikę rozwoju tych miast, w porządku rosnącym, zawiera tabl. 23. Przeciętny roczny przyrost ludności Warszawy w latach 1975–1994 wynosił 0,91%, przy czym w latach 1974–1984 przeciętny roczny przyrost liczby ludności był dodatni (1,69%), a w następnym dziesięcioleciu ujemny (–0,05%). Liczba ludności Warszawy zmniejszyła się z 1671,4 tys. w końcu 1987 r. do 1628,5 tys. w końcu 1996 roku.

Tablica 23. Kolejność miast pod względem dynamiki liczby ludności

Miasta	Okres	Przeciętna roczna dynamika liczby ludności w % (rosnąco)
Mediolan	1975–1992	–1,20
Barcelona	1975–1991	–0,59
Madryt	1974–1991	–0,53
Londyn (wielki)	1974–1991	–0,23
Hamburg	1975–1992	–0,14
Budapeszt	1974–1991	–0,08
Rzym	1975–1993	–0,05
Monachium	1975–1992	–0,01
Wiedeń	1975–1992	–0,002
Paryż (komunalny)	1980–1990	0,42
Berlin	1974–1992	0,52
Praga	1975–1992	0,60
Warszawa	1975–1994	0,91
Bukareszt	1973–1991	1,52
Kijów	1975–1992	1,81

STRUKTURA LUDNOŚCI WEDŁUG PŁCI I WIEKU

Wielkie miasta prawie zawsze charakteryzuje wysoki stopień feminizacji mieszkańców, co jest spowodowane migracją kobiet do miast, gdzie znajdują zatrudnienie w rozwijającej się sferze usług oraz wyższą przeciętną długością życia kobiet niż mężczyzn, szczególnie w miastach Europy środkowo-wschodniej i wschodniej. W analizowanym zbiorze miast równowaga płci występuje jedynie w Monachium, natomiast najbardziej sfeminizowane miasta to Paryż, Budapeszt i Warszawa (tabl. 24).

Tablica 24. Kolejność miast pod względem wskaźnika feminizacji

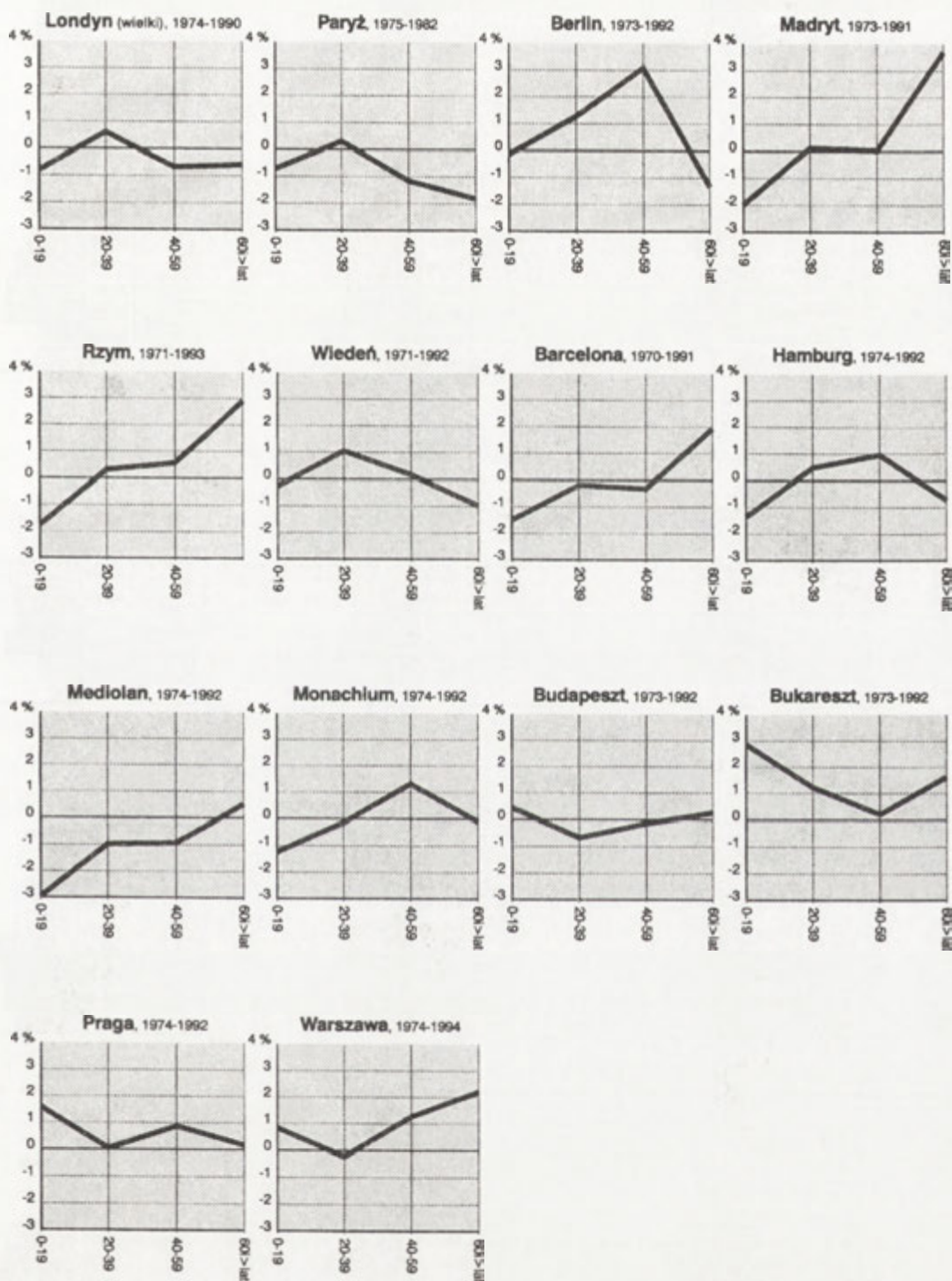
	Miasta	Liczba kobiet na 100 mężczyzn
1.	Monachium	105,2
2.	Londyn (wielki)	106,7
3.	Rzym	108,3
4.	Hamburg	108,6
5.	Berlin	109,2
6.	Bukareszt	111,4
7.	Kijów	111,9
8.	Barcelona	111,9
9.	Wiedeń	112,4
10.	Praga	112,5
11.	Madryt	112,8
12.	Mediolan	113,7
13.	Paryż (komunalny)	115,0
14.	Budapeszt	115,7
15.	Warszawa	116,0

Największe zróżnicowanie struktury wieku mieszkańców analizowanych miast występuje w najmłodszej (0–19 lat) i najstarszej grupie wieku; gdzie różnice między maksymalnym i minimalnym udziałem wynoszą 12–13% (tabl. 25). Warszawa należy do grupy miast demograficznie najmłodszych, w których ludność w wieku 0–19 lat stanowi ponad 20% ludności ogółem. Wyższe udziały młodzieży występują w 5 miastach, w tym tylko jednej metropolii zachodnioeuropejskiej (Wielki Londyn z wysokim udziałem urodzeń wśród ludności napływowej z byłych kolonii).

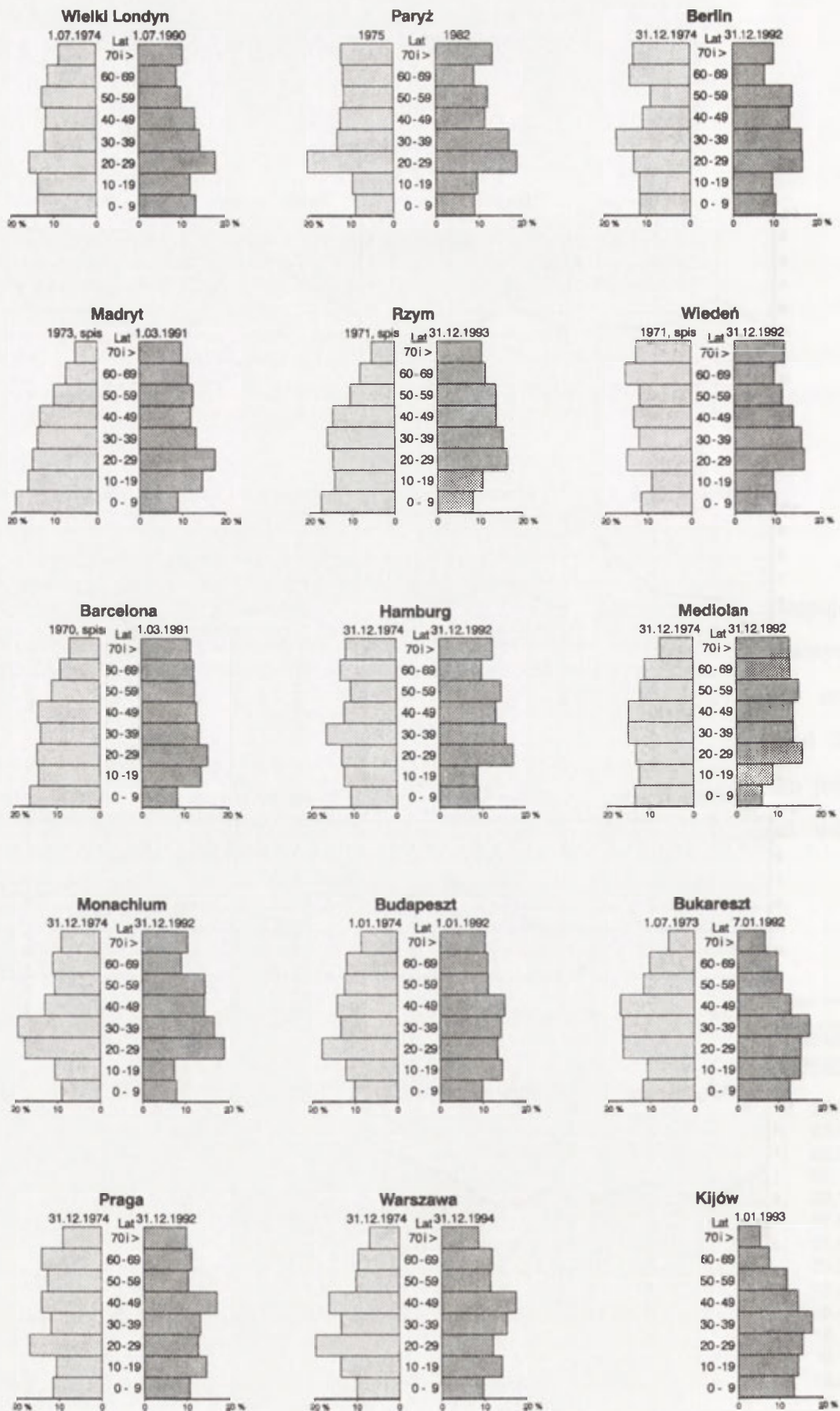
Tablica 25. Kolejność miast pod względem struktury wieku ludności

Struktura ludności według wieku w % ogółu ludności na początku lat 90. (malejąco)								
Lp.	Miasta	0–19 lat	Miasta	20–39 lat	Miasta	40–59 lat	Miasta	60 lat i więcej
1.	Kijów	27,8	Monachium	35,9	Monachium	29,1	Mediolan	26,0
2.	Bukareszt	27,6	Paryż (komun.)	35,9	Mediolan	28,8	Barcelona	23,8
3.	Praga	25,4	Berlin	33,3	Warszawa	28,7	Hamburg	22,2
4.	Londyn, wielki	25,4	Kijów	32,8	Berlin	28,2	Paryż (komun.)	22,1
5.	Budapeszt	24,4	Wiedeń	32,8	Rzym	27,5	Wiedeń	22,1
6.	Warszawa	23,7	Hamburg	32,5	Praga	27,5	Rzym	21,8
7.	Madryt	23,5	Bukareszt	32,2	Hamburg	27,5	Budapeszt	21,6
8.	Barcelona	22,2	Londyn, wielki	32,1	Budapeszt	26,3	Madryt	21,3
9.	Berlin	20,4	Rzym	31,8	Kijów	26,2	Praga	21,2
10.	Wiedeń	19,3	Madryt	30,8	Wiedeń	25,8	Warszawa	20,4
11.	Rzym	18,9	Mediolan	29,7	Barcelona	25,2	Monachium	19,7
12.	Paryż (komun.)	18,5	Barcelona	28,8	Madryt	24,5	Londyn, wielki	19,4
13.	Hamburg	17,8	Budapeszt	27,7	Bukareszt	23,6	Berlin	18,2
14.	Mediolan	15,5	Warszawa	27,2	Paryż (komun.)	23,4	Bukareszt	16,7
15.	Monachium	15,3	Praga	25,9	Londyn, wielki	23,2	Kijów	13,1

Jednocześnie, w porównaniu z innymi miastami, Warszawa ma niski udział ludności w młodszym wieku aktywności zawodowej (20–39 lat) i prawie najwyższy udział ludności w

Ryc. 10. Przeciętna roczna dynamika zmian według głównych grup wieku, 1970.–1990.

Ryc. 11. Struktura ludności według wieku, 1970.–1990.

niemobilnym wieku aktywności zawodowej (40–59 lat). Udział ludności najstarszej jest w Warszawie niższy niż w miastach zachodnioeuropejskich, z wyjątkiem Monachium, Londynu i Berlina.

Przeciętna roczna dynamika zmian liczby ludności według grup wieku w poszczególnych miastach w latach 1970.–1990. (ryc. 10) wskazuje, że najsilniejszy wzrost liczby ludności w wieku 60 lat i więcej wystąpił w Madrycie, Rzymie, Barcelonie i Warszawie. Natomiast przyrostem liczby ludności w najmłodszej grupie wieku charakteryzuje się Bukareszt, Praga i Warszawa.

Z porównania struktur ludności według wieku, w postaci graficznej (piramidy wieku), poszczególnych miast z początku lat 70. i 90. (ryc. 11), wynika że ich struktury miały i mają charakter zastojowy (z wyjątkiem Madrytu w latach 70.), czego graficznym obrazem jest piramida w kształcie dzwonu, bądź regresywnej (piramida o zwężającej się podstawie). W przypadku struktury zastojowej roczna liczba urodzeń równa się rocznej liczbie zgonów, natomiast w przypadku struktury regresywnej mamy do czynienia z malejącą z roku na rok liczbą urodzeń. Uogólnienia te, nie mają pełnej mocy, gdyż poczyniono je na podstawie układu dziesięcioletnich grup wieku z powodu braku danych w układzie podstawowym (rocznikami).

RUCH NATURALNY LUDNOŚCI

W miastach przyjętych do porównań, w latach 1970.–1990. maleje liczba zawieranych małżeństw w przeliczeniu na 1000 ludności wieku 20 lat i więcej; w Warszawie zmniejszyła się 12,3 w 1974 r., do 9,9 w 1984 r. i 6,3 w 1994 roku. Zmniejszyła się również w Bukareszcie (z 15,9 do 9,8), Budapeszcie (z 13,4 do 6,6) i Pradze (z 14,1 do 9,1), ale także w Rzymie (z 9,9 do 5,8), Barcelonie (z 9,4 do 5,9) i Mediolanie (z 13,1 do 10,2). Częstość zawierania małżeństw wzrosła jedynie w Monachium (z 6,4 do 11,0), natomiast dla Wiednia wskaźnik oscyluje w granicach od 8,2 do 8,8. Na początku lat 80. dla Londynu wynosił 9,6 a dla Paryża 6,6.

W statystyce rozwodów na 100 zawartych małżeństw na czoło wysunęła się stolica Ukrainy. Choć wskaźnik rozwodów w Warszawie zmniejszył się z 37 na 100 zawartych małżeństw w 1984 r. do 25 w 1994 r. to interpretowany wraz z niskim wskaźnikiem małżeństw wskazuje na zachodzące przemiany w postawach młodzieży, która zdobywając wysokie kwalifikacje i odpowiadającą im wysoką pozycję na konkurencyjnym rynku pracy rzadziej podejmuje decyzje o formalnym założeniu rodziny. Tym bardziej, że mieszkanie stało się towarem, na który nie stać młodych na dorobku. Znajduje to odzwierciedlenie w niskiej stopie urodzeń i w efekcie w niskim przyroście naturalnym, który w Warszawie należy do jednego z najniższych w porównaniu z innymi analizowanymi miastami.

Tablica 26. Kolejność miast według wskaźników ruchu naturalnego

Wskaźniki ruchu naturalne na początku lat 1990.								
L.p.	Miasta	Zawarte małżeństwa na 1000 ludności w wieku 20 lat i więcej (malejąco)	Miasta	Rozwody na 100 zawartych małżeństw (malejąco)	Miasta	Przyrost naturalny na 1000 ludności (malejąco)	Miasta	Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych (rosnąco)
1.	Monachium	11,0	Kijów	76	Londyn, wielki	5,5	Mediolan	3,0
2.	Kijów	10,8	Wiedeń	48	Paryż	4,7	Barcelona	3,8
3.	Mediolan	10,2	Budapeszt	46	Madryt	0,8	Monachium	5,6
4.	Bukareszt	9,8	Hamburg	45	Kijów	0,2	Berlin	6,3
5.	Praga	9,1	Praga	44	Rzym	-0,1	Hamburg	6,5
6.	Wiedeń	8,4	Paryż	43	Monachium	-0,6	Londyn, wielki	7,9
7.	Budapeszt	6,6	Berlin	37	Barcelona	-1,1	Wiedeń	9,9
8.	Berlin	6,5	Barcelona	29	Wiedeń	-2,2	Praga	10,0
9.	Hamburg	6,5	Bukareszt	26	Hamburg	-2,3	Warszawa	11,1
10.	Warszawa	6,3	Warszawa	25	Praga	-2,8	Budapeszt	12,4
11.	Barcelona	5,9	Monachium	21	Berlin	-3,5	Bukareszt	15,8
12.	Rzym	5,8	Mediolan	17	Bukareszt	-3,5	Kijów	17,4
13.			Rzym	16	Warszawa	-3,5		
14.					Mediolan	-3,6		
15.					Budapeszt	-5,1		

Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Ostatnim ocenianym czynnikiem ludnościowym jest liczba zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych, która jest miernikiem osiągniętego poziomu cywilizacyjnego i stanu zdrowia matek. W ciągu ostatnich dwudziestu lat wskaźnik zgonów niemowląt w Warszawie obniżył się z 22,8 do 11,1, ale w tym samym czasie w Barcelonie zmniejszył się z 27,0 do 3,8 zgonów na 1000 urodzeń żywych a w Mediolanie z 38,1 do 3,0. Pod tym względem Warszawa zajmuje jedno z ostatnich miejsc wyprzedzając tylko Budapeszt, Bukareszt i Kijów.

Podsumowując sytuację demograficzną Warszawy na tle innych miast należy stwierdzić, że Warszawa jest wciąż miastem o „młodej” strukturze wieku ludności lecz bardzo niskich

wskaźnikach przyrostu naturalnego i salda migracji, co oznacza szybkie „starzenie się” ludności. W sumie będzie stopniowo narastał regres demograficzny bezwzględny, bowiem wkraczające w wiek prokreacji roczniki „echa” wyżu demograficznego będą charakteryzowały się niskimi współczynnikami płodności kobiet. Podobne zjawiska i trendy występują również w Pradze i Budapeszcie.

MIESZKANIA

Różnice w warunkach mieszkaniowych badanych miast możemy zilustrować dwoma wskaźnikami: przeciętną wielkością mieszkania i przeciętnym zaludnieniem mieszkań. Pierwszy wskaźnik zawiera tab. 27:

Tablica 27. Kolejność miast według wielkości mieszkań

Warunki mieszkaniowe w latach 70. – 90.					
Przeciętna wielkość mieszkania w m ²				Przyrost wielkości mieszkania	
Lata 70.		Lata 90.		Lata 70. – 90.	
Miasta	w m ²	Miasta	w m ²	Miasta	w m ²
Mediolan	70,3	Barcelona	80,0	Praga	25,0
Hamburg	63,8	Mediolan	78,2	Berlin	10,9 ^a
Berlin Wsch.	56,7	Hamburg	70,4		11,0 ^b
Berlin Zach.	56,6	Berlin	67,6	Mediolan	7,9
Warszawa	42,8	Wiedeń	67,1	Hamburg	6,6
Praga	34,3	Praga	59,3	Warszawa ^c	5,1
		Paryż	56,0	Warszawa ^d	5,8
		Warszawa ^d	48,4		
		Warszawa ^c	47,9		
		Bukareszt	34,5		

Uwagi: ^a w stosunku do Berlina Wsch.; ^b w stosunku do Berlina Zach.; ^c 1992 r.; ^d 1994 r.
Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Przeciętna wielkość mieszkania w Warszawie w okresie 1974–1994 wzrosła z 43 do 48 m² co sytuuje ją na przedostatnim miejscu wśród badanych miast: szóstym w latach 70. i dziewiątym w latach 90.. Przeciętna powierzchnia warszawskiego mieszkania była w 1974 r. o blisko 30 m² mniejsza od mediolańskiego i różnica ta utrzymała się w latach 90. Przeciętne mieszkanie warszawskie powiększyło się w badanym dwudziestolecu o 5–6 m², tj. dwukrotnie mniej niż w Berlinie i 4–5-krotnie mniej niż w Pradze, która w świetle posiadanych danych miała najbardziej spektakularną poprawę warunków mieszkaniowych – aż o 25 m².

Pod względem przeciętnego zagęszczenia mieszkań Warszawa ze wskaźnikiem 3,0 w 1974 r. i 2,7 w 1994 r. zajmowała przez ostatnie dwudziestolecie jedno z najgorszych miejsc wśród miast europejskich (tabl. 28).

Tablica 28. Kolejność miast według wielkości zaludnienia mieszkań

Przeciętna liczba osób na mieszkanie					
Lata 70.		Lata 80.		Lata 90.	
Berlin Zach.	1,9	Paryż	1,6	Wiedeń	1,9
Wiedeń	2,0	Berlin Zach.	1,7	Monachium	2,0
Paryż ^a	2,1	Wiedeń	1,8	Paryż	2,0
Hamburg	2,3	Hamburg	2,0	Berlin	2,0
Berlin Wsch.	2,3	Berlin Wsch.	2,2	Hamburg	2,1
Monachium	2,5	Mediolan	2,3	Mediolan	2,1
Mediolan	2,6	Praga	2,5	Barcelona	2,3
Praga	2,7	Londyn	2,5	Londyn	2,4
Londyn	2,7	Barcelona	2,6	Praga	2,4
Warszawa	3,0	Budapeszt	2,6	Budapeszt	2,5
Budapeszt	3,0	Warszawa	2,9	Madryt	2,6
Rzym ^b	3,1			Warszawa	2,7
Barcelona	3,1			Bukareszt	2,7
Rzym ^c	3,2				

Uwagi ^a1969r., ^b1979, ^c1974.

Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

W latach 70. w równie złej sytuacji byli mieszkańcy Budapesztu, a w jeszcze gorszej mieszkańcy Barcelony (3,1) i Rzymu (3,2). W następnych latach wskaźniki zagęszczenia uległy we wszystkich niemal miastach obniżeniu, w Warszawie również (2,9 w latach 80. i 2,7 w 1994). nie na tyle jednak, aby znacząco poprawić jej pozycję wśród innych miast europejskich. Od Wiednia zajmującego w tym rankingu w 1992 r. najlepszą pozycję (wskaźnik 1,9) różni Warszawę prawie 1 dodatkowa osoba na mieszkanie. Miasta byłych krajów socjalistycznych mają na ogół gorsze warunki mieszkaniowe mierzone powierzchnią mieszkania i jego zagęszczeniem, ale bywają też miasta zachodnie z równie złymi wskaźnikami (np. Madryt w latach 90. ze wskaźnikiem zagęszczenia mieszkań 2,6 osób na mieszkanie).

Jeśli chodzi o nowe mieszkania, to zaobserwowano w badanym okresie następujące zjawiska:

- w większości badanych miast zaznaczył się spadek liczby oddawanych mieszkań, niekiedy znaczniejszy (por. tabl. 29), np. o 80% w Barcelonie w latach 1974–1992, lub w tym samym czasie powyżej 70% w Mediolanie, Warszawie lub Budapeszcie. Tylko w 4 miastach zaznaczył się wzrost (ale raczej tylko w latach 1973/74 – 1984), był on bardzo znaczny w Berlinie Wschodnim (o 132 %) i znacznie mniejszy – w granicach 8–15% w Rzymie, Wiedniu i Hamburgu (w tym ostatnim w latach 1984–1992);

- w liczbie oddawanych mieszkań, ani w spadku ich liczby nie widać jakiegokolwiek specyfiki miast zachodnio-europejskich i środkowo-europejskich. Obie grupy miast cechował duży rozrzut wartości nie mający zresztą związku z wielkością obszaru zajmowanego przez miasto, ani z liczbą jego ludności; np. w latach 70. podobną liczbę mieszkań, 9–10 tys., wybudowano w blisko 3 milionowym Rzymie zajmującym ponad 1500 km² co w milionowej Pradze o powierzchni trzykrotnie mniejszej;

Tablica 29. Kolejność miast według liczby oddawanych mieszkań

Liczba mieszkań oddanych do użytku (w tys.)			Zmiany w okresie 70. – 90. (w %)		
Lata 70.	Lata 80.	Lata 90.	spadek	wzrost	
Madryt *	28,4	Bukareszt 24,1	Berlin 8,4	Bukareszt 85,1	Berlin Wsch. 132,3
Londyn	27,6	Berlin Wsch. 14,2	Hamburg 7,5	1973–1992	1973–1984
Bukareszt	24,7	Londyn 12,9	Wiedeń 6,3	Barcelona 80,0	Wiedeń 15,3
Barcelona	20,5	Budapeszt 11,8	Monachium 6,2	1974–1992	1974–1979
Warszawa	20,1	Berlin Zach. 11,3	Praga 5,7	Mediolan 77,5	Hamburg 9,7
Berlin Zach.	19,8	Monachium 8,5	Warszawa * 5,2	1974–1992	1984–1992
Budapeszt	15,5	Warszawa 7,1	Warszawa * 4,8	Warszawa 76,3	Rzym 7,9
Monachium	14,3	Hamburg 6,8	Barcelona 4,1	1974–1994	1974–1979
Hamburg	12,9	Paryż * 6,7	Budapeszt 3,8	Budapeszt 75,3	
Paryż *	10,8	Wiedeń 6,7	Bukareszt 2,3	1972–1992	
Praga	10,3	Praga 6,1	Mediolan 0,8	Monachium 56,3	
Rzym ¹	10,0	Mediolan 1,6		1974–1981	
Rzym ²	9,3			Londyn 53,3	
Berlin Wsch.	6,1			1974–1981	
Rzym	5,8			Hamburg 47,4	
				1974–1984	
				Berlin Zach. 43,0	
				1974–1982	
				Praga 44,1	
				1974–1982	
				Paryż 38,4	
				1969–1980	

Uwagi: 1969 r.; 1974 r.; 1979 r.; 1992 r.; 1994 r.

Źródło: na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

- obniżyła się znacznie maksymalna liczba mieszkań oddawanych do użytku. Jeśli na początku badanego okresu było to prawie 30 tys. mieszkań (Madryt 1969), to pod koniec (lata 90.) żadne z miast nie przekroczyło 10 tys. (maksimum Berlin 8,4 tys.);
- prawie wszędzie (z jednym jedynym wyjątkiem Mediolanu w latach 1983–1992) zwiększyła się przeciętna powierzchnia nowych mieszkań – od kilku do kilkudziesięciu metrów kw. (por. tab. 30). Spektakularny jest tu przypadek Warszawy, dla której dane statystyczne z 1994 r. odnotowują wzrost przeciętnej powierzchni nowych mieszkań aż o ponad 33 metry kw. w porównaniu ze starymi zasobami.

Tablica 30. Kolejność miast według wielkości oddawanych mieszkań

Przeciętna wielkość mieszkań oddawanych do użytku w m ²			Różnica między przeciętną powierzchnią mieszkań „nowych” i „starych”		
Lata 70.	Lata 80.	Lata 90.	Lata 70.–90.		
Mediolan 80,0	Mediolan 102,3	Budapeszt 89,0	Warszawa (1994)		+33,5
Hamburg 73,5	Hamburg 80,3	Wiedeń 82,0	Wiedeń (1992)		+14,9
Wiedeń 73,5	Wiedeń 80,2	Warszawa ^c 81,9	Hamburg (1984)		+14,4
Berlin Zach. 64,9	Berlin Zach. 77,9	Berlin 79,1	Warszawa (1984)		+13,3
Berlin Wsch. 61,0	Budapeszt 62,5	Hamburg 75,8	Berlin (1992)		+11,5
Budapeszt 55,4	Bukareszt 61,8	Mediolan 75,8	Praga (1974)		+10,6
Warszawa 46,8	Warszawa 59,2	Warszawa^d 70,4	Hamburg (1974)		+ 9,7
Praga 44,9	Berlin Wsch. 58,6	Praga 68,5	Mediolan (1974)		+ 9,7
Rzym ^a 39,6	Praga 48,7		Praga (1990)		+ 9,2
Bukareszt 30,0			Berlin Zach. (1974)		+ 8,3
Rzym ^b 28,4			Hamburg (1992)		+ 5,4
			Berlin Wsch. (1973)		+ 4,3
			Warszawa (1974)		+ 4,0

Uwagi: ^a 1974 r.; ^b 1979 r.; ^c 1994 r.; ^d 1992 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Statistics of ...* i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Warszawa na tle innych miast zajmuje w poszczególnych okresach pozycję bliżej środka: pod względem liczby oddanych mieszkań (5 miejsce w latach 70. i 7 w latach 80. i 90.) i powierzchni nowych mieszkań (7 miejsce w latach 70., 80., i na początku lat 90.). Dopiero wzrost średniej powierzchni mieszkaniowej do 82 m² dał jej trzecią pozycję. Wyjątkowo wysoką, drugą pozycję (wśród 15 miast) miała Warszawa w latach 70. pod względem liczby mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców. W późniejszych latach spadła jednak na dalsze miejsca (8 wśród 12 miast w latach 80. i 5 wśród 10 miast w latach 90.). (por. tab. 31).

Tablica 31. Kolejność miast według liczby oddawanych mieszkań na 1000 mieszkańców

Liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców					
Lata 70.		Lata 80.		Lata 90.	
Bukareszt	15,0	Berlin Wsch.	11,9	Praga	4,7
Warszawa	14,2	Bukareszt	10,9	Monachium	4,7
Barcelona	11,3	Monachium	6,7	Hamburg	4,4
Monachium	10,8	Berlin Zach.	6,0	Wiedeń	3,9
Berlin Zach.	9,8	Budapeszt	5,7	Warszawa	2,9
Praga	9,4	Praga	5,1	Barcelona	2,5
Budapeszt	7,6	Wiedeń	4,4	Berlin	2,4
Hamburg	7,5	Warszawa	4,3	Budapeszt	1,9
Berlin Wsch.	5,6	Hamburg	4,3	Bukareszt	1,1
Paryż ^a	4,2	Paryż ^a	3,3	Mediolan	0,6
Londyn	3,9	Londyn	1,9		
Wiedeń	3,6	Mediolan	1,0		
Rzym ^b	3,4				
Rzym ^c	3,3				
Mediolan	2,0				

Uwagi: ^a 1966 r.; ^b 1979 r.; ^c 1974 r.

Źródło: *Statistics of ...* i Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Reasumując: wyniki przedstawionej analizy wskazują, że mimo postępu w pewnych dziedzinach mieszkalnictwa warunki mieszkaniowe w Warszawie są nadal gorsze niż w innych stolicach i dużych miastach europejskich.

HOTELE

Hotelarstwo jest ważnym składnikiem oceny pozycji miasta w rankingu międzynarodowym. Jest to również jedna z tych działalności gospodarczych miasta, w której obserwuje się stały wzrost zatrudnienia. Informacje dotyczące bazy hotelowej są niestety niepełne (tabl. 32).³

Tablica 32. Kolejność miast według wielkości bazy hotelowej

L.p	według „Hotel & Travel Index„ zima 1993/94						wg L. Butowskiego ¹	
	Miasta	Liczba hoteli	Miasta	Liczba pokoi	Miasta	Liczba mieszkańców miasta na 1 pokój	Miasta	Liczba hoteli
1.	Paryż	514	Londyn, wielki	62 915	Paryż	51	Paryż	1445
2.	Londyn, wielki	381	Paryż	41 842	Kopenhaga	81	Berlin	366
3.	Rzym	151	Rzym	17 547	Wiedeń	95	Wiedeń	312
4.	Wiedeń	146	Wiedeń	16 999	Monachium	97	Praga	185
5.	Mediolan	91	Madryt	16 583	Mediolan	105	Budapeszt	76
6.	Monachium	90	Monachium	13 575	Londyn, wielki	110	Warszawa	30
7.	Madryt	87	Mediolan	12 898	Barcelona	141		
8.	Barcelona	87	Berlin	12 073	Helsinki	147		
9.	Berlin	73	Barcelona	11 583	Rzym	161		
10.	Kopenhaga	56	Budapeszt	9 163	Madryt	182		
11.	Hamburg	49	Kopenhaga	7 689	Praga	199		
12.	Budapeszt	44	Hamburg	7 269	Budapeszt	220		
13.	Helsinki	31	Praga	6 102	Hamburg	234		
14.	Praga	29	Helsinki	5 923	Berlin	288		
15.	Warszawa	13	Warszawa	4 056	Warszawa	405		
16.	Bukareszt	12	Bukareszt	2 588	Bukareszt	798		
17.	Kijów	5	Kijów	1 897	Kijów	1 380		

Uwaga: ¹ Butowski L., 1996, Funkcja turystyczna ...

Wyposażenie Warszawy w hotele jest zdecydowanie gorsze nie tylko w porównaniu z miastami zachodnioeuropejskimi, ale również w porównaniu z Pragą i Budapesztem. Poprawa sytuacji hotelowej nie musi być związana z budową wielkich hoteli o czym świadczy struktura wielkości hoteli w Paryżu, gdzie 24% pokoi znajduje się w hotelach małych liczących do 49

³ Żadna instytucja do której dotarliśmy poprzez sieć Internet nie posiada pełnych informacji, natomiast na stronach WWW dla poszczególnych miast znajdują się jedynie adresy hoteli i ich lokalizacja na planie miasta. Dla celów niniejszej pracy wykorzystano publikację „Hotel & Travel Index”; wymienia ona dwukrotnie większą liczbę hoteli niż na stronach WWW (np. w Paryżu). Uznaliśmy, że przyjęty katalog hoteli zawiera informację w tym samym stopniu reprezentatywną dla wszystkich miast.

pokoju, po 20% pokoi znajduje się w hotelach mających od 50 do 99 i od 100 do 249 pokoi, natomiast w hotelach liczących 250 pokoi i więcej znajduje się 36% ogółu pokoi hotelowych Paryża. Odmienną strukturą charakteryzuje się baza hotelowa w Londynie, gdzie odpowiednie udziały kształtują się następująco: 4%, 10%, 29% i 57%.

INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Pod względem zużycia energii elektrycznej na jednego mieszkańca ogółem, w gospodarstwach domowych, jak i w przemyśle, Warszawa zajmuje jedno z ostatnich miejsc wśród badanych miast (tabl. 33). Natomiast w zużyciu wody nieznacznie wyprzedza takie miasta jak Madryt, Barcelona, Berlin czy Hamburg i prawie nie ustępuje Wiedniowi, co dobrze plasuje Warszawę w gronie badanych miast. W Warszawie, podobnie jak i w Mediolanie, 90% wody zużywają gospodarstwa domowe; w Madrycie blisko 80%, w Berlinie, Barcelonie, Budapeszcie i Kijowie po około 60%, a w Bukareszcie tylko 40% (60% zużywa przemysł).

Tablica 33. Kolejność miast według zużycia energii elektrycznej i wody

Wskaźniki infrastruktury komunalnej na początku lat 1990. (malejąco)								
Zużycie energii elektrycznej w kWh na 1 mieszkańca							Zużycie wody w m ³ na jednego mieszkańca	
L.p.	Miasta	ogółem	Miasta	w gospodarstwach domowych	Miasta	w przemyśle	Miasta	ogółem
1.	Hamburg	7 339	Hamburg	3 938	Monachium	3 403	Kijów	197
2.	Wiedeń	5 669	Madryt	1 692	Hamburg	3 401	Mediolan	181
3.	Paryż	5 367	Wiedeń	1 649	Berlin	3 188	Bukareszt	180
4.	Monachium	4 695	Berlin	1 314	Mediolan	2 939	Budapeszt	141
5.	Berlin	4 492	Monachium	1 292	Wiedeń	2 396	Rzym	138
6.	Mediolan	3 943	Rzym	1 087	Barcelona	2 049	Praga	131
7.	Kijów	3 247	Mediolan	947	Kijów	1 622	Wiedeń	94
8.	Madryt	3 127	Budapeszt	947	Rzym	1 562	Warszawa	93
9.	Barcelona	2 927	Praga	885	Madryt	1 435	Madryt	90
10.	Budapeszt	2 765	Barcelona	871	Bukareszt	1 135	Barcelona	85
11.	Rzym	2 649	Warszawa	792	Warszawa	1 007	Berlin	84
12.	Warszawa	2 479	Bukareszt	454	Praga	712	Hamburg	71
13.	Bukareszt	1 657						
14.	Praga	1 597						

Zródło: na podstawie *Statistics of ...* oraz Warszawa na tle miast Europy.

Warszawa charakteryzuje się dość niską gęstością ulic w porównaniu z innymi badanymi miastami (por. tabl. 34). Ich przeciętna gęstość (liczba kilometrów ulic na 1 km² obszaru miasta) jest ponad 3-krotnie niższa niż w Paryżu, ponad 2-krotnie niższa niż w Berlinie i wielkim Londynie, ale nieco wyższa niż w Rzymie. Należy jednak zwrócić uwagę, że

porównania te nie są w pełni obiektywne z uwagi na charakter zabudowy Warszawy, gdzie na nowych osiedlach mieszkaniowych zwykle ulice są wąskie, oraz na duży udział w mieście użytków rolnych (32%).

Tablica 34. Kolejność miast według wskaźników infrastruktury komunalnej

Lp.	Drogi publiczne i parki na początku lat 1990.							
	Miasta	gęstość ulic na 1 km ² obszaru miasta	Miasta	przeciętna szerokość ulic w m.	Miasta	udział ulic w pow. miasta (%)	Miasta	udział parków w pow. miasta (%)
1.	Paryż	15,0	Kijów	24,9	Barcelona	15,9	Londyn, wielki	28,7
2.	Barcelona	13,0	Berlin	14,7	Mediolan	9,6	Paryż	26,1
3.	Berlin	10,7	Wiedeń	13,5	Wiedeń	9,0	Monachium	12,2
4.	Londyn, wielki	9,3	Mediolan	12,5	Bukareszt	8,6	Berlin	9,4
5.	Bukareszt	9,3	Barcelona	12,2	Berlin	8,5	Bukareszt	7,7
6.	Mediolan	7,7	Rzym	9,8	Kijów	4,7	Madryt	6,4
7.	Monachium	7,3	Bukareszt	9,2	Budapeszt	4,4	Barcelona	5,1
8.	Wiedeń	6,7	Warszawa	7,6	Praga	3,7	Wiedeń	4,9
9.	Budapeszt	6,2	Budapeszt	7,2	Warszawa	3,3	Mediolan	4,7
10.	Hamburg	5,2	Praga	7,1	Rzym	3,1	Budapeszt	4,6
11.	Praga	5,2					Hamburg	4,3
12.	Warszawa	4,4					Praga	4,2
13.	Rzym	3,1					Warszawa	1,5
14.	Kijów	1,9					Rzym	0,2
15.	Madryt							

Zródło: na podstawie *Statistics of ...*

Pod względem przeciętnej szerokości ulic (powierzchnia dróg publicznych podzielona przez długość dróg publicznych) Warszawa ustępuje większości przyjętych do badania miast, dla których uzyskano informacje. Podobna sytuacja występuje w Budapeszcie i Pradze. Niski jest również udział ulic Warszawy w powierzchni ogólnej miasta (3,3%) podobnie jak w Rzymie i Pradze, ale np. w Wiedniu udział ten jest blisko 3-krotnie większy i wynosi 9,0%.

Udział parków w powierzchni ogólnej miasta w Warszawie jest, w świetle materiałów źródłowych, bardzo niski, ale wynika to z faktu różnej interpretacji pojęcia parku w różnych krajach. Lasek Buloński w Paryżu uznano np. za park, natomiast Las Młociński czy Las Kabacki w polskiej terminologii nie są parkami. Przyjmując powierzchnię lasów w Warszawie (6512 ha) za parki ich udział w powierzchni Warszawy wyniósłby 13,2% i w tej klasyfikacji Warszawa zajmowałaby jedno z czołowych miejsc.

KOMUNIKACJA

Komunikacja miejska w Warszawie należy do najbardziej obciążonych, na jednego mieszkańca przypada 800 przejazdów rocznie (tabl. 35). Jeszcze wyższy wskaźnik mają Praga (1300 przejazdów rocznie na 1 mieszkańca) i Budapeszt (860 przejazdów). Wskaźniki przewozu pasażerów środkami komunikacji miastach zachodnioeuropejskich są znacznie niższe, np. w Wiedniu 380 przejazdów na jednego mieszkańca, a w Berlinie 323 przejazdy, choć w tym ostatnim przypadku nie uwzględniono przejazdów koleją „s-Bahn”.

Tablica 35. Kolejność miast według przewozów komunikacją miejską

L.p.	Przewozy pasażerów komunikacją miejską na początku lat 90.			
	Miasta	liczba przewozów tramwajami, autobusami i trolejbusami w przeliczeniu na 1 mieszkańca miasta	Miasta	liczba przewozów metrem w przeliczeniu na 1 mieszkańca miasta
1.	Praga	802,0	Praga	517
2.	Warszawa	800,0	Hamburg	186
3.	Budapeszt	696,0	Budapeszt	164
4.	Mediolan	411,0	Wiedeń	153
5.	Bukareszt	274,0	Berlin	139
6.	Wiedeń	227,0	Madryt	127
7.	Berlin	184,0	Bukareszt	118
8.	Madryt	166,0	Londyn, wielki	110
9.	Hamburg	147,0		
10.	Londyn, wielki	0,2		

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Warszawa na tle ... i Rocznika Statystycznego Warszawy 1995.

Wysokiemu obciążeniu komunikacji miejskiej w Warszawie towarzyszy niska liczba samochodów osobowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (tabl. 36). Na początku lat 70. (w 1974 roku) przypadało w Warszawie 70 samochodów osobowych na 1000 mieszkańców, podobnie jak w Budapeszcie. W 1994 r., w wyniku dynamicznego rozwoju motoryzacji, liczba samochodów osobowych w Warszawie, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, jest wyższa niż w Berlinie i Wiedniu i niewiele niższa niż w Madrycie czy Wielkim Londynie. W efekcie obciążenie ulic Warszawy (na jeden pojazd samochodowy zarejestrowany w Warszawie przypada 24 m² ulicy) jest podobne jak w Rzymie, ale jeśli uwzględnić znaczący udział zarejestrowanych pojazdów jednośladowych w miastach południowej Europy, to sytuację Warszawy należy uznać za szczególnie niekorzystną.

Tablica 36. Kolejność miast według liczby zarejestrowanych samochodów

L.p.	Samochody osobowe na 1000 mieszkańców				Miasta	Powierzchnia ulic w m ² na 1 pojazd samochodowy, 1990.
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.		
1.	Paryż	442	Rzym	580	Mediolan	8,0
2.	Mediolan	420	Monachium	473	Barcelona	15,0
3.	Monachium	286	Barcelona	441	Warszawa	24,0
4.	Hamburg	270	Hamburg	416	Rzym	25,0
5.	Londyn, wielki	254	Paryż	394	Budapeszt	39,0
6.	Wiedeń	250	Londyn, wielki	393	Praga	47,0
7.	Rzym	240 ¹	Madryt	387	Berlin	54,0
8.	Barcelona	238	Warszawa	355³	Wiedeń	56,0
9.	Madryt	223 ²	Wiedeń	352	Bukareszt	72,0
10.	Praga	191	Berlin	311	Kijów	266,0
11.	Berlin	174	Praga	271		
12.	Budapeszt	73	Budapeszt	255		
13.	Warszawa	70	Bukareszt	109		
14.			Kijów	55		

Uwaga: ¹ w 1967 r.; ² w 1977 r.; ³ w 1994 r.

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, *Warszawa na tle ...* i *Rocznika Statystycznego Warszawy 1995*.

Niski stopień korzystania w Warszawie z usług pocztowych jako środka komunikacji świadczy nie tylko o zaniku epistolografii, ale przede wszystkim o niestosowaniu przez polskie firmy reklamy bezpośredniej. Efektem jej stosowania w innych krajach jest wysoki wskaźnik otrzymanych listów na jednego mieszkańca w miastach niemieckich. Faktycznym miernikiem rozwoju usług z zakresu komunikacji jest liczba abonentów telefonicznych na 1000 mieszkańców. Pod tym względem Warszawa, zarówno na początku lat 70. jak i na początku lat 90., zajmuje ostatnie miejsce wśród badanych miast (tabl. 37). Pomimo szybkiego przyrostu liczby nowych abonentów (337 abonentów na 1000 mieszkańców w 1994 r.) daleko nam do osiągnięcia standardu europejskiego.

Tablica 37. Kolejność miast według wielkości usług pocztowych i telefonicznych

L.p.	Usługi pocztowe na początku lat 90.				Abonenci telefoniczni na 1000 mieszkańców			
	Miasta	Listy krajo- we otrzyma- ne na 1 mieszkańca	Miasta	Telegramy krajowe na- dane na 1 mieszkańca	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Monachium	732	Mediolan	186	Paryż	639 ¹	Mediolan	905
2.	Barcelona	499	Kijów	104	Monachium	637	Wiedeń	885
3.	Hamburg	437	Warszawa	51	Barcelona	536	Monachium	800
4.	Berlin	169	Praga	49	Wiedeń	518	Praga	747
5.	Budapeszt	147	Barcelona	42	Praga	453	Hamburg	707
6.	Kijów	35	Wiedeń	28	Hamburg	422	Madryt	560
7.	Warszawa	9	Budapeszt	1	Mediolan	415	Barcelona	546
8.	Mediolan	2			Madryt	383	Berlin	530
9.	Wiedeń	1			Londyn, wielki	380	Budapeszt	392
10.					Berlin	350	Rzym	384 ³
11.					Rzym	256 ²	Londyn, wielki	363
12.					Budapeszt	237	Kijów	300
13.					Warszawa	164	Bukareszt	294
14.					Bukareszt	158	Warszawa	271
15.					Kijów	60		

Uwagi: ¹ w 1979 r.; ² w 1967 r.; ³ w 1983 r.

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

RUCH LOTNICZY

Wielkość ruchu lotniczego w portach lotniczych charakteryzują cztery podstawowe mierniki statystyczne: liczba startów i lądowań, liczba pasażerów odprawionych i przybyłych, ładunki towarowe załadowane i wyładowane oraz przesyłki pocztowe załadowane i wyładowane. Wielkości te podawane są dla ruchu ogółem oraz w ruchu międzynarodowym, co pozwala na określenie międzynarodowej rangi miasta z punktu widzenia ruchu lotniczego.

Tablica 38. Kolejność miast według liczby pasażerów w portach lotniczych

L.p.	Liczba pasażerów odprawionych i przybyłych w tysiącach							
	Miasta	1969 r.	Miasta	1980 r.	Miasta	1989 r.	Miasta	1994 r.
1.	Londyn	14 085	Londyn	37 176	Londyn	60 738	Londyn	75 669
2.	Paryż	10 541	Paryż	26 064	Paryż	44 393	Paryż	54 860
3.	Berlin	4 907	Rzym	11 408	Rzym	16 075	Rzym	20 476
4.	Rzym	4 867	Mediolan	6 247	Madryt	14 246	Madryt	18 223
5.	Madryt	3 770	Monachium	5 717	Mediolan	10 291	Mediolan	13 256
6.	Hamburg	2 537	Berlin	4 480	Monachium	10 036	Monachium	13 198
7.	Mediolan	2 519	Hamburg	4 331	Barcelona	8 146	Barcelona	10 297
8.	Monachium	2 442	Wiedeń	2 734	Hamburg	6 099	Berlin	9 047
9.	Barcelona	2 402	Warszawa	2 093	Berlin	5 939	Hamburg	7 565
10.	Praga	1 588	Praga	1 958	Wiedeń	4 881	Wiedeń	7 521
11.	Wiedeń	1 263	Budapeszt	1 451	Warszawa	2 755	Budapeszt	2 866
12.	Warszawa	828			Budapeszt	2 367	Praga	2 683
13.					Praga	2 011	Warszawa	2 378
14.							Bukareszt	1 082

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Warszawa pod względem liczby odprawionych i przybyłych pasażerów zajmowała w latach 70. i 80. jedno z ostatnich miejsc na liście wybranych do analizy miast, wyprzedzając w latach 80. Pragę i Budapeszt. Od 1990 r. pasażerski ruch lotniczy w Budapeszcie i Pradze jest większy niż na warszawskim lotnisku Okęcie (tabl. 38).

Znaczący przeciętny roczny przyrost liczby pasażerów na lotnisku Okęcie wystąpił w latach 70. i wynosił 13,9%, w latach 80. tempo przyrostu spadło do 3,5% a w latach 1990–1994 wystąpił regres (tabl. 39). W tym ostatnim okresie dla Pragi odnotowano znaczący przyrost liczby pasażerów.

Tablica 39. Kolejność miast według dynamiki liczby pasażerów w portach lotniczych

L.p.	Przeciętna roczna dynamika liczby pasażerów odprawionych i przybyłych (w %)							
	Miasta	1970–1980	Miasta	1981–1989	Miasta	1990–1994	Miasta	1970–1994
1.	Londyn	14,9	Wiedeń	8,7	Wiedeń	10,8	Wiedeń	20,6
2.	Warszawa	13,9	Monachium	8,4	Berlin	10,4	Monachium	18,4
3.	Mediolan	13,4	Paryż	7,8	Praga	6,6	Londyn	18,2
4.	Paryż	13,4	Mediolan	7,2	Monachium	6,3	Mediolan	17,8
5.	Rzym	12,2	Londyn	7,0	Mediolan	5,8	Paryż	17,5
6.	Monachium	12,2	Rzym	4,6	Madryt	5,6	Madryt	16,0
7.	Wiedeń	10,6	Hamburg	4,5	Rzym	5,5	Barcelona	13,7
8.	Hamburg	6,4	Berlin	3,6	Barcelona	5,3	Rzym	13,4
9.	Praga	2,1	Warszawa	3,5	Londyn	4,9	Hamburg	8,3
10.	Berlin	-0,8	Praga	0,3	Hamburg	4,8	Warszawa	7,8
11.	Madryt	-9,1			Paryż	4,7	Berlin	3,5
12.	Barcelona	-9,1			Warszawa	-2,7	Praga	2,9

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Do głównych portów lotniczych Europy należą Londyn (posiadający trzy porty lotnicze), Paryż (dwa porty lotnicze), Rzym (dwa porty lotnicze) i Madryt, zajmujące czołowe miejsca zarówno pod względem liczby odprawionych i przybyłych pasażerów jak i załadowanych i wyładowanych towarów w ruchu lotniczym ogółem jak i ruchu międzynarodowym, z tym że w międzynarodowych przewozach ładunków Mediolan wyprzedza Rzym. Znaczenie poszczególnych miast w ruchu lotniczym prezentuje tabl. 40.

Warszawa pod względem przewozów pasażerskich zajmuje jedno z ostatnich miejsc za Pragę i Budapesztem, ale w przewozach międzynarodowych wyprzedza Sankt Petersburg (tabl. 40). Wyraźny wzrost turystyki zagranicznej do krajów basenu Morza Śródziemnego powinien poprawić miejsce Warszawy w lotniczych przewozach pasażerskich. Większe jest natomiast znaczenie Warszawy z punktu widzenia wielkości przewozu ładunków ogółem, w czym

wyprzedza Sankt Petersburg, Berlin, Budapeszt i Pragę, a pod względem przewozu ładunków w ruchu międzynarodowym wyprzedza, oprócz wymienionych miast, również Hamburg.

Tablica 40. Kolejność miast według liczby pasażerów i ładunków w portach lotniczych

L.p.	Liczba pasażerów odprawionych i przybytych w tys., 1994				Ładunki towarowe załadowane i wyładowane w tys. t., 1994			
	Miasta	ogółem	Miasta	w ruchu międzynarodowym	Miasta	ogółem	Miasta	w ruchu międzynarodowym
1.	Londyn	75 669	Londyn	66 461	Londyn	1271,6	Londyn	1257,1
2.	Paryż	54 860	Paryż	36 834	Paryż	1080,9	Paryż	989,1
3.	Rzym	20 476	Rzym	11 609	Rzym	262,8	Rzym	234,7
4.	Madryt	18 223	Madryt	8 965	Madryt	211,6	Mediolan	161,1
5.	Mediolan	13 256	Mediolan	8 571	Mediolan	177,9	Madryt	149,8
6.	Monachium	13 198	Monachium	8 219	Moskwa	104,6	Wiedeń	81,4
7.	Sztokholm	12 770	Wiedeń	7 159	Wiedeń	82,3	Moskwa	77,2
8.	Barcelona	10 297	Sztokholm	6 510	Sztokholm	71,8	Sztokholm	62,9
9.	Berlin	9 047	Moskwa	4 916	Monachium	62,8	Monachium	49,9
10.	Hamburg	7 565	Berlin	4 632	Barcelona	58,9	Barcelona	31,0
11.	Wiedeń	7 521	Hamburg	4 383	Hamburg	35,6	Bukareszt	26,5
12.	Moskwa	6 278	Barcelona	4 202	Bukareszt	26,5	Warszawa	23,9
13.	S. Petersburg	2 923	Budapeszt	2 866	Warszawa	26,5	Hamburg	20,0
14.	Budapeszt	2 866	Praga	2 669	S. Petersburg	22,9	Budapeszt	18,6
15.	Praga	2 683	Warszawa	2 138	Berlin	22,4	Praga	16,0
16.	Warszawa	2 378	Bukareszt	1 082	Budapeszt	18,6	Berlin	10,5
17.	Bukareszt	1 082	S. Petersburg	951	Praga	16,2	S. Petersburg	4,3

Zródło: na podstawie *Civil Aviation ...* oraz Roczników Statystycznych GUS.

SZKOLNICTWO WYŻSZE

W analizie nie uwzględniono szkolnictwa na poziomie podstawowym i średnim z uwagi na różne, nieprzydatne do celów tej analizy stopnie agregacji informacji, np. liczbę uczniów szkół podstawowych podaje się łącznie z liczbą dzieci w przedszkolach lub w szkołach średnich ogólnokształcących, podobnie agreguje się uczniów średnich szkół ogólnokształcących i szkół zawodowych. W tej sytuacji zdecydowano się na przedstawienie tylko szkolnictwa wyższego, którego przemiany i poziom mają najbardziej bezpośrednie znaczenie dla rozwoju gospodarki.

Dostępna statystyka szkolnictwa wyższego w wybranych miastach jest również niepełna, szczególnie dotyczy to Londynu, dla którego dysponujemy tylko liczbą studentów i nauczycieli akademickich w czterech uniwersytetach. W Paryżu w 1989 roku było 15 szkół wyższych, w Berlinie 18 (1992 r.), w Budapeszcie 42 (1992 r.), w Bukareszcie 41 łącznie z pedagogicznymi (1990 r.), w Hamburgu 9 (1992 r.), w Mediolanie 7 (1991 r.), w Monachium 67 łącznie z

pedagogicznymi (1991 r.), w Wiedniu 21 (1991 r.) i w Pradze 8 (1992 r.). W Warszawie było 15 szkół wyższych w 1989/90 r., 20 w 1992/93 r. i 28 w 1994/95 r.

Na początku lat 70. Warszawa z 354 studentami na 10 tys. mieszkańców zajmowała wysokie miejsce w rankingu wybranych miast, wyprzedzając Barcelonę, Berlin, Pragę i Wiedeń. W następnym dziesięcioleciu liczba studiujących w Warszawie zmniejszyła się do 282 na 10 tys. ludności i była wyższa tylko od liczby studiujących w Budapeszcie i Berlinie (tabl. 41).

Tablica 41. Kolejność miast według liczby studentów

L.p.	Studenci szkół wyższych na 10 tys. mieszkańców						Liczba studentów na 1 nauczyciela akademickiego	
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 80.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 90.
	1.	Rzym	790 ¹	Monachium	742	Mediolan	1 178	Budapeszt
2.	Mediolan	467	Mediolan	684	Paryż	1 142	Kijów	6,2
3.	Monachium	437	Barcelona	595	Monachium	891 ³	Londyn, wielki	6,3 ²
4.	Bukareszt	385	Wiedeń	543	Barcelona	835	Berlin	6,7
5.	Warszawa	354	Bukareszt	513	Wiedeń	773	Praga	6,8
6.	Barcelona	341	Praga	369	Warszawa	679	Warszawa	10,2
7.	Berlin	305	Hamburg	367	Bukareszt	444	Bukareszt	13,4
8.	Praga	299	Warszawa	282	Rzym	428 ¹	Hamburg	13,8
9.	Wiedeń	288	Budapeszt	148	Berlin	421	Wiedeń	16,9
10.	Hamburg	207	Berlin	141	Kijów	405	Barcelona	18,2
11.	Budapeszt	144	Paryż	125	Hamburg	402	Paryż	19,2
12.	Londyn, wielki	67 ²			Praga	344		
13.					Budapeszt	197		
14.					Londyn, wielki	95 ²		

Uwaga: ¹ łącznie średnie szkoły zawodowe i szkoły wyższe; ² tylko na 4 uniwersytetach; ³ łącznie szkoły wyższe i studia pedagogiczne.

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Zwrot w liczbie studiujących dokonał się na początku lat 90. (tabl. 42) i był następstwem przemian ustrojowych i działania rynku pracy oferującego dobrze płatne miejsca pracy za wysokie kwalifikacje zawodowe. Studia traktowane są więc jako inwestycja.

Tablica 42. Rozwój liczby studentów w Warszawie

Szkoly wyższe	Lata						wzrost
	1985/86	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1990-1995
	liczba studentów w tys.						w %
Ogółem	60,3	69,0	74,2	84,8	95,7	111,4	61,4
w tym:							
studia dzienne	46,7	53,0	57,0	63,1	68,3	70,1	32,2
studia wieczorowe	0,9	0,4	0,3	1,1	3,1	4,5	1025,0
studia zaoczne	12,5	15,5	16,8	20,6	24,1	34,5	122,6

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Warszawskiego 1991, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

W 1995/96 roku liczba studiujących w Warszawie wzrosła do 132,8 tys. co stanowi 17% studiujących w kraju. W efekcie liczba studiujących w Warszawie, w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, jest wyższa niż w kilku wielkich stolicach europejskich.

Liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego odzwierciedla warunki studiów. Komfortową opiekę naukową mają studenci uniwersytetów londyńskich, gdzie na jednego nauczyciela przypada 6-ciu studentów. W świetle tego wskaźnika opieka naukowa na uczelniach warszawskich, jest lepsza niż w Wiedniu, Barcelonie i Paryżu, ale gorsza niż w Pradze czy Berlinie.

OPIEKA MEDYCZNA

W zakresie opieki medycznej rozpatrywanej pod kątem liczby szpitali sytuacja Warszawy na początku lat 90., podobnie jak i na początku lat 70., przedstawiała się niezadowolająco – na jeden szpital przypadało ponad 40 tys. mieszkańców. Warszawa zajmowała miejsce bliżej końca listy badanych miast wyprzedzając m.in. Budapeszt i Pragę.

Tablica 43. Kolejność miast według liczby mieszkańców na 1 szpital i 1 lekarza

L.p.	Liczba mieszkańców przypadająca na 1 szpital				Liczba mieszkańców przypadająca na 1 lekarza			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Berlin	18 340	Monachium	23 580	Kijów	133	Madryt	118
2.	Monachium	18 380	Barcelona	25 480	Warszawa	202	Barcelona	121
3.	Kijów	23 740	Paryż	26 600	Budapeszt	206	Kijów	130
4.	Londyn, wielki	29 280	Kijów	27 265	Berlin	225	Paryż	144
5.	Wiedeń	29 860	Wiedeń	28 788	Paryż	239	Budapeszt	146
6.	Hamburg	31 520	Berlin	35 365	Monachium	240	Wiedeń	190
7.	Bukareszt	32 210	Hamburg	39 275	Wiedeń	304	Praga	197
8.	Madryt	33 340	Bukareszt	39 760	Bukareszt	310	Hamburg	216
9.	Warszawa	42 420	Warszawa	46 880	Praga	333	Warszawa	268
10.	Budapeszt	44 500	Budapeszt	51 690	Hamburg	344	Bukareszt	304
11.	Barcelona	54 920	Madryt	53 760	Madryt	356	Berlin	312
12.	Paryż	83 020	Praga	76 080	Barcelona	367	Monachium	503
13.	Praga	84 040			Londyn, wielki	2 200	Londyn, wielki	912

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Liczba mieszkańców przypadająca na jeden w szpital w Warszawie jest prawie dwukrotnie wyższa niż w Monachium, Barcelonie i Paryżu (tabl. 43). Użyty miernik nie uwzględnia wielkości szpitali i na pewno stosowniejsze byłoby porównywanie liczby łóżek w szpitalach na 1000 mieszkańców, ale brak jest takiej statystyki porównawczej. W badanym okresie

pogorszyła się w Warszawie relacja liczby lekarzy i liczby mieszkańców, podczas gdy w większości miast sytuacja uległa zdecydowanej poprawie, np. w Pradze liczba ludności przypadającej na jednego lekarza spadła z 333 osób do 197, a w Madrycie z 356 do 118 osób.

Tablica 44. Kolejność miast według liczby mieszkańców na 1 dentystę i 1 pielęgniarkę

L.p.	Liczba mieszkańców przypadająca na 1 dentystę		Liczba mieszkańców przypadająca na 1 dentystę		Liczba mieszkańców przypadająca na 1 pielęgniarkę		Liczba mieszkańców przypadająca na 1 pielęgniarkę	
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Warszawa	700	Paryż	465	Praga	112	Kijów	70
2.	Paryż	839	Hamburg	1 090	Paryż	129	Wiedeń	85
3.	Monachium	993	Monachium	1 140	Wiedeń	166	Praga	88
4.	Berlin	1 012	Madryt	1 255	Warszawa	170	Barcelona	133
5.	Hamburg	1 274	Praga	1 380	Berlin	200	Madryt	142
6.	Wiedeń	1 486	Wiedeń	1 670	Hamburg	256	Warszawa	158
7.	Budapeszt	1 755	Warszawa	1 940	Barcelona	263	Hamburg	170
8.	Londyn, wielki	2 680	Bukareszt	1 967	Monachium	282		
9.	Madryt	4 594	Barcelona	2 268	Madryt	474		
10.	Barcelona	4 720	Kijów	26 175				
11.	Praga	8 535						
12.	Kijów	18 030						

Zródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995, Warszawa na tle ...

Również pod względem liczby lekarzy stomatologów i pielęgniarek pozycja Warszawy w latach 90. była gorsza niż w latach 70. (tabl. 44). Prawie potroiła się liczba ludności przypadająca na jednego dentystę, i nieznacznie wzrosła liczba ludności przypadająca na jedną pielęgniarkę. Jednocześnie nastąpiła bardzo wyraźna poprawa liczby dentystów i pielęgniarek w innych porównywanych miastach

KULTURA

Znaczące zmiany nastąpiły w Warszawie w sferze kultury. Wzrosła liczba książek w bibliotekach publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców i pod tym względem w latach 90. Warszawa nie ustępuje Wielkiemu Londynowi (tabl. 45). Natomiast drastycznie spadła pozycja Warszawy pod względem liczby osób zwiedzających muzea w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, z 2350 na początku lat 70. do 1230 na początku lat 90..

Tablica 45. Kolejność miast według liczby książek w bibliotekach i liczby zwiedzających muzea

L.p.	Liczba książek w bibliotekach publicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców				Liczba zwiedzających muzea w przeliczeniu na 1000 mieszkańców			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Monachium	8 310	Berlin	7 500	Praga	2738	Wiedeń	3910
2.	Praga	5 910	Praga	6 970	Warszawa	2350	Praga	2303
3.	Wiedeń	5 480	Kijów	5 780	Berlin	1362	Berlin	1890
4.	Kijów	4 960	Wiedeń	3 950	Budapeszt	1358	Kijów	1535
5.	Berlin	4 190	Londyn, wielki	2 940	Wiedeń	1355	Budapeszt	1402
6.	Budapeszt	2 820	Warszawa	2 800	Bukareszt	1126	Rzym	1340
7.	Londyn, wielki	2 780	Barcelona	2 760	Mediolan	1092	Warszawa	1229
8.	Bukareszt	2 710	Budapeszt	2 560	Barcelona	730	Mediolan	716
9.	Warszawa	1 710	Hamburg	1180	Hamburg	641	Hamburg	592
10.	Paryż	1 550			Rzym	574		
11.	Barcelona	1 150						
12.	Hamburg	900						
13.	Mediolan	890						
14.	Rzym	500						

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

Podobnie spadło w latach 1970.–1990. uczestnictwo w spektaklach teatralnych, ze 144 do 60 widzów w ciągu roku w przeliczeniu na 100 mieszkańców, oraz w seansach filmowych z 899 do 226 widzów na 100 mieszkańców (tabl. 46). Spadek uczestnictwa mieszkańców Warszawy, podobnie jak Pragi i Budapesztu, w życiu kulturalnym jest wynikiem urynkowania gospodarki i relatywnie niższych płac w sferze „budżetowej” (szkolnictwo, nauka, kultura, ochrona zdrowia) dającej zatrudnienie warstwie inteligencji, która zwykle jest głównym uczestnikiem życia kulturalnego, oraz upowszechnienie nowych środków przekazu (kasety video), których odbiorcami jest głównie młodzież. Wraz ze wzrostem zamożności warstwy inteligencji i udziału ludności posiadającej wyższe wykształcenie należy oczekiwać wzrostu uczestnictwa w kulturze, czego przykładem może być niezmiennie wysoka liczba widzów w kinach Paryża.

Tablica 46. Kolejność miast według liczby widzów w teatrach i kinach

L.p.	Liczba widzów w teatrach w ciągu roku w przeliczeniu na 100 mieszkańców				Liczba widzów w kinach w ciągu roku w przeliczeniu na 100 mieszkańców			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Praga	276	Mediolan	200	Paryż	1 638	Paryż	2 170
2.	Wiedeń	192	Praga	144	Mediolan	1 543	Mediolan	534
3.	Monachium	159	Budapeszt	118	Bukareszt	1 361	Barcelona	456
4.	Budapeszt	157	Kijów	106	Budapeszt	999	Praga	365
5.	Hamburg	156	Berlin	96	Praga	940	Kijów	311
6.	Warszawa	144	Bukareszt	62	Warszawa	899	Budapeszt	291
7.	Berlin	130	Barcelona	61	Wiedeń	480	Monachium	282
8.	Bukareszt	129	Warszawa	60	Londyn, wielki	422	Bukareszt	260
9.	Mediolan	108	Hamburg	41	Monachium	398	Berlin	250
10.					Berlin	369	Hamburg	250
11.					Hamburg	318	Wiedeń	237
12.							Warszawa	226

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

W odczuciu mieszkańców Warszawy stolica nie należy do miast bezpiecznych. Potwierdza to dość niska liczba policjantów w Warszawie na 1000 mieszkańców (2,1 w 1993 r.) w porównaniu z kilkoma innymi stolicami krajów zachodnioeuropejskich (4,2 do 6 policjantów), szczególnie zaś w porównaniu z Brukselą (23,6 funkcjonariuszy na 1000 mieszkańców) (tabl. 47). W 1994 r. w garnizonie warszawskim (województwo stołeczne) liczba policjantów wzrosła do 3,9 na 1000 mieszkańców.

Tablica 47 Kolejność miast według liczby policjantów i stwierdzonych przestępstw

L.p.	Liczba policjantów na 1000 mieszkańców				Stwierdzone przestępstwa na 1000 mieszkańców			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Berlin Zach.	7,5	Berlin	6,0	Warszawa	31	Kijów	4
2.	Hamburg	5,9	Hamburg	5,1	Wiedeń	56	Bukareszt	8
3.	Monachium	3,6	Wiedeń	4,8	Londyn, wielki	57	Madryt	44
4.	Londyn, wielki	3,0	Londyn, wielki	4,2	Monachium	66	Warszawa	48
5.	Barcelona	1,6	Monachium	3,9	Hamburg	80	Praga	53
6.			Warszawa	2,1	Berlin Zach.	91	Budapeszt	66
7.			Barcelona	1,7	Paryż	137	Monachium	81
8.							Wiedeń	105
9.							Londyn, wielki	106
10.							Berlin	146
11.							Paryż	147
12.							Hamburg	169

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995, Warszawa na tle ...

W świetle statystyki stwierdzonych przestępstw do najbardziej niebezpiecznych miast należą Hamburg (169 zgłoszonych przestępstw na 1000 mieszkańców) oraz Paryż i Berlin. W porównaniu z tymi miastami przestępczość w Warszawie jest 4-krotnie niższa, w Bukareszcie 20-krotnie niższa, a w Kijowie 40-krotnie niższa. Oficjalne statystyki przestępczości, szczególnie w krajach Europy środkowo-wschodniej, nie odzwierciedlają rzeczywistej skali zjawiska, bowiem wiele przestępstw nie jest zgłaszanych i rejestrowanych zarówno z przyczyn obiektywnych, jak i subiektywnych (zaledwie kilkanaście procent ofiar gwałtów i kradzieży kieszonkowych zgłasza je policji). Jedynie kradzieże aut są zgłaszane policji w 100%.

Nie można również określić stopnia bezpieczeństwa drogowego na podstawie liczby wypadków drogowych na 1000 zarejestrowanych pojazdów samochodowych z uwagi na fakt,

że w statystyce polskiej tylko „zdarzenia mające związek z ruchem pojazdów na drogach publicznych, w wyniku których nastąpiła śmierć lub uszkodzenie ciała osób” są rejestrowane jako wypadki drogowe. Tym tłumaczy się bardzo niski wskaźnik wypadków drogowych w Warszawie w porównaniu z innymi miastami, w których statystyka wypadków drogowych obejmuje wypadki zgłoszone do towarzystw ubezpieczeniowych (tabl. 48).

Tablica 48. Kolejność miast według liczby wypadków drogowych

L.p.	Wypadki drogowe na 1000 zarejestrowanych pojazdów samochodowych				Ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 1000 zarejestrowanych pojazdów samochodowych			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Barcelona	14,2	Warszawa	3,5	Mediolan	0,13	Mediolan	0,05
2.	Hamburg	20,2	Budapeszt	8,4	Barcelona	0,15	Barcelona	0,08
3.	Londyn, wielki	23,2	Madryt	10,7	Londyn, wielki	0,31	Hamburg	0,10
4.	Wiedeń	29,5	Paryż	13,1	Wiedeń	0,47	Paryż	0,12
5.	Mediolan	34,1	Barcelona	15,3	Monachium	0,47	Madryt	0,12
6.	Monachium	71,3	Londyn, wielki	15,8	Hamburg	0,53	Wiedeń	0,12
7.	Berlin	90,9	Rzym	22,2	Berlin	0,60	Rzym	0,13
8.			Hamburg	78,2			Londyn, wielki	0,14
9.			Wiedeń	104,0			Berlin	0,14
10.			Berlin	115,2			Monachium	0,22
11.			Bukareszt	169,8			Praga	0,25
12.							Warszawa	0,35
13.							Budapeszt	0,39
14.							Bukareszt	0,79

Źródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995, Warszawa na tle ...

Rzetelną informację zawiera drugi z przyjętych wskaźników bezpieczeństwa drogowego, tzn. liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych na 1000 zarejestrowanych pojazdów samochodowych. Liczba ofiar śmiertelnych w wypadkach drogowych w Warszawie (0,35 na 1000 pojazdów) jest 3-krotnie wyższa niż w Hamburgu i 7-krotnie wyższa niż w Mediolanie. Wyraźnie gorszy poziom bezpieczeństwa drogowego w badanych miastach występuje tylko w Bukareszcie. Trudno więc zaliczyć Warszawę do miast z bezpiecznym ruchem drogowym.

Ostatnim wskaźnikiem oceny stopnia bezpieczeństwa życia w Warszawie, na tle innych miast, jest liczba strażaków na 1000 mieszkańców i liczba pożarów na 1000 mieszkań (tabl. 49). W Warszawie, podobnie jak w Pradze, Barcelonie i Mediolanie, przypada 5–6 strażaków na 10 tys. mieszkańców. Pomimo, że dwukrotnie wyższym wskaźnikiem charakteryzuje się Wiedeń i Wielki Londyn, a 6-krotnie wyższym Paryż, to Warszawa mieści się w standardzie wielkich miast europejskich. Warszawa, podobnie jak Berlin, z liczbą 9 pożarów rocznie na 1000 mieszkań wyprzedza pod względem bezpieczeństwa Paryż i Londyn, ale ustępuje miejsca

Barcelonie i Wiedniowi, nie licząc szczególnej pozycji Bukaresztu z nieprawdopodobnie niskim wskaźnikiem liczby pożarów poddającym w wątpliwość jego wiarygodność statystyczną. Wydaje się że stan bezpieczeństwa pożarowego Warszawy niewiele ustępuje innym badanym miastom zachodnioeuropejskim.

Tablica 49. Kolejność miast według liczby strażaków i liczby pożarów

L.p.	Liczba strażaków na 1000 mieszkańców				Liczba pożarów na 1000 mieszkań			
	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.	Miasta	początek lat 70.	Miasta	początek lat 90.
1.	Berlin Zach.	1,2	Paryż	3,0	Praga	1	Bukareszt	1
2.	Hamburg	1,1	Hamburg	1,4	Budapeszt	2	Monachium	3
3.	Londyn, wielki	0,9	Berlin	1,3	Barcelona	3	Praga	4
4.	Wiedeń	0,8	Monachium	1,3	Mediolan	3	Madryt	5
5.	Monachium	0,8	Londyn, wielki	1,0	Monachium	3	Budapeszt	5
6.	Barcelona	0,4	Wiedeń	0,9	Paryż	4	Wiedeń	6
7.	Mediolan	0,3	Mediolan	0,6	Wiedeń	4	Barcelona	7
8.			Barcelona	0,5	Berlin Zach.	5	Hamburg	8
9.			Praga	0,5	Hamburg	6	Berlin	9
10.			Warszawa	0,5	Rzym	7	Warszawa	9
11.					Londyn, wielki	19	Paryż	15
12.							Londyn, wielki	19

Zródło: na podstawie *Statistics of ...*, Rocznik Statystyczny Warszawy 1995, Warszawa na tle ...

OCENA POZYCJI WARSZAWY W ŚWIETLE STATYSTYKI

Ocenę pozycji Warszawy w latach 70. na tle jedenastu stolic i miast europejskich przedstawił Stefan Kurowski w pracy „*Warszawa na tle miast Europy*” przygotowanej do druku w PWN w 1982 r. ale wydanej przez KUL w 1987 r. Jest to jedyna znana nam opublikowana polska praca na ten temat. Autor przedstawił w jednej z tabel (tab. 50.) klasyfikację miast na skali poziomu funkcjonowania miasta w latach 70. Nadając subiektywne wagi każdej z 21 cech i dokonując standaryzacji przedstawił „wyniki ostatecznych obliczeń w postaci syntetycznej skali poziomu rozwoju w zakresie funkcjonowania i miejsca badanych stolic europejskich na tej skali”.

Tablica 50. Syntetyczna skala poziomu funkcjonowania miasta
(ocena standaryzowana względem średniej z 12 miast)

L.p.	Miasta	Ocena w grupach cech									Ocena łączna
		udział procesu historycznego	procesy ludnościowe	infrastruktura komunalna	mieszkalnictwo	komunikacja miejska	handel	ochrona zdrowia	nauka i kultura	kontakty z zagranicą	
1	Warszawa	63,7	63,0	60,8	92,2	46,2	59,0	74,0	82,3	28,0	65,7
2	Praga	67,4	74,0	119,8	97,6	73,8	61,0	72,0	128,2	75,0	85,6
3	Budapeszt	48,1	121,0	107,7	87,9	70,6	59,0	113,0	64,8	46,0	86,0
4	Bukareszt	40,0	100,0	53,5	86,6	62,5	51,0	39,0	144,6	25,0	73,0
5	Wiedeń	121,2	126,0	114,2	119,6	105,2	100,0	129,0	113,1	147,0	119,3
6	Rzym	122,5	117,0	104,2	74,1	58,4	198,0	101,0	129,0	367,0	129,1
7	Madryt	136,3	111,0	101,8	92,9	160,0	175,0	67,0	78,6	105,0	112,6
8a	Berlin W.	44,7	80,0	97,9	102,7	96,7	55,0	74,0	87,8	19,0	77,5
8b	Berlin Z.	10,4	91,0	107,2	134,0	125,3	125,0	126,0	78,6	13,0	103,7
9	Moskwa	68,3	90,0	91,9	92,9	108,6	31,0	119,0	63,6	20,0	80,2
10	Paryż	243,0	120,0	130,0	128,4	177,4	182,0	149,0	155,1	278,0	161,5
11	Londyn	233,7	107,0	111,0	91,1	115,3	104,0	135,0	74,3	77,0	113,1
Średnia 12 miast		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	

Źródło: Kurowski S., 1987, tabl. 33.

Według analizy S.Kurowskiego Warszawa w latach 70. zajmowała ostatnie miejsce wśród 12 badanych przez niego miast, i tylko pod względem liczby mieszkań zbliżała się do normy europejskiej (tab. 51).

Podobnie, na zakończenie naszej analizy, zestawiono kolejność badanych miast według cech demograficznych, społecznych i gospodarczych dla początku lat 70., 80. i 90. (tab. 52). Można w niej prześledzić pozycję Warszawy względem innych miast w trzech datach według przyjętych do badania cech. Stanowi ona podsumowanie wyników badania.

Wyniki badania można jeszcze bardziej uogólnić, sumując kolejność miasta dla każdej z cech, dzieląc przez liczbę cech dla których są dostępne i odrzucając miasta z dziesięcioma cechami i mniej. Uogólnienie to, przedstawione w tabl. 53, pod względem metodycznym jest słabo uzasadnione, ale daje ogólny pogląd o pozycji miasta; wartości w tej tablicy odpowiadają średniej kolejności w podanych datach.

Tablica 51. Kolejność miast na skali poziomu funkcjonowania miasta w latach siedemdziesiątych

według: S. Kurowski, Warszawa na tle stolic Europy. Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987, tabl. 30.

L.p.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Cechy:												
Udział procesu historycznego	Paryż	Londyn	Madryt	Wiedeń	Rzym	Bukareszt	Warszawa	Praga	Moskwa	Berlin Wsch.	Budapeszt	Berlin Zach. i
Zjawiska ludnościowe: gęstość zaludnienia % ludności stolicy w ludności państwa udział ludności w wieku przedprodukcyjnym	Rzym Wiedeń Madryt	Moskwa Budapeszt Rzym	Paryż, wielki Londyn Londyn	Bukareszt Paryż Bukareszt	Madryt Madryt Berlin Zach.	Londyn, wielki Praga Praga	Berlin Zach. Bukareszt Warszawa	Budapeszt Berlin Wsch. Moskwa	Wiedeń Rzym Budapeszt	Warszawa Warszawa Wiedeń	Berlin Wsch. Berlin Zach. Paryż komun.	Praga Moskwa
Infrastruktura komunalna: długość sieci wodno-kanalizacyjnej na 1 mieszkańca zużycie energii elektrycznej w gosp. domowych na 1 mieszkańca	Praga Paryż	Budapeszt Londyn	Wiedeń Berlin Zach.	Paryż Wiedeń	Warszawa Rzym	Bukareszt Madryt	Berlin Wsch.	Praga	Moskwa	Budapeszt	Warszawa	Bukareszt
Mieszkalnictwo: zasób mieszkań na 100 mieszkańców budownictwo mieszkaniowe na 1000 mieszkańców	Berlin Zach. Moskwa	Paryż Warszawa	Wiedeń Bukareszt	Berlin Wsch. Madryt	Praga Praga	Londyn Budapeszt	Madryt Berlin Zach.	Warszawa Paryż	Budapeszt Berlin Wsch.	Moskwa Londyn	Bukareszt Wiedeń	Rzym Rzym
Komunikacja miejska długość sieci tramwajowych i autobusowych na 1 km ² obszaru miasta wagony tramwajowe na 1000 mieszkańców tabor na 1000 pasażerów udział metra w komunikacji miejskiej gęstość ulic na 1 km ² obszaru miasta abonenci telefoniczni na 1000 mieszkańców	Moskwa Wiedeń Paryż Paryż Wiedeń	Rzym Bukareszt Wiedeń Madryt Madryt Praga	Warszawa Budapeszt Berlin Wsch. Moskwa Londyn Madryt	Bukareszt Praga Londyn Berlin zach. Wiedeń Berlin Zach.	Berlin Wsch. Warszawa Madryt Londyn Berlin Zach. Londyn	Wiedeń Moskwa Bukareszt Berlin Wsch. Berlin Wsch. Berlin Wsch.	Londyn Rzym Budapeszt Budapeszt Budapeszt Paryż	Madryt Praga Praga Praga Rzym	Budapeszt Rzym Wiedeń Bukareszt Budapeszt	Praga Warszawa Bukareszt Warszawa Bukareszt	Moskwa Rzym Warszawa Warszawa	Warszawa Moskwa
Handel: udział zatrudnienia w handlu w całym zatrudnieniu sklepy na 1000 mieszkańców	Rzym Paryż	Madryt Madryt	Londyn Rzym	Wiedeń Berlin Zach.	Paryż Wiedeń	Berlin Zach. Londyn	Berlin Wsch. Budapeszt	Praga Praga	Warszawa Warszawa	Bukareszt Bukareszt	Budapeszt Berlin Wsch.	Moskwa Moskwa
Liczba łóżek szpitalnych na 10 000 mieszkańców	Paryż	Berlin Zach.	Londyn	Wiedeń	Berlin Wsch.	Moskwa	Budapeszt	Warszawa	Praga	Bukareszt		
Nauka i kultura: studenci na 1000 mieszkańców tomy w bibliotekach publicznych na 1000 mieszkańców kina na 1000 mieszkańców	Paryż Berlin Paryż	Bukareszt Moskwa Rzym	Warszawa Wiedeń Praga	Wiedeń Praga Wiedeń	Berlin Wsch. Londyn Madryt	Praga Madryt Budapeszt	Berlin Zach. Budapeszt Warszawa	Londyn Berlin Zach. Berlin Zach.	Moskwa Warszawa Bukareszt	Rzym Bukareszt Londyn	Madryt Paryż Berlin	Budapeszt Rzym Moskwa
Pasażerowie tranzytowi w komunikacji lotniczej na 1000 mieszkańców	Rzym	Paryż	Wiedeń	Madryt	Londyn	Praga	Budapeszt	Warszawa	Bukareszt	Moskwa	Berlin	Berlin Zach.

Uwaga: Rangę miasta w grupie 12 stolic europejskich wyznaczył S. Kurowski według tzw. syntetycznej skali poziomu funkcjonowania miasta skonstruowanej z wag (liczby punktów) przypisanych cechom charakteryzującym miasto i zgrupowanym w 9 grupach tematycznych (patrz S. Kurowski, op.cit., s. 59-63).

Tablica 52. Kolejność miast w świetle cech demograficznych, społecznych i gospodarczych, początek lat 1970., 1980., 1990.

Kolejność:		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Cechy:	Lata:																
Sytuacja demograficzna:																	
gęstość zaludnienia (<i>malejąco</i>)	1970.	Paryż	Barcelona	Mediolan	Madryt	Londyn, w	Berlin Zach.	Monachium	Budapeszt	Wiedeń	Warszawa	Bukareszt	Berlin Wsch	Kijów	Praga	Hamburg	Rzym
	1980.	Paryż	Barcelona	Mediolan	Madryt	Londyn, w	Monachium	Budapeszt	Berlin Zach.	Wiedeń	Warszawa	Berlin Wsch	Kijów	Praga	Hamburg	Rzym	Bukareszt
	1990.	Paryż	Barcelona	Bukareszt	Mediolan	Madryt	Londyn, w	Monachium	Berlin	Wiedeń	Budapeszt	Warszawa	Kijów	Praga	Hamburg	Rzym	
udział ludności w wieku 0–19 lat (<i>malejąco</i>)	1970.	Madryt	Rzym	Barcelona	Berlin Wsch	Londyn, w	Mediolan	Warszawa	Hamburg	Bukareszt	Budapeszt	Praga	Berlin Zach	Wiedeń	Monachium	Paryż	
	1980.	Madryt	Barcelona	Berlin Wsch	Bukareszt	Londyn, w	Praga	Rzym	Budapeszt	Warszawa	Mediolan	Wiedeń	Berlin Zach	Hamburg	Paryż	Monachium	
	1990.	Kijów	Bukareszt	Praga	Londyn, w	Budapeszt	Warszawa	Madryt	Barcelona	Berlin	Wiedeń	Rzym	Hamburg	Mediolan	Monachium		
udział ludności w wieku 60 lat i więcej (<i>rosnąco</i>)	1970.	Madryt	Rzym	Barcelona	Bukareszt	Warszawa	Mediolan	Monachium	Londyn, w	Budapeszt	Berlin Wsch	Praga	Paryż	Hamburg	Wiedeń	Berlin Zach.	
	1980.	Madryt	Bukareszt	Berlin Wsch	Warszawa	Rzym	Barcelona	Monachium	Praga	Londyn, w	Budapeszt	Mediolan	Paryż	Hamburg	Berlin Zach	Wiedeń	
	1990.	Kijów	Bukareszt	Berlin	Londyn, w.	Monachium	Warszawa	Praga	Madryt	Budapeszt	Rzym	Wiedeń	Hamburg	Barcelona	Mediolan		
przyrost naturalny na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1970.	Madryt	Kijów	Barcelona	Rzym	Paryż	Mediolan	Warszawa	Bukareszt	Budapeszt	Praga	Londyn, w	Monachium	Berlin Wsch	Wiedeń	Hamburg	Berlin Zach
	1980.	Kijów	Paryż	Madryt	Berlin Wsch	Barcelona	Warszawa	Londyn, w	Bukareszt	Rzym	Monachium	Praga	Mediolan	Budapeszt	Wiedeń	Hamburg	Berlin Zach
	1990.	Londyn, w	Paryż	Madryt	Kijów	Rzym	Monachium	Barcelona	Wiedeń	Hamburg	Praga	Berlin	Bukareszt	Warszawa	Mediolan	Budapeszt	
zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych (<i>rosnąco</i>)	1970.	Madryt	Paryż	Londyn, w.	Berlin Wsch	Berlin Zach	Hamburg	Kijów	Praga	Warszawa	Wiedeń	Monachium	Barcelona	Bukareszt	Mediolan	Budapeszt	
	1980.	Barcelona	Monachium	Berlin Wsch	Rzym	Londyn, w	Hamburg	Mediolan	Wiedeń	Praga	Warszawa	Budapeszt	Bukareszt				
	1990.	Mediolan	Barcelona	Monachium	Berlin	Hamburg	Londyn, w.	Wiedeń	Praga	Warszawa	Budapeszt	Bukareszt	Kijów				
% ludności miasta w ludności państwa (<i>malejąco</i>)	1990.	Wiedeń	Budapeszt	Paryż	Londyn, w.	Praga	Bukareszt	Madryt	Rzym	Kijów	Berlin	Barcelona	Warszawa	Mediolan	Hamburg	Monachium	
Udział pracujących w sektorze usług (<i>malejąco</i>)	1970.	Londyn, w	Berlin Wsch	Hamburg	Rzym	Barcelona	Berlin Zach.	Praga	Monachium	Paryż	Warszawa	Wiedeń	Mediolan				
	1980.	Barcelona	Londyn, w.	Paryż	Monachium	Wiedeń	Mediolan	Praga	Warszawa	Bukareszt	Rzym	Berlin Zach.					
	1990.	Hamburg	Berlin	Praga	Warszawa	Bukareszt											
Infrastruktura komunalna:																	
zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (<i>malejąco</i>)	1970.	Londyn, w	Wiedeń	Monachium	Praga	Budapeszt	Mediolan	Barcelona	Warszawa	Hamburg	Madryt						
	1980.	Paryż	Hamburg	Berlin Zach.	Wiedeń	Monachium	Rzym	Budapeszt	Mediolan	Barcelona	Warszawa	Madryt					
	1990.	Hamburg	Madryt	Wiedeń	Berlin	Monachium	Rzym	Mediolan	Budapeszt	Praga	Barcelona	Warszawa	Bukareszt				
zużycie wody w gospodarstwach domowych na 1 mieszkańca (<i>malejąco</i>)	1970.	Mediolan	Barcelona	Warszawa	Madryt	Hamburg	Budapeszt	Wiedeń	Praga		Berlin Zach.						
	1980.	Mediolan	Paryż	Warszawa	Barcelona	Budapeszt	Bukareszt	Praga	Madryt								
	1990.	Mediolan	Kijów	Budapeszt	Warszawa	Bukareszt	Praga	Madryt	Berlin		Barcelona						
Mieszkalnictwo:																	
przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie (<i>rosnąco</i>)	1970.	Berlin Zach.	Wiedeń	Paryż	Berlin Wsch	Hamburg	Monachium	Mediolan	Londyn, w	Praga	Budapeszt	Warszawa	Barcelona	Rzym			
	1980.	Paryż	Berlin Zach.	Wiedeń	Hamburg	Mediolan	Berlin Wsch	Londyn, w	Praga	Barcelona	Budapeszt	Warszawa	Rzym				
	1990.	Wiedeń	Paryż	Berlin	Monachium	Hamburg	Mediolan	Barcelona	Londyn, w.	Praga	Budapeszt	Madryt	Warszawa	Bukareszt			
mieszkania oddane do użytku na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1970.	Kijów	Bukareszt	Warszawa	Barcelona	Monachium	Berlin Zach.	Praga	Budapeszt	Hamburg	Berlin Wsch	Paryż	Londyn, w	Wiedeń	Rzym	Mediolan	
	1980.	Berlin Wsch	Bukareszt	Kijów	Monachium	Berlin Zach.	Budapeszt	Praga	Wiedeń	Hamburg	Warszawa	Rzym	Paryż	Londyn, w	Mediolan		
	1990.	Kijów	Monachium	Praga	Hamburg	Wiedeń	Warszawa	Barcelona	Berlin	Budapeszt	Bukareszt	Mediolan					

Tablica 52. Kolejność miast w świetle cech demograficznych, społecznych i gospodarczych, początek lat 1970., 1980., 1990. (ciąg dalszy)

Kolejność:		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Cechy:	Lata:																
Komunikacja miejska																	
gęstość ulic na 1 km ² obszaru miasta <i>(malejąco)</i>	1970.	Barcelona	Paryż	Londyn, w	Monachium	Wiedeń	Berlin Zach.	Berlin Wsch	Warszawa	Hamburg	Budapeszt	Praga	Bukareszt				
	1980.	Paryż	Barcelona	Londyn, w	Mediolan	Monachium	Wiedeń	Berlin Zach.	Budapeszt	Hamburg	Warszawa	Praga	Bukareszt				
	1990.	Paryż	Barcelona	Berlin	Londyn, w	Bukareszt	Mediolan	Monachium	Wiedeń	Budapeszt	Hamburg	Praga	Warszawa	Rzym	Kijów		
samochody osobowe na 1000 mieszkańców <i>(malejąco)</i>	1970.	Paryż	Mediolan	Monachium	Hamburg	Londyn, w	Wiedeń	Rzym	Barcelona	Berlin Zach	Praga	Madryt	Berlin Wsch	Budapeszt	Warszawa		
	1980.	Mediolan	Rzym	Monachium	Paryż	Hamburg	Barcelona	Wiedeń	Madryt	Berlin Zach.	Londyn, w	Bukareszt	Berlin Wsch	Praga	Budapeszt	Warszawa	
	1990.	Rzym	Monachium	Barcelona	Hamburg	Paryż	Londyn, w	Madryt	Wiedeń	Warszawa	Berlin	Praga	Budapeszt	Bukareszt			
abonenci telefoniczni na 1000 mieszkańców <i>(malejąco)</i>	1970.	Monachium	Barcelona	Wiedeń	Praga	Hamburg	Mediolan	Madryt	Londyn, w	Berlin Zach.	Berlin Wsch	Paryż	Rzym	Budapeszt	Warszawa	Bukareszt	Kijów
	1980.	Wiedeń	Madryt	Barcelona	Monachium	Mediolan	Paryż	Hamburg	Praga	Londyn, w	Berlin Zach.	Berlin Wsch	Rzym	Budapeszt	Bukareszt	Warszawa	
	1990.	Mediolan	Wiedeń	Monachium	Praga	Hamburg	Madryt	Barcelona	Berlin	Budapeszt	Londyn, w.	Warszawa	Kijów	Bukareszt			
Opleka medyczna:																	
liczba mieszkańców na 1 szpital <i>(rosnąco)</i>	1970.	Berlin Zach.	Monachium	Kijów	Berlin Wsch	Wiedeń	Hamburg	Bukareszt	Madryt	Warszawa	Budapeszt	Barcelona	Paryż	Praga			
	1980.	Berlin Zach.	Monachium	Barcelona	Wiedeń	Madryt	Hamburg	Berlin Wsch	Warszawa	Praga	Budapeszt						
	1990.	Monachium	Barcelona	Paryż	Kijów	Wiedeń	Berlin	Hamburg	Bukareszt	Warszawa	Budapeszt	Madryt	Praga				
liczba mieszkańców na 1 lekarza <i>(rosnąco)</i>	1970.	Kijów	Warszawa	Budapeszt	Paryż	Monachium	Wiedeń	Berlin Wsch	Bukareszt	Berlin Zach.	Praga	Hamburg	Madryt	Barcelona			
	1980.	Barcelona	Berlin Zach	Praga	Berlin Wsch	Wiedeń	Berlin Wsch	Warszawa	Hamburg	Paryż	Hamburg						
	1990.	Madryt	Barcelona	Kijów	Paryż	Budapeszt	Wiedeń	Praga	Hamburg	Berlin	Warszawa	Bukareszt	Monachium	Londyn. W			
liczba mieszkańców na 1 dentystę <i>(rosnąco)</i>	1970.	Warszawa	Paryż	Monachium	Hamburg	Berlin Zach.	Wiedeń	Berlin Wsch	Budapeszt	Madryt	Barcelona	Praga	Kijów				
	1980.	Paryż	Monachium	Berlin Wsch	Berlin Zach	Hamburg	Warszawa	Praga	Wiedeń	Barcelona							
	1990.	Paryż	Berlin	Hamburg	Monachium	Madryt	Wiedeń	Warszawa	Bukareszt	Barcelona	Kijów						
Nauka i kultura:																	
studenci na 1000 mieszkańców w wieku 0–29 lat <i>(malejąco)</i>	1970.	Rzym	Mediolan	Monachium	Bukareszt	Warszawa	Berlin Wsch	Barcelona	Praga	Berlin Zach	Wiedeń	Hamburg	Budapeszt	Paryż			
	1980.	Monachium	Mediolan	Barcelona	Wiedeń	Bukareszt	Praga	Hamburg	Berlin Zach.	Berlin Wsch	Warszawa	Budapeszt					
	1990.	Mediolan	Paryż	Monachium	Barcelona	Wiedeń	Warszawa	Bukareszt	Rzym	Berlin	Kijów	Hamburg	Praga	Budapeszt			
książki w bibliotekach publicznych na 1000 mieszkańców <i>(malejąco)</i>	1970.	Berlin Wsch	Monachium	Praga	Wiedeń	Kijów	Budapeszt	Londyn, w	Bukareszt	Warszawa	Paryż	Berlin Zach	Barcelona	Hamburg	Mediolan	Rzym	
	1980.	Bukareszt	Berlin Wsch	Wiedeń	Kijów	Madryt	Budapeszt	Londyn, w	Warszawa	Berlin Zach.	Praga	Hamburg	Paryż	Barcelona			
	1990.	Berlin	Praga	Kijów	Wiedeń	Warszawa	Barcelona	Budapeszt	Hamburg								
widzowie w kinach na 1000 mieszkańców <i>(malejąco)</i>	1970.	Paryż	Mediolan	Bukareszt	Budapeszt	Praga	Warszawa	Wiedeń	Londyn, w.	Berlin Wsch	Monachium	Berlin Zach	Hamburg				
	1980.	Paryż	Bukareszt	Budapeszt	Praga	Mediolan	Warszawa	Monachium	Wiedeń	Berlin Wsch	Hamburg	Berlin Zach	Londyn, w				
	1990.	Mediolan	Barcelona	Praga	Kijów	Budapeszt	Monachium	Bukareszt	Berlin	Hamburg	Wiedeń	Warszawa					
Bezpieczeństwo publiczne:																	
wypadki drogowe na 1000 pojazdów mech. <i>(rosnąco)</i>	1970.	Barcelona	Hamburg	Londyn, w.	Berlin Wsch	Wiedeń	Mediolan	Monachium	Berlin Zach.								
	1980.	Budapeszt	Barcelona	Wiedeń	Paryż	Hamburg	Berlin Wsch	Londyn, w.	Mediolan	Monachium	Berlin Zach.						
	1990.	Warszawa	Budapeszt	Madryt	Paryż	Barcelona	Londyn, w	Rzym	Hamburg	Wiedeń	Berlin	Bukareszt					

Tablica 52. Kolejność miast w świetle cech demograficznych, społecznych i gospodarczych, początek lat 1970., 1980., 1990. (dokończenie)

Kolejność:		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Cechy:	Lata:																
pożary na 1000 mieszkań (<i>rosnąco</i>)	1970.	Praga	Budapeszt	Barcelona	Mediolan	Monachium	Paryż	Wiedeń	Berlin Zach.	Hamburg	Rzym	Londyn, w					
	1980.	Praga	Barcelona	Budapeszt	Paryż	Berlin Zach.	Wiedeń	Rzym	Hamburg	Londyn, w							
	1990.	Bukareszt	Monachium	Praga	Madryt	Budapeszt	Wiedeń	Barcelona	Hamburg	Berlin	Warszawa	Paryż	Londyn, w.				
liczba policjantów na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1970.	Berlin Zach.	Hamburg	Monachium	Londyn, w.	Barcelona											
	1980.	Paryż	Hamburg	Londyn, w.	Monachium												
	1990.	Berlin	Hamburg	Wiedeń	Londyn, w.	Monachium	Warszawa	Barcelona									
przestępstwa na 1000 mieszkańców (<i>rosnąco</i>)	1970.	Warszawa	Wiedeń	Londyn, w.	Monachium	Hamburg	Berlin Zach.	Paryż									
	1980.	Monachium	Wiedeń	Londyn, w.	Berlin Zach.	Hamburg											
	1990.	Bukareszt	Madryt	Warszawa	Praga	Budapeszt	Monachium	Wiedeń	Londyn, w.	Berlin	Paryż	Hamburg					
Międzynarodowy transport lotniczy:																	
pasażerowie tranzytowi w komunikacji lotniczej na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1970.	Rzym	Monachium	Paryż	Wiedeń	Mediolan	Hamburg	Madryt	Praga	Londyn, w	Barcelona	Warszawa					
	1980.	Rzym	Monachium	Mediolan	Paryż	Hamburg	Wiedeń	Budapeszt	Londyn, w	Praga	Warszawa						
pasażerowie odprawieni i przybyli na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1990.	Paryż	Londyn, w	Mediolan	Monachium	Wiedeń	Rzym	Madryt	Barcelona	Hamburg	Praga	Warszawa	Budapeszt	Berlin	Moskwa		
towary załadowane i wyladowane na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1990.	Paryż	Londyn, w	Mediolan	Rzym	Madryt	Wiedeń	Monachium	Barcelona	Warszawa	Praga	Hamburg	Budapeszt	Moskwa	Berlin		
poczta załadowana i wyladowana na 1000 mieszkańców (<i>malejąco</i>)	1990.	Paryż	Londyn, w	Rzym	Wiedeń	Mediolan	Madryt	Monachium	Barcelona	Warszawa	Hamburg	Praga	Budapeszt	Moskwa	Berlin		
Hotele:																	
liczba mieszkańców na 1 pokój hotelowy (<i>rosnąco</i>)	1990.	Paryż	Wiedeń	Monachium	Mediolan	Londyn, w	Barcelona	Rzym	Madryt	Praga	Budapeszt	Hamburg	Berlin	Warszawa	Bukareszt	Kijów	

Opracowano na podstawie zamieszczonych w aneksie tablic źródłowych.

Tablica 53. Kolejność miast według cech demograficznych, społecznych i gospodarczych

Kolejność miast według cech demograficznych, społecznych i gospodarczych					
Miasta	lata 70.	Miasta	lata 80.	Miasta	lata 90.
Monachium	5,52	Barcelona	4,36	Paryż	3,11
Madryt	5,85	Monachium	4,75	Monachium	5,54
Londyn, wielki	6,05	Madryt	4,80	Londyn, wielki	5,63
Barcelona	6,18	Paryż	4,95	Madryt	5,65
Paryż	6,50	Berlin Wsch.	5,33	Wiedeń	5,81
Mediolan	6,50	Wiedeń	6,36	Mediolan	6,00
Berlin Wsch.	7,00	Mediolan	6,41	Barcelona	6,23
Wiedeń	7,17	Londyn, wielki	6,88	Kijów	6,88
Warszawa	7,29	Bukareszt	7,42	Berlin	7,36
Berlin Zach.	7,68	Berlin Zach.	7,60	Praga	7,40
Rzym	7,77	Rzym	7,64	Rzym	7,64
Hamburg	7,79	Hamburg	7,81	Bukareszt	7,83
Bukareszt	8,00	Budapeszt	7,94	Hamburg	7,85
Praga	8,23	Praga	7,95	Budapeszt	8,36
Budapeszt	8,47	Warszawa	8,80	Warszawa	8,42

PODSUMOWANIE

Odpowiedzi na pytania postawione w części pierwszej opracowania, a mianowicie czy wyższa ranga Warszawy w najnowszych opracowaniach (klasyfikacjach) wiąże się:

- 1) ze wzrostem stopnia dostępności danych dotyczących Warszawy wśród autorów zagranicznych,
 - 2) z rzeczywistym rozwojem Warszawy na tle innych miast,
 - 3) czy z nową percepcją Polski jako kraju szybko rozwijającego się, poprawiająca również wizerunek Warszawy
- znajdują różny stopień uzasadnienia w przeprowadzonej analizie.

Pierwsza możliwość jest prawdopodobna w związku z nasileniem się różnego typu kontaktów dwu- i wielostronnych i publikacji polskich w językach obcych. Trudno jednak oszacować to prawdopodobieństwo. Przeprowadzona analiza, a ściślej mówiąc przygotowanie do niej (etap zbierania materiałów) pokazało natomiast całą skalę trudności w uzyskaniu porównywalnych danych dotyczących miast. Ostatnie lata (tj. lata 90.) pogorszyły tę sytuację, gdy przestało wychodzić opracowanie „*Statistics of World Large Cities*” (ostatnie wydanie z 1994 r. zawiera dane z lat 1991, 1992). Pewna poprawa nastąpiła w polskiej dostępności do informacji dotyczących niektórych miast krajów Unii Europejskiej dzięki powstaniu instytucji

do spraw kontaktów z Unią (Komitet Integracji Europejskiej), chociaż i ta informacja dotyczy głównie skali państw i – w mniejszym stopniu – regionów, a tylko wybiórczo miast.

Druga możliwość – ocena rozwoju Warszawy na tle innych miast – stanowiła sedno podjętej analizy. W świetle uzyskanych wyników ocena tego rozwoju nie jest jednoznaczna. Pod pewnymi względami Warszawa uzyskała poprawę wskaźników i pozycji wśród innych porównywanych miast, pod innymi tylko poprawę wskaźników bez zmiany pozycji, pod jeszcze innymi – jest to niestety przypadek najczęstszy – nastąpiło pogorszenie wskaźników i pozycji.

Potencjał gospodarczy Warszawy wyrażony w postaci liczby miejsc pracy uległ od lat 70. do połowy lat 90. dwukierunkowym zmianom: lekkiemu wzrostowi (o 1,3%) do 1980 r., a potem aż do 1994 r. silnemu spadkowi (o ok. 14%) powodującemu obniżenie pozycji Warszawy wśród badanych miast aż o 5 pozycji. W pierwszej połowie lat 90. Warszawa znajdowała się pod względem potencjału miejsc pracy w gorszej pozycji niż inne badane stolice i wielkie miasta europejskie. Jej potencjał stanowił np. 43% liczby pracujących zjednoczonego Berlina (1992 r.), 75% Hamburga (1992 r.) i 39% Paryża (1989 r.); jedynie w stosunku do Pragi Warszawa była środkiem silniejszym mającym do dyspozycji ok. 44% więcej pracujących w gospodarce miasta niż Praga. Pod względem aktywności zawodowej ludności i wskaźników zatrudnienia Warszawa plasowała się na dalszych miejscach (7 na 10 miast i 11 na 15).

Przemiany struktury zatrudnienia Warszawy posuwają się natomiast od lat 70. w tym samym kierunku co w innych miastach, a mianowicie zmniejszeniu ulegają udziały sektorów rolniczego i przemysłowego, rośnie zaś udział sektora usług. Pod względem wielkości udziałów podstawowych sektorów gospodarki miejskiej, tj. przemysłowego i usługowego dzielił i dzieli Warszawę od innych stolic i miast europejskich znaczny dystans. Warszawa jest ciągle jeszcze miastem z większym udziałem działalności produkcyjnej niż inne, mając w 1994 r. 31% pracujących w przemyśle, podczas gdy stolice krajów Europy Zachodniej miały podobny procent, a nawet jeszcze mniejszy, w latach 80. (np. Rzym ok. 23%, Londyn 24%, Paryż od 26% w 1981 r. do 15% w 1989 r.).

Warszawa z prawie 50% pracujących w usługach w latach 70. i 56% w połowie lat 80. miała ok. 20 punktów procentowych mniej pracujących w usługach niż miasta najzasobniejsze pod tym względem (takie jak Londyn w 1970 r. i Barcelona w latach 80.). Miarą przemian struktury zawodowej Warszawy może być porównanie dystansu dzielącego ją od podobnego wielkościami Hamburga: w latach 70. dystans ten wynosił 14 punktów procentowych na korzyść Hamburga, w latach 90. zmniejszył się do 10 punktów. W stosunku do miast o podobnej wielkości, zwłaszcza zaś „konkurentów” najbliższych – Berlina i Pragi – Warszawa zajmuje ciągle jeszcze gorszą pozycję.

Bardziej symptomatyczne dla współczesnych przemian gospodarki Warszawy i dla oceny jej pozycji wśród innych miast, a zwłaszcza stolic europejskich, wydają się przemiany w obrębie sektora usług. Struktura tego sektora w Warszawie upodabnia się powoli do struktury miast zachodnich pod względem proporcji między poszczególnymi działami, ale wielkościami znacznie jeszcze od nich odbija. Dobrze to ilustruje porównanie największych składowych sektora usług w Warszawie i Wiedniu – stolicy najbardziej zbliżonej liczbą ludności do Warszawy (tabl. 54). Trzeba podkreślić, że dane te dzieli 13 lat.

Tablica 54. Zmiany udziału pracujących w głównych działach sektora usług w Wiedniu i Warszawie

Miasta	Rok	Udział pracujących (w %) w:			
		Handel	Pośrednictwo finansowe	Administracja	Transport, składowanie, łączność
Wiedeń	1981	19,5	10,2	9,4	7,4
Warszawa	1994	16,7	11,8	5,2	4,8

Warunki życia w Warszawie oceniane na podstawie takich cech jak zasoby mieszkaniowe, infrastruktura techniczna, transport i komunikacja oraz opieka medyczna i bezpieczeństwo publiczne stawiają Warszawę, w porównaniu z innymi stolicami i miastami europejskimi, raczej w niekorzystnej sytuacji – mimo pewnego postępu, jaki dokonał się w ostatnich latach w wielu dziedzinach. Pod względem przeciętnej powierzchni mieszkania, przyrostu tej powierzchni, przeciętnego zagęszczenia mieszkania Warszawa lat 90. plasuje się wśród porównywanych miast częściej na ostatnich miejscach niż na środkowych lub pierwszych, mając np. 1,7-razy mniejszą powierzchnię mieszkania w stosunku do miast zajmujących pierwsze miejsca, 1,4-raza większe zagęszczenie mieszkań, 1,7-raza mniej nowych mieszkań. Z pozytywów trzeba odnotować wysoki wzrost przeciętnej powierzchni

użytkowej nowo budowanych mieszkań i pod tym względem Warszawa nie ustępuje stolicom zachodnioeuropejskim.

Stan infrastruktury technicznej Warszawy oceniany na podstawie zużycia energii i wody na mieszkańca, wskaźników sieci ulic oraz warunków komunikacji i łączności należy uznać za najbardziej zaniedbaną sferę gospodarki miasta, sytuującą Warszawę na ostatnich miejscach wśród badanych miast. W tych dziedzinach widać wprawdzie nadrabianie zaległości (np. wzrost liczby abonentów telefonicznych o 62% między początkiem lat 70. i 90., ale niski stan wyjściowy nie wpływa na zmianę pozycji miasta).

W niekorzystnym świetle stawiają Warszawę również wskaźniki opieki medycznej. Mieszkaniec Warszawy na początku lat 90. ma znacznie mniejsze szanse skorzystania ze szpitala, porady lekarskiej, opieki dentystycznej i pielęgniarstwa niż mieszkańcy 6–8 porównywanych miast mających lepsze wskaźniki. Ponadto w niektórych przypadkach obserwuje się niepokojące tendencje pogarszania się sytuacji w ostatnim dwudziestoleciu (np. wzrosła liczba osób przypadających na 1 lekarza i na 1 dentystę).

Mieszkaniec Warszawy ma prawo czuć się mniej bezpiecznie niż np. mieszkaniec Berlina, Hamburga, Wiednia lub Londynu, gdyż nad jego bezpieczeństwem czuwa tylko 2 policjantów i 0,5 strażaka na 1000 mieszkańców (w Berlinie 6 policjantów, w Paryżu 3 strażaków).

Stolica jest postrzegana przez mieszkańców kraju przede wszystkim jako „wizytówka” kultury obejmującej w szerokim ujęciu uczelnie, teatry, muzea, biblioteki. Pod względem liczby studiujących pozycja Warszawy na początku lat 90. z 679 studentami na 10 tys. mieszkańców była korzystna (6 miejsce na 14 miast). Wyprzedzały Warszawę tylko Mediolan, Paryż, Monachium, Barcelona i Wiedeń. Pod względem liczby studentów i liczby uczelni dokonał się w Warszawie w ostatnich 10 latach istotny postęp: prawie podwoiła się liczba uczelni i przeszło 2-krotnie wzrosła liczba studentów. Gorzej niestety przedstawiają się pozostałe z wymienionych wskaźników kultury. W dwudziestoleciu 70.–90. o połowę zmniejszyła się liczba odwiedzających muzea, przeszło 2-krotnie spadła liczba widzów teatralnych i prawie 4-krotnie liczba widzów kinowych. W konsekwencji pozycja Warszawy

jako ośrodka kulturalnego w porównaniu z pozostałymi badanymi miastami europejskich jest na początku lat 90. bardzo niska.

Jedynym z dostępnych wskaźników rangi Warszawy w świecie jest jej pozycja w międzynarodowym ruchu lotniczym. W ostatnich latach jest ona wyraźnie niekorzystna. Pod względem liczby pasażerów w ruchu międzynarodowym Warszawa zajmowała w 1994 r. 15 miejsce (na 17 miast), wyprzedzając jedynie Bukareszt i Sankt Petersburg. Międzynarodowy ruch pasażerski na Okęciu jest 30-krotnie mniejszy niż na lotniskach Londynu czy Paryża. Nieco lepiej przedstawia się pozycja Warszawa pod względem przewozu ładunków drogą lotniczą (12 miejsce na 17 miast).

Uzyskane wyniki analizy nie uzasadniają, naszym zdaniem, stosunkowo wysokiej oceny poziomu rozwoju Warszawy, jaką zdają się sugerować najnowsze klasyfikacje zagraniczne. Ranga Warszawy w europejskiej sieci miast, przedstawiona w tych klasyfikacjach, ma głównie charakter potencjalny. Relatywny wzrost pozycji Warszawy należy zatem rozpatrywać jako efekt korzystnej oceny przebiegu transformacji gospodarczej zachodzącej w skali całego kraju.

Powyższe oceny należy stonować dwoma zastrzeżeniami. Pierwsze dotyczy niekompletności wielu materiałów statystycznych (zwłaszcza zdezagregowanych, np. struktura zatrudnienia według sekcji gospodarki zawiera liczne „braki danych”). Drugie odnosi się do wiarygodności niektórych materiałów statystycznych, których nie mogliśmy zweryfikować ze względu na krótki czas wykonania opracowania i niedostępność materiałów kontrolnych.

III. FUNKCJE STOŁECZNE I METROPOLITALNE WARSZAWY:

STAN I PROGNOZA

METROPOLIA I FUNKCJE METROPOLITALNE – PODSTAWOWE POJĘCIA I ICH ZAKRES

Pojęciom „metropolia” oraz „funkcje metropolitalne” przypisywano różny zakres znaczeniowy. Jest to zresztą typowe zjawisko dla pojęć występujących równoległe w języku naukowym oraz w języku potocznym. Tym ważniejsze jest zdefiniowanie tych pojęć w kontekście danego studium.

Omawianym tu zagadnieniom poświęcono najwięcej uwagi w naukowej literaturze amerykańskiej z dziedziny socjologii, ekonomii, geografii i urbanistyki. Powstałe w tej literaturze wzorce pojęciowe zostały przeniesione, m.in. do polskiej literatury fachowej i popularnej, w sposób nie dość wierny i konsekwentny. Próba uściślenia i usystematyzowania głównych pojęć wymaga zatem sięgnięcia do podstawowych źródeł.

N.S.B. Gras (1922), autor prac uznawanych za klasyczne w tej dziedzinie, wiązał pojęcie metropolii z typem nowoczesnej gospodarki, charakteryzującej się intensywnymi powiązaniem w przestrzeni. Metropolie, ogniskujące te związki i skupiające dużą liczbę ludności, cechuje wysoki udział zatrudnienia w handlu hurtowym oraz niewielkie, w porównaniu z innymi dużymi miastami, zatrudnienie w przemyśle. Jako ośrodki handlu i węzły transportowe, metropolie dominują nad pozostałymi miastami i osiedlami rozległych regionów. Rozwinięta metropolia, według N.S.B. Grasa, to zatem ośrodek, do którego dobra dopływają, podlegają wymianie, ośrodek w którym dokonują się transakcje finansowe.

Kolejnym klasycznym wzorcem są współzależne pojęcia regionu metropolitalnego i społeczności metropolitalnej (*metropolitan region, metropolitan community*), wprowadzone przez Rodericka McKenzie (1933). Skupił on co prawda głównie uwagę na przestrzennym układzie osadnictwa, nie pomijał jednak układów funkcjonalnych. Studia jego przypadły na okres gwałtownego rozwoju motoryzacji w Stanach Zjednoczonych i procesów suburbanizacji.

Samochód, utwardzona droga, ekspansja prasy i innych środków masowego przekazu, jak pisał McKenzie, połączyły miasto (metropolię) i jego zaplecze (*hinterland*) w całość funkcjonalną. Tą całością jest region metropolitalny. Jego granice pokrywają się z zasięgiem dominującego wpływu metropolii. Region metropolitalny stanowi konstelację ośrodków, których związki charakteryzuje dominacja i podporządkowanie. Każdy taki region jest zorganizowany wokół centralnego miasta, punktu ogniskującego powiązania funkcjonalne. W mieście tym są zlokalizowane instytucje i usługi obejmujące swym zasięgiem cały region i wiążące ten region z innymi regionami. Dotyczy to zwłaszcza takich funkcji, jak prasa, łączność, finanse, zarządzanie, a także bardziej wyspecjalizowane funkcje handlowe i usługi profesjonalne.

Koncepcję regionu metropolitalnego rozwinął następnie Donald Bogue (1949) w fundamentalnym studium empirycznym, rejestrującym i uogólniającym przestrzenny rozkład funkcji miast i osiedli, według sektorów i stref odległości wyznaczonych względem 67 dużych miast Stanów Zjednoczonych. Bogue stwierdził, iż poszczególne strefy zaplecza (*hinterland*) są zależne od metropolii (ośrodka metropolitalnego) w zakresie handlu i usług, natomiast zewnętrzne strefy zaplecza są zależne od metropolii, jak i od stref wewnętrznych zaplecza, pod względem pełnionych funkcji przemysłowych. Region metropolitalny określił on jako organizację (współcześnie powiedziano by – system) wzajemnie zależnych i funkcjonalnie powiązanych osiedli, zorientowanych wokół miast, które są z kolei zdominowane przez metropolię.

Kolejny etap w kształtowaniu się pojęcia metropolii to sprecyzowanie pełnionych przez nią funkcji na rzecz zaplecza, czyli otaczającego regionu. Zbiór tych funkcji podał P.S. Florence (1955) na podstawie analizy struktury zatrudnienia i wartości wskaźników lokalizacyjnych obliczonych dla zbioru miast różnej wielkości. Do głównych funkcji metropolii zaliczył on następujące: usługi finansowe, usługi profesjonalne, usługi dla przedsiębiorstw, działalność wydawniczą, działalność naukową oraz w dziedzinie sztuki, a także działalność rozrywkową. W schemacie klasyfikacji funkcjonalnej miast Florence uwzględnił kryterium liczby ludności; dolną granicę wielkości metropolii określił na 1 milion mieszkańców, a następnej kategorii "dużych miast" na 200 tys. do 1 miliona mieszkańców. Oprócz funkcji dla niej specyficznych, metropolia pełni również funkcje przypisane miastom niższych kategorii, status metropolii może więc być utożsamiany z najwyższym poziomem specjalizacji w hierarchicznym systemie miast. P.S. Florence nawiązuje zatem pośrednio do

założeń teorii miejsc centralnych zbudowanej wcześniej przez W. Christallera oraz A. Loescha. w której to teorii zasada hierarchii miast jest jednym z głównych kanonów.

Zasadę hierarchii można odnieść także do relacji pomiędzy poszczególnymi ośrodkami metropolitalnymi. Jako jedni z pierwszych uczynili to R. Vance i S. Smith (1954), opisując przestrzenny i funkcjonalny układ miast Południa Stanów Zjednoczonych. Wyróżnili oni poziom "super-metropolii" (reprezentowany przez Nowy Jork i Chicago), poziom "metropolii krajowych" (np. Filadelfia, Kansas City), a także metropolie drugiego i trzeciego rzędu. Wprowadzenie takiego podziału sugerowało, iż metropolie usytuowane na wyższych poziomach hierarchicznych są "wytworem" nie tyle gospodarki i społeczności regionalnej, jak to ujmowali wcześniej R. McKenzie i D. Bogue, lecz całej gospodarki krajowej, a nawet kontynentalnej. Ten wątek procesu kształtowania się pojęcia metropolii i funkcji metropolitalnych jest szczególnie istotny w interpretacji istniejących relacji przestrzennych i funkcjonalnych między metropoliami europejskimi, a także w prognozach dotyczących powstania europejskiego systemu miast.

Ważnym pojęciem posiłkowym w koncepcjach dotyczących funkcji metropolii i struktury regionu metropolitalnego jest pojęcie dominacji. R. McKenzie oraz D. Bogue wskazywali, iż dominacja jest istotą relacji między metropolią a jej zapleczem (pozostałymi strefami regionu metropolitalnego). Wzrost przestrzennej dostępności, spowodowany rozwojem transportu i zmniejszaniem się kosztu pokonywania odległości, prowadzi do uzurpowania przez metropolię funkcji pełnionych przez mniejsze ośrodki. W wyniku tego powstaje „cień metropolii” – niepełna struktura hierarchiczna ośrodków miejskich, zwłaszcza w wewnętrznych strefach regionu metropolitalnego. Autorzy późniejszych studiów, zwłaszcza O.D. Duncan i inni (1960) oraz B.J.L. Berry (1960) dowodzili, iż opisywane zjawiska stanowią jedynie jeden z wymiarów bardziej ogólnego procesu przestrzennej koncentracji, zachodzącego w systemach osadniczych. Wskazywali oni także, iż w zakresie niektórych funkcji (mieszaniowych, rekreacyjnych, przemysłowych) relacje między metropolią a zapleczem, tzn. pozostałymi strefami regionu metropolitalnego, przyjmują w coraz większym stopniu charakter dwustronny, a zatem charakter wzajemnej zależności.

Nowe podejście do tego zagadnienia, odzwierciedlające dokonujące się w ostatnich dziesięcioleciach zmiany przestrzennej organizacji gospodarki, przedstawił Allan Pred (1975).

Skoncentrował się on na powiązaniach przestrzennych występujących wewnątrz dużych organizacji gospodarczych, a zwłaszcza relacjach przestrzennych między usytuowaniem ośrodków decyzyjnych tych organizacji (np. zarządów spółek), a lokalizacją pozostałych ich części (np. jednostek produkcyjnych). Pred stwierdził, iż najistotniejsze powiązania nie występują pomiędzy metropolią a jej zapleczem, lecz między poszczególnymi ośrodkami metropolitalnymi. Znaczenie pełnionych przez dane ośrodki funkcji decyzyjnych (np. w odniesieniu do kontroli rynku pracy) jest przy tym nie zawsze dodatnią funkcją wielkości ośrodka. Wiele istotnych powiązań łączy ośrodki metropolitalne z małymi i średniej wielkości miastami położonymi w strefach zaplecza innych metropolii.

Kolejnym, najnowszym stadium kształtowania się pojęcia metropolii oraz charakteru i zasięgu przestrzennego jej oddziaływania, jest umiejscowienie tych pojęć w kontekście procesów globalizacji gospodarki (por. Larry S. Bourne, 1995). Jeden z wątków tego podejścia nawiązuje do koncepcji zarysowanej przez Allana Preda. Dotyczy to mianowicie studiów akcentujących formowanie się nielicznej kategorii metropolii globalnych, jako ośrodków kontrolujących przepływ kapitału oraz przepływ informacji w skali międzynarodowej. Inny wątek nawiązuje pośrednio do koncepcji wcześniejszych, traktując integrujący się w wyniku rewolucji telekomunikacyjnej świat jako system przypominający region metropolitalny. W systemie tym wyróżnia się centrum (silnie zurbanizowane i wysoko rozwinięte gospodarczo kraje), strefę semi-peryferyjną (tzw. nowe kraje przemysłowe) oraz strefę peryferyjną (kraje ubogie, na ogół słabo zurbanizowane).

Jaka zatem, w świetle powyższego, krótkiego przeglądu literatury, wyłania się ogólna definicja metropolii oraz funkcji metropolitalnych? Po pierwsze, miasto, aby być zaliczane do kategorii metropolii, winno spełniać kryterium wielkości wyrażonej liczbą mieszkańców. We współczesnych warunkach występujących w krajach Europy (wysoki poziom dochodów i mobilności ludności, duża wartość majątku trwałego, a także stabilne granice administracyjne miast) graniczną wielkość można określić na 400 tysięcy mieszkańców. Liczba ta odnosi się jednak jedynie do samego miasta – ośrodka metropolitalnego. Wraz z sąsiadującymi z nim mniejszymi miastami i silnie zurbanizowanymi obszarami tworzy ono zwykle aglomerację – obszar metropolitalny, zamieszkały przez co najmniej 700 tysięcy osób.

Drugim podstawowym kryterium statusu metropolitalnego miasta jest zdominowanie jego gospodarki przez funkcje usługowe – wysokiego rzędu funkcje sektora trzeciego oraz funkcje sektora czwartego. Trzecim kryterium jest obejmowanie zasięgiem oddziaływania tych funkcji rozległego regionu. Zbiór omawianych funkcji zmienia się w czasie wraz z ewolucją struktury gospodarki. Współcześnie wśród funkcji metropolitalnych najczęściej wymienia się te, które są związane z usługami finansowymi, mediami i telekomunikacją, zarządzaniem gospodarką, nauką i badaniami, sztuką, kulturą, a także administracją publiczną. Wiele spośród nich to funkcje określane mianem funkcji kontrolnych i decyzyjnych.

Zasięg oddziaływania metropolii zależy od jej wielkości oraz pełnionych funkcji. Można mówić o hierarchii ośrodków metropolitalnych oraz odpowiadających im zasięgów przestrzennego oddziaływania. W najprostszym ujęciu jest to układ trzystopniowy, w którym pierwszy poziom tworzą metropolie regionalne, drugi – metropolie krajowe oraz trzeci poziom – metropolie międzynarodowe. Metropolie krajowe, obok funkcji o zasięgu krajowym pełnią także funkcje o zasięgu regionalnym; są zatem ośrodkami "własnych" regionów metropolitalnych. Podobnie, metropolie międzynarodowe pełnią także na ogół funkcje o zasięgach krajowym i regionalnym.

Funkcje stołeczne są jedną z kategorii funkcji metropolitalnych, których zasięg ma z reguły charakter krajowy. Nie wszystkie z funkcji metropolitalnych mających zasięg krajowy są jednak w każdym przypadku pełnione przez jeden ośrodek metropolitalny. Metropolie regionalne pełnią niektóre funkcje o zasięgu krajowym (np. Kraków w zakresie nauki i kultury), a także o zasięgu międzynarodowym (np. Gdańsk, stanowiący siedzibę VASAB – organizacji współpracy krajów basenu Morza Bałtyckiego). Mogą istnieć równorzędne metropolie krajowe, o nakładających się wzajemnie zasięgach przestrzennego oddziaływania, różniące się pod względem siły oddziaływania poszczególnych funkcji (np. Rzym i Mediolan; Madryt i Barcelona).

Zdefiniowania oraz odniesienia do terminów stosowanych równoległe (czasem zamiennie) w polskiej literaturze naukowej i planistycznej wymagają także pojęcia: "region metropolitalny" oraz "obszar metropolitalny". Pierwsze z nich powinno być ujmowane zgodnie z interpretacją "klasyków", a więc Rodericka McKenzie i Donalda Bogue. Region metropolitalny jest zatem ciągłą przestrzennie strefą oddziaływania metropolii (ośrodka

metropolitalnego), sięgającą granic stref oddziaływania metropolii sąsiednich. Podział kraju, zwłaszcza silnie zurbanizowanego, na regiony metropolitalne, może być zatem podziałem wyczerpującym, tzn. obejmującym całe terytorium danego kraju. W literaturze polskiej odpowiednikami pojęcia regionu metropolitalnego są: "regiony miejskie" oraz "funkcjonalne regiony miejskie".

"Obszar metropolitalny" to w zasadzie wewnętrzna strefa regionu metropolitalnego, obejmująca tzw. miasto centralne (ośrodek metropolitalny) oraz sąsiadujące z nim mniejsze miasta, a także gęsto zaludnione, lecz nie objęte granicami miast terytoria. Obszary metropolitalne są wyznaczane w Stanach Zjednoczonych jako jednostki agregacji danych statystycznych. Ich oficjalne nazwy, jak i kryteria identyfikacji oraz delimitacji ulegały wielokrotnie zmianom. Początkowo (od 1910 r.) były to "dystrykty metropolitalne", następnie "standardowe obszary metropolitalne", "standardowe statystyczne obszary metropolitalne", a począwszy od 1980 r. "statystyczne obszary metropolitalne". Dzielą się one obecnie na trzy kategorie, w zależności od liczby mieszkańców oraz wzajemnego usytuowania. W regionach o gęstej sieci miast statystyczne obszary metropolitalne stykają się swoimi granicami, tworząc zespoły – "skonsolidowane statystyczne obszary metropolitalne" (*Consolidated Metropolitan Statistical Areas – CMSA*).

Obszary metropolitalne stanowią ciągłe przestrzennie zbiory jednostek podziału terytorialnego, charakteryzujące się wysoką gęstością zaludnienia oraz silnymi powiązaniem przestrzennymi. Główną miarą tych powiązań są przejazdy do pracy. Granice obszarów metropolitalnych są zatem przybliżeniem zasięgów przestrzennych rynków pracy i rynków mieszkaniowych metropolii. Mobilność przestrzenna ludności w obrębie obszarów metropolitalnych charakteryzuje się silnym zróżnicowaniem rytmu i kierunku w cyklu dobowym; stąd obszary te w literaturze fachowej uzyskały także miano "dziennych systemów miejskich" (*Daily Urban Systems*; por. B.J.L. Berry, 1973), a także "pól miejskich" (*Urban Field*, pcr. J. Friedmann, J. Miller, 1965). W polskiej terminologii naukowej i planistycznej najbliższym odpowiednikiem pojęcia obszaru metropolitalnego jest "aglomeracja miejska".

Funkcje metropolitalne w stosunku do regionu, kraju, a także w skali międzynarodowej pełni cały obszar metropolitalny (aglomeracja miejska), nie zaś jedynie główne miasto, czyli ośrodek metropolitalny. Funkcje te mogą być zlokalizowane w różnych częściach obszaru

(aglomeracji) ze względu na wymienione jego powyżej cechy. W badaniach struktury funkcjonalnej metropolii oraz zasięgu jej wpływów należy zatem dążyć do agregowania danych w granicach obszarów metropolitalnych (aglomeracji miejskich). Dotyczy to zwłaszcza międzynarodowych badań porównawczych.

FUNKCJE METROPOLITALNE I STOŁECZNE WARSZAWY NA TLE CHARAKTERYSTYKI GOSPODARKI OBSZARU METROPOLITALNEGO

Definicje operacyjne, założenia i charakterystyka danych statystycznych

Metropolia (ośrodek metropolitalny). Zgodnie z przedstawionymi w pierwszej części założeniami przyjmujemy, że metropolią jest miasto spełniające dwa kryteria: wielkościowe – liczba mieszkańców co najmniej 400 tys. (700 tys. w granicach obszaru metropolitalnego – aglomeracji miejskiej) i strukturalne – obecność zespołu funkcji, których zasięg obejmuje co najmniej duży region, zwanych dalej funkcjami metropolitalnymi. W Polsce kryteriom tym odpowiadają, w zasadzie, następujące miasta: Warszawa, Kraków, Gdańsk-Gdynia, Poznań i Wrocław.

Obszar metropolitalny. Przyjmujemy że obszar metropolitalny Warszawy pokrywa się z obszarem województwa warszawskiego.

Funkcje metropolitalne: definicje i metodę ich obliczania podamy w dalszej części opracowania (s. 102).

Część empiryczną opracowania wykonano na podstawie danych statystycznych uzyskanych w GUS. Dane te dotyczą liczby jednostek organizacyjnych w działalności gospodarczej⁴ i liczby pracujących na 31.XII 1995 r. przedstawionych zgodnie z Europejską Klasyfikacją Działalności (EKD). Dane o jednostkach organizacyjnych w poszczególnych sekcjach i działach tej klasyfikacji uwzględniają wszystkie jednostki organizacyjne, zaś w grupach działalności wykazane zostały tylko te jednostki, których jest więcej niż trzy w danej grupie i te, w których pracuje więcej niż 5 osób. W związku z tym wartości dla grup nie

⁴ Jednostką organizacyjną jest, według ustaleń przyjętych przez GUS i zastosowanych do danych statystycznych będących podstawą tego opracowania, osoba prawna i jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej oraz ich samodzielnie bilansujące się części, a także osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą

sumują się w wartości dla działu; natomiast sumy wartości działowych dają wartości dla sekcji. Podobna zasada dotyczy liczby pracujących.

STRUKTURA GOSPODARKI NA OBSZARZE METROPOLITALNYM WARSZAWY

Charakterystyka sektorów gospodarki na obszarze metropolitalnym

W końcu 1995 r. obszar metropolitalny Warszawy zamieszkiwało 2416,6 tys. osób, w tym 1635,1 tys. (67,7%) w samej metropolii. Pracowało na tym obszarze 1128580 osób, w tym 907144 (80,4%) w metropolii⁵. Większość pracujących, tak na obszarze metropolitalnym jak w metropolii, pracowała w przedsiębiorstwach prywatnych (56% i 53%). Pod względem jednostek organizacyjnych (które dalej będziemy nazywać zakładami pracy) własność prywatna wykazywała ogromną przewagę nad własnością publiczną; ok.97% zakładów pracy obszaru metropolitalnego i samej metropolii należało do sektora prywatnego (tabl.55).

Tablica 55. Struktura gospodarki obszaru metropolitalnego i metropolii (Warszawy) według sektorów gospodarki i form własności zakładów pracy, 31 XII 1995

	Liczba jednostek			Liczba pracujących			Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publi- czny	prywat- ny		publi- czny	prywat- ny		%	publi- czny		prywat- ny	%
Obszar metropolitalny	114383	3693	110690	1128580	496217	632363	100	3,2	96,8	100	44,0	56,0
w tym Warszawa	82843	2597	80246	907144	426235	480909	100	3,1	96,9	100	47,0	53,0
Sektor rolniczy	379	44	335	5949	2941	3008	100	11,6	88,4	100	49,4	50,6
w tym Warszawa	198	14	184	2543	1517	1026	100	7,1	92,9	100	59,7	40,3
Sektor przemysłowy	32255	412	31843	376136	110658	265478	100	1,3	98,7	100	29,4	70,6
w tym Warszawa	20282	310	19972	266389	91379	175010	100	1,5	98,5	100	34,3	65,7
Sektor usługowy	81747	3237	78510	746483	382618	363865	100	4,0	96,0	100	51,3	48,7
w tym Warszawa	62361	2273	60088	638200	333339	304861	100	3,6	96,4	100	52,2	47,8

Zarówno obszar metropolitalny jak i sama metropolia charakteryzują się dużym zróżnicowaniem przeciętnej wielkości zakładu pracy – sektorowym, a zwłaszcza

i spółki cywilne, które składają sprawozdania Z-01 (zakłady zatrudniające powyżej 5 osób) lub SP-3 (zakłady zatrudniające do 5 osób). (patrz :Zatrudnienie ..., s. IX).

⁵ Dane te dotyczą gospodarki oficjalnej, tj. bez szarej strefy.

własnościowym (tabl. 56). Prywatne zakłady pracy, bez względu na sektor gospodarki ⁶, do którego należą, są jednostkami małymi, przeciętnie kilkusobowymi (od ok. 5 osób w sektorze usług do 9 osób w rolniczym i niewiele niższym w przemysłowym). Między obszarem metropolitalnym a metropolią prawie nie ma pod tym względem różnic – znacznie większe występują jedynie w sektorze rolniczym.

Tablica 56. Przeciętna wielkość zakładów pracy na obszarze metropolitalnym i w metropolii, 31 XII 1995

	Liczba pracujących na zakład pracy		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Obszar metropolitalny	9,9	134,4	5,7
w tym:			
Warszawa	10,9	164,1	6,0
Sektor rolniczy	15,7	66,8	9,0
w tym:			
Warszawa	12,8	108,4	5,6
Sektor przemysłowy	11,7	268,6	8,3
w tym:			
Warszawa	13,1	294,8	8,8
Sektor usług	9,1	118,2	4,6
w tym:			
Warszawa	10,2	146,7	5,1

Zakłady pracy sektora publicznego natomiast zatrudniały przeciętnie ok. 135 osób, w samej Warszawie miały one przeciętnie 27 razy liczniejszy personel niż prywatne, a na obszarze metropolitalnym nieco mniej (24 razy). W każdym z sektorów gospodarki i w każdej z form własności (z wyjątkiem prywatnego sektora rolniczego w obszarze metropolitalnym) zakłady pracy w samej Warszawie miały liczniejszy personel niż w obszarze metropolitalnym; znaczne różnice wystąpiły zwłaszcza w sektorze publicznym.

W metropolii działało ponad 72% zakładów pracy całego obszaru metropolitalnego i ponad 80% wszystkich pracujących w tym obszarze. Taka koncentracja wskazuje na słabość gospodarczą „otoczki” metropolitalnej i niewielką rolę pozostałych 27 miast omawianego obszaru. Koncentracja w centralnym mieście obszaru metropolitalnego dotyczyła w większym

⁶ Zastosowaliśmy podział gospodarki na trzy sektory: rolniczy (obejmujący sekcje A i B Europejskiej Klasyfikacji Działalności), przemysłowy (sekcje C,D,E,F) oraz usług (sekcje G,H,I,J,K,L,M,N,O,P,Q); ponieważ dla sekcji P brak danych nie figuruje ona w tabelach.

stopniu pracujących w przedsiębiorstwach publicznych (ok. 86%) niż w prywatnych (76%); proporcje jednostek gospodarki były w tym czasie znacznie bardziej wyrównane: w Warszawie skupiało się 70,3% ogółu zakładów publicznych i 72,5% zakładów prywatnych całego obszaru metropolitalnego (tabl. 57).

Tablica 57. Struktura zakładów pracy i pracujących obszaru metropolitalnego Warszawy i samej metropolii według sektorów gospodarki i sektorów własności, 31 XII 1995

	Liczba jednostek			Liczba pracujących			Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem %	z tego sektor		razem %	z tego sektor	
		publi- czny	pry- watny		publi- czny	pry- watny		publi- czny	pry- watny			
Obszar metropolitalny w tym Warszawa	100,0 72,4	100,0 70,3	100,0 72,5	100,0 80,4	100,0 85,9	100,0 76,0	100,0 72,4	100,0 70,3	100,0 72,5	100,0 80,4	100,0 85,9	100,0 76,0
Sektor rolniczy w tym Warszawa	100,0 52,2	100,0 31,8	100,0 54,9	100,0 42,7	100,0 51,6	100,0 34,1	0,3 0,2	1,2 0,4	0,3 0,2	0,5 0,2	0,6 0,3	0,5 0,2
Sektor przemysłowy w tym Warszawa	100,0 62,9	100,0 75,2	100,0 62,7	100,0 70,8	100,0 82,6	100,0 65,9	28,2 17,7	11,2 8,4	28,8 18,0	33,3 23,6	22,3 18,4	42,0 27,7
Sektor usługowy w tym Warszawa	100,0 76,3	100,0 70,2	100,0 76,5	100,0 85,5	100,0 87,1	100,0 83,8	71,5 54,5	87,7 61,5	70,9 54,3	66,1 56,5	77,1 67,2	57,5 48,2

Struktura sektorowa gospodarki obszaru metropolitalnego i jego centralnego miasta przedstawiała się następująco. Dwie trzecie ogółu pracujących na obszarze metropolitalnym i ponad 71% zakładów pracy skupiało się w sektorze usług, jedna trzecia pracujących i ponad 28% zakładów – w sektorze przemysłowym i tylko 0,5% liczby pracujących i 0,3% liczby zakładów w sektorze rolniczym⁷. Dodatkowo różnicowały tę strukturę formy własności (tabl. 57). W publicznych częściach sektorów: rolniczego skupiło się na obszarze metropolitalnym 1,2% ogółu publicznych zakładów pracy, przemysłowego – 11,2% i usługowego aż 88%. Dla liczby pracujących w zakładach publicznych proporcje te wynosiły odpowiednio 0,6%, 22,3% i 77,1%. Własnością prywatną było w sektorze rolniczym 0,3% zakładów pracy i 0,5% pracujących, w przemysłowym – ok. 29 % zakładów i 42% pracujących, a w sektorze usług ok.71% zakładów usługowych i ponad 57% pracujących. W strukturze własnościowej sektor przemysłu był jedynym sektorem, w którym własność prywatna przewyższała własność publiczną tak pod względem liczby jednostek, jak liczby pracujących. Podobna sytuacja wystąpiła w metropolii, w której w prywatnych zakładach sektora przemysłowego skupiło się 18% wszystkich prywatnych zakładów pracy obszaru metropolitalnego i ok. 28% pracujących

⁷ Liczba pracujących w rolnictwie nie obejmuje pracujących w rolnictwie indywidualnym.

w sferze prywatnej, zaś w publicznym te proporcje wynosiły ok. 8,4% dla liczby jednostek i 18,4% dla liczby pracujących.

Struktura wewnątrzsektorowa gospodarki obszaru metropolitalnego Warszawy

Sektor usług był w 1995 r. głównym pracodawcą na obszarze metropolitalnym Warszawy. Dawał on pracę ponad 746 tys. pracujących (66,1% ogółu pracujących analizowanego obszaru) w 81747 zakładach (72% ogółu). Sekcją wiodącą z punktu widzenia liczby zakładów pracy i pracujących był Handel (sekcja G). Skupiał on prawie połowę wszystkich zakładów usługowych i ponad 28% pracujących w sektorze usług oraz ponad 35% ogółu zakładów pracy obszaru metropolitalnego i prawie 19% ogółu pracujących tego obszaru. Następne miejsca zajmowały: Obsługa nieruchomości (sekcja K) z ok. 22% zakładów i 17% pracujących w sektorze usług oraz Transport, gospodarka magazynowa i łączność (sekcja I) skupiające 10% zakładów pracy sektora i 11% pracujących. Z punktu widzenia wielkości zatrudnienia ważnymi działami były także Ochrona zdrowia (sekcja N) i Edukacja (sekcja M), w których koncentrowało się łącznie nieco ponad 20% pracujących w usługach, ale tylko ok. 7% zakładów pracy sektora usług (tabl. 58).

Tablica 58. Struktura sektora usług na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
Sektor usług	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
G Handel hurtowy, detaliczny, naprawa pojazdów mech., motocykli, itd.	49,2	4,9	51,0	28,6	6,2	52,1
K Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność związana z prowadzeniem interesów	21,9	14,6	22,2	17,0	14,0	20,2
I Transport, gospod. magazynowa, łączność	10,2	4,1	10,5	11,0	15,3	6,5
N Ochrona zdrowia i opieka socjalna	4,6	27,3	3,7	11,0	20,1	1,4
M. Edukacja	2,3	25,6	1,3	9,2	16,6	1,5
O Pozostała dział. usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	7,6	9,0	7,6	7,7	6,3	9,2
L Administracja publiczna i obrona narodowa; gwarantowana prawnie opieka socjalna	0,3	7,5	0,0	6,5	12,6	0,0
J Pośrednictwo finansowe	1,7	4,9	1,6	6,3	7,3	5,2
H Hotele i restauracje	2,1	1,9	2,1	2,8	1,7	3,9
Q Organizacje i zespoły międzynarodowe	x	x	x	x	x	x

Sekcja Handlu – największa składowa sektora usług – jest według najnowszych szacunków również sekcją dostarczającą największą część wartości dodanej uzyskanej przez gospodarkę obszaru metropolitalnego. W 1995 r. było to 22,1% (32% w stosunku do samego sektora usług)⁸. Znaczny jest również udział sekcji Obsługi nieruchomości – ponad 15% w stosunku do całej gospodarki obszaru metropolitalnego i ok. 22% w stosunku do sektora usług.

W największych pod względem liczby pracujących sekcjach sektora usług dominowały następujące działy:

- w Handlu – handel hurtowy, w którym pracowało 120,8 tys. osób (56% pracujących w całej sekcji handlu i 16% pracowników sektora usług i ok. 11% ogółu pracujących na obszarze metropolitalnym)⁹,
- w Obsłudze nieruchomości – „pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów” z 64,8 tys. pracujących (51% pracujących w sekcji i ok. 9% sektora). Ta „pozostała działalność” obejmuje istotne dla nowoczesnej gospodarki grupy działalności, takie jak np. doradztwo, usługi prawne, reklamę, itp.
- W Transporcie, gospodarce magazynowej i łączności najwięcej osób pracowało w „działalności wspierającej i pomocniczej dla transportu” – ok. 30 tys. osób (36% pracujących w tej sekcji i ok. 4% pracujących w sektorze usług); dział ten obejmuje m.in. przeładunek towarów, ich magazynowanie, składowanie oraz działalność agencji turystycznych, transportowych.

Tablica 59. Struktura sektora przemysłowego na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
Sektor przemysłowy	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
D Działalność produkcyjna	63,3	68,4	63,2	70,3	70,1	70,3
F Budownictwo	36,5	22,3	36,7	24,0	10,6	29,6
E Zaopatrzenie w energię elektr., gaz, wodę	0,1	8,3	0,0	5,7	19,1	0,1
C Górnictwo i kopalnictwo	0,1	1,0	0,1	0,1	0,1	0,0

⁸ Produkt krajowy brutto ...

⁹ Wątpliwości budzi tak wysoki udział handlu hurtowego. Nie dysponujemy równie szczegółowymi danymi dla obszarów metropolitalnych w innych krajach, możemy natomiast porównać inne metropolie. Do kwestii tej powrócimy omawiając samą Warszawę.

W sektorze przemysłowym skupiającym ponad 33% ogółu pracujących i ponad 28% ogółu zakładów pracy dominowała Działalność produkcyjna (sekcja D) z ponad 70% ogółu pracujących w sektorze przemysłowym i ponad 63% liczby zakładów w tym sektorze. Drugie miejsce zajęło Budownictwo (sekcja F). Łącznie w obu sekcjach pracowało ponad 94% pracowników sektora przemysłowego. Pozostałe dwie sekcje odgrywały znacznie mniejszą rolę (tabl. 59). Inaczej jest jednak pod względem wartości dodanej uzyskanej przez nie. Działalność produkcyjna zajmuje bezsprzecznie pierwsze miejsce z 18,2% wartości dodanej całego obszaru metropolitalnego (i 57,3% wartości dodanej tworzonej przez sektor przemysłowy tego obszaru). Drugie miejsce zajmuje niewielka pod względem zatrudnienia i liczby zakładów sekcja E – Zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz i wodę. Dostarcza ona ponad 7% wartości dodanej obszaru metropolitalnego (23% w odniesieniu do sektora przemysłowego). Budownictwo, mające ponad 4-krotnie większą liczbę pracowników, partycypuje w wartości dodanej analizowanego obszaru w 6% (i 19,5% w wartości dodanej sektora).

Największymi działami sekcji Działalność produkcyjna, skupiającymi powyżej 10% ogółu pracujących w tej sekcji, były „produkcja artykułów spożywczych i napojów” (ponad 38 tys. osób, tj. 14,5%) oraz „działalność wydawnicza, poligraficzna i reprodukcja zapisanych nośników informacji” (ponad 30 tys. osób i 11,5%). W stosunku do ogółu pracujących w gospodarce obszaru metropolitalnego Warszawy działy te skupiały 10% i 8% pracujących. W pozostałych 21 działach produkcyjnych (sekcji D) koncentrowało się od 0,1% do 5,9% ogółu pracujących sektora przemysłowego i od 0,2% do 8,5% pracujących w działalności produkcyjnej (tabl. 60).

Korelacja między liczbą pracujących w poszczególnych działach i liczbą zakładów pracy nie jest doskonała i wynosi 0,7. Największy udział w ogólnej liczbie zakładów miała działalność wydawnicza, poligraficzna itd., najmniejszy – 0,1% – zagospodarowanie odpadów.

Tablica 60. Struktura działalności produkcyjnej na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

		Liczba jednostek			Liczba pracujących			
		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem
			publicz- ny	prywat- ny		publicz- ny	prywat- ny	
	Sektor przemysłowy	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
D	Działalność produkcyjna:	63,3	68,4	63,2	70,3	70,1	70,3	100,0
D15	Prod. art. spożywczych i napojów	4,1	4,4	4,0	10,2	3,4	13,0	14,5
D22	Dział. wydaw., poligrafia, i reprodukcja zapisanych nośników informacji	9,5	11,7	9,4	8,1	5,3	9,2	11,5
D18	Prod. odzieży, wyprawianie i barwienie skór futerkowych	6,6	3,2	6,7	5,9	1,3	7,9	8,5
D29	Prod. maszyn i urządzeń gdzie indziej nie sklasyfikowana	3,1	10,2	3,0	5,4	11,1	3,0	7,7
D32	Prod. sprzętu i aparat. radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	1,6	5,8	1,5	5,0	8,4	3,6	7,1
D24	Prod. chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych	1,4	2,2	1,4	4,7	5,9	4,2	6,7
D34	Prod. pojazdów mech., przyczep i nacze	0,9	1,7	0,9	4,2	10,9	1,4	6,0
D25	Prod. wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	5,5	1,5	5,5	3,7	0,8	4,9	5,2
D28	Prod. metalowych wyrobów gotowych z wyj. maszyn i urządzeń	7,3	6,3	7,3	3,4	2,0	4,0	4,9
D33	Prod. instrumentów medycznych, precyzyj., optycznych, zegarów	3,6	6,3	3,5	3,3	5,0	2,6	4,7
D31	Prod. maszyn i aparatury elektrycznych gdzie indziej nie sklasyfikowana	2,3	4,1	2,2	3,1	5,1	2,2	4,3
D36	Prod. mebli i działalność gdzie indziej nie sklasyfikowana	5,6	2,2	5,6	2,9	0,8	3,8	4,1
D26	Prod. wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	3,0	3,6	3,0	2,8	2,8	2,8	4,0
D20	Prod. drewna i wyrobów z drewna i korka z wyj. mebli, itp.	2,2	1,2	2,3	1,4	0,2	1,8	1,9
D27	Prod. metali	0,2	x	x	1,4	1,4	1,4	2,0
D19	Garbowanie i wyprawianie skór, produkcja toreb багаż., itp.	3,7	0,0	3,8	1,3	0,0	1,90	1,9
D17	Prod. tkanin	1,6	1,0	1,6	1,1	0,5	1,3	1,6
D35	Prod. pozostałego sprzętu transportowego	0,2	1,2	0,2	1,0	3,0	0,1	1,4
D21	Prod. masy celuloz., papieru i wyrobów z papieru	0,7	x	x	0,7	0,9	0,5	0,9
D30	Prod. maszyn biurowych i komputerów	0,3	1,0	0,3	0,5	1,1	0,3	0,7
D37	Zagospodarowanie odpadów	0,1	x	x	0,1	0,1	0,1	0,2
D23	Wytw. prod. koks., węgl., prod. raf., ropy naft. i paliw jądrowych	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
D16	Prod. wyrobów tytoniowych	x	x	x	x	x	x	x

Warszawa na tle obszaru metropolitalnego

W Warszawie, jak już wspomniano, skupiło się w 1995 r. ponad 70% z ponad 114 tys. zakładów pracy całego obszaru metropolitalnego (tak publicznych, jak prywatnych) i ponad 80% z ok. 1129 tys. pracujących (ok. 86% w zakładach publicznych i 76% w zakładach prywatnych).

Tablica 61. Struktura sektorów gospodarki w Warszawie, 31 XII 1995

	Liczba jednostek			Liczba pracujących			Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publi- czny	pry- watny		publi- czny	pry- watny		publi- czny	pry- watny		publi- czny	pry- watny
Warszawa	100,0	3,1	96,9	100,0	47,0	53,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sektor rolniczy	100,0	7,0	92,9	100,0	59,7	40,3	0,2	0,5	0,2	0,3	0,4	0,2
Sektor przemysłowy	100,0	1,5	98,5	100,0	34,3	65,7	24,4	11,9	24,9	29,4	21,4	36,4
Sektor usług	100,0	3,6	96,4	100,0	52,2	47,8	75,3	87,5	74,9	70,3	78,2	63,4

Sektor usług był w samej metropolii – podobnie jak w obszarze metropolitalnym – podstawowym sektorem gospodarki miasta w sensie pracy: skupiał ponad 75% jej wszystkich zakładów pracy i ponad 70% pracujących (tabl. 61). Dla zakładów publicznych i pracujących w nich proporcje te były jeszcze wyższe. Prawie 97% wszystkich zakładów pracy Warszawy było zakładami prywatnymi. W zakładach prywatnych pracowała również większość (53%) ogółu pracujących miasta, chociaż w dwóch sektorach gospodarki proporcje te były odwrócone: w rolnictwie i w usługach przeważali pracujący w zakładach publicznych. Jedynie w sektorze przemysłowym zdecydowaną przewagę (ok. 66%) mieli pracownicy zakładów prywatnych.

W strukturze sektora usług metropolii dominują te same sekcje co na obszarze metropolitalnym: Handel, Obsługa nieruchomości i Transport (tabl. 62) z proporcjami liczby zakładów pracy w poszczególnych sekcjach na ogół nieco niższymi i proporcjami pracujących nieco wyższymi w Warszawie niż na obszarze metropolitalnym. Przy porównaniach struktur sektorowych według form własności w większości sekcji warszawskich (6 z 9) występują wyższe udziały publicznych zakładów pracy niż w analogicznych sekcjach na obszarze metropolitalnym. Dotyczy to zarówno liczby zakładów jak i liczby pracujących (tabl. 4 i 8). W przypadku prywatnych zakładów pracy sytuacja jest bardziej złożona: w niektórych sekcjach przewagę ma Warszawa, w innych obszar metropolitalny; na ogół jednak udziały pracujących w poszczególnych sekcjach są niższe w Warszawie niż na obszarze metropolitalnym (największe różnice są w zakresie handlu prywatnego: Warszawa skupia w handlu 49,8% ogółu pracujących w sektorze prywatnym, obszar metropolitalny – 52,1%.

Tablica 62. Struktura sektora usług w Warszawie, 31 XII 1995

Sekcje	Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
			publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
	Sektor usług	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
G	Handel hurtowy, detaliczny; naprawy pojazdów mech., motocykli itp.	46,6	6,6	48,1	27,4	6,8	49,8
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność zw. z prowadzeniem interesów	25,0	17,2	25,2	17,7	14,0	21,7
I	Transport, gospodarka magazynowa, łączność	9,5	5,4	9,6	11,5	16,7	5,9
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	4,4	25,7	3,6	9,9	17,8	1,3
M	Edukacja	2,2	21,4	1,5	8,5	14,9	1,5
O	Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna	8,0	7,7	8,1	8,3	6,7	10,1
J	Pośrednictwo finansowe	1,9	6,2	1,8	7,0	8,0	5,9
L	Administracja publiczna, obrona narodowa i gwarantowana prawnie opieka społeczna	0,3	7,7	0,0	6,9	13,1	0,0
H	Hotele i restauracje	2,0	2,1	2,0	2,8	1,9	3,7
Q	Organizacje i zespoły międzynarodowe	x	x	x	x	x	x

W strukturze pracujących w sektorze usług w metropolii zwraca uwagę wysoki udział pracujących w handlu (sekcja G): ponad 27% pracujących w sektorze usług i ponad 19% pracujących w gospodarce miasta. Nawet jeśli uwzględnimy korektę wielkości handlu wynikającą z faktu, że sekcja G obejmuje nie tylko handel lecz także „sprzedaż, obsługę i naprawę pojazdów mechanicznych...”, to i tak udział samego handlu wyniesie ponad 18% pracujących w gospodarce miasta. Dla porównywalnego z Warszawą Wiednia – pod względem liczby mieszkańców i liczby pracujących – udział zatrudnionych w handlu w stosunku do zatrudnionych w całej gospodarce (dla pracujących może on być wyższy) wynosi ponad 14,8% (por. tabl. 83 dla Wiednia). Dla wielkich i dużych miast francuskich (o liczbie pracujących od ok. 300 tys. do ponad 4300 tys.) udział pracujących w handlu wyniósł (lata 90.) od 12% do ok. 14%¹⁰. Zwraca ponadto uwagę „odwrócenie proporcji” między handlem hurtowym i detalicznym. W Warszawie, podobnie jak na całym obszarze metropolitalnym, liczba pracujących w handlu hurtowym znacznie przewyższa (1,7 razy w Warszawie i 1,6 razy na obszarze metropolitalnym) liczbę pracowników handlu detalicznego. W miastach Europy zachodniej, np. francuskich, ten stosunek jest systematycznie wyższy dla handlu detalicz-

¹⁰ Wzięto pod uwagę 4 największe miasta Francji w ich rozszerzonych granicach (communauté urbaine): Paryż (o liczbie pracujących od 4278 tys.), Lyon (529,6 tys.) Marseille-Aix-en Provence (428,5 tys.) i Bordeaux (277 tys.), w których udział pracujących w handlu (hurtowym i detalicznym łącznie) wynosił kolejno: 12,1%, 12,8%, 13,9% i 13,7%.

nego¹¹. Wątpliwości budzi udział samego handlu hurtowego – w Warszawie ponad 11% wszystkich pracujących w mieście i ok. 11% na obszarze metropolitalnym. Przyjmuje się, że „w większości gospodarek rynkowych handel hurtowy stanowi ok. 6% zatrudnienia ogółem”¹². Taki procent uzyskaliśmy również dla kategorii pracujących w handlu hurtowym w kilku największych miastach francuskich¹³. W miastach amerykańskich, porównywalnych pod względem wielkości z Warszawą udział handlu hurtowego w ogólnym zatrudnieniu kształtuje się w granicach 4–8% (patrz. przyp. 13). Przyczyny tego zawyżenia udziału handlu hurtowego w polskiej statystyce mogą wynikać z przyjętego systemu klasyfikacji przedsiębiorstw handlowych i „poślizgu” w dokonywaniu korekt tego systemu¹⁴.

W porównaniu ze strukturą pracujących w sektorze usług na obszarze metropolitalnym struktura tegoż sektora w samej metropolii charakteryzuje się pewną dwudzielnością. Pięć sekcji wykazuje wyższe proporcje w Warszawie; są to: Obsługa nieruchomości (+0,7 punktu procentowego), Pośrednictwo finansowe (+0,7), Pozostała działalność usługowa (+0,6), Transport (+0,5) i Administracja (+0,4). Trzy sekcje wykazują mniejszy udział w metropolii: Handel (–1,2 punktu proc.), Ochrona zdrowia (–1,1) i Edukacja (–0,7). Sekcja hoteli i restauracji koncentruje na obu badanych obszarach taki sam procent (2,8%) ogółu pracujących w sektorze usług.

W Warszawie koncentruje się znaczna część – powyżej 70% liczby zakładów pracy i powyżej 80% liczby pracujących w sektorze usług obszaru metropolitalnego. Ma to miejsce we wszystkich sekcjach tego sektora (tabl. 63).

¹¹ Sprawdzono go dla 15 miast francuskich.

¹² Dowall, D.E., Sadowy M., Zalewski A., 1994, *Transformacja ... i United States Agency for International Development*, s.186–187.

¹³ Obliczenia dla Paryża, Lyonu, Aix-en Provence i Bordeaux na podstawie *Recensement ...*.

¹⁴ Według informacji uzyskanych w GUS ta wysoka przewaga pracowników handlu hurtowego może mieć co najmniej dwa źródła: 1) zmiana charakteru zakładu pracy z hurtowego na detaliczny, nie zgłoszona przez przedsiębiorstwo do REGONU, 2) posiadanie przez przedsiębiorstwa warszawskie hurtowni poza obszarem Warszawy lub województwa, które statystycznie zalicza się do Warszawy (lub województwa).

Tablica 63. Sektor usług w Warszawie w stosunku do sektora usług obszaru metropolitalnego,
31 XII 1995

Sekcje	Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
			publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
	Sektor usług	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
J	Pośrednictwo finansowe	84,5	87,5	84,1	94,8	95,3	94,1
O	Pozostała działalność usługowa, komunalna i socjalna	80,6	60,5	81,6	92,5	92,4	92,6
L	Administracja publiczna, obrona narodowa i gwarantowana prawnie opieka społeczna	71,3	71,3	0,0	90,7	90,7	0,0
I	Transport, gospodarka magazynowa, łączność	70,8	91,7	70,4	89,8	95,3	76,0
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność zw. z prowadzeniem interesów	86,8	82,7	86,9	89,1	87,3	90,3
H	Hotele i restauracje	73,8	77,0	73,7	84,9	95,2	80,1
G	Handel hurtowy, detaliczny; naprawy pojazdów mech., motocykli itp.	72,3	93,7	72,2	81,9	96,8	80,0
M.	Edukacja	74,6	58,7	87,1	78,7	78,5	81,5
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	72,9	66,1	75,0	77,5	77,3	80,9
Q	Organizacje i zespoły międzynarodowe	x	x	x	x	x	x

Sektor przemysłowy Warszawy liczył ponad 266 tys. osób (ok. 24% ogółu pracujących na obszarze metropolitalnym i 29% ogółu pracowników w samej Warszawie) pracujących w 20282 zakładach (24% zakładów pracy miasta i ok. 18% wszystkich zakładów obszaru metropolitalnego). W dwóch działach tego sektora (tabl. 64): działalności produkcyjnej i budownictwie koncentrowało się prawie 100% zakładów pracy i ponad 92% pracujących tego sektora (27% ogółu pracujących Warszawy). W obu sekcjach dominowały prywatne zakłady pracy (98–99%); udział pracujących w zakładach prywatnych wynosił ok. 65% w działalności produkcyjnej i ok. 87% w budownictwie; innymi słowy ponad 1/3 pracowników produkcji i mniej niż 1/6 pracowników budownictwa była związana z sektorem publicznym.

Tablica 64. Struktura własnościowa największych składowych sektora przemysłowego w Warszawie,
31 XII 1995

Sekcje	Wyszczególnienie	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
		razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
			publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
	Sektor przemysłu	100,0			100,0		
D	Działalność produkcyjna	100,0	1,8	98,2	100,0	35,2	64,7
F	Budownictwo	100,0	0,8	99,2	100,0	13,2	86,8

Sektor rolniczy w Warszawie ze zrozumiałych względów odgrywa jako pracodawca niewielką rolę w porównaniu z dwoma sektorami omówionymi wcześniej – obejmuje on 0,2% ogółu pracujących miasta, oraz 0,2 % warszawskich zakładów pracy.

Taki udział pracujących w rolnictwie i zajęciach pokrewnych plasuje Warszawę na średnim miejscu w porównaniu z wielkimi miastami zachodnimi, np. z tzw. Paryżem komunalnym (w którym pracuje ok. 1 mln. osób, czyli liczba porównywalna z Warszawą), i w którym udział działalności rolniczych nie przekracza 0,1%, a Wiedniem (ok. 800 tys. zatrudnionych), w którym, sektor rolniczy zatrudnia 0,3 % ogółu zatrudnionych tego miasta. Stosunkowo znaczny udział rolnictwa w samej Warszawie widać jednak w porównaniu ze strukturą pracujących na obszarze metropolitalnym (tabl. 65).

Tablica 65. Sektor rolniczy w Warszawie w stosunku do tego sektora na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Sektor rolniczy	Liczba jednostek			Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
Obszar metropolitalny	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Warszawa	52,2	31,8	54,9	42,8	51,6	34,1

Ponad 50% zakładów pracy sektora rolniczego z całego obszaru metropolitalnego (i ok. 55% zakładów prywatnych) oraz ponad 40% pracujących (i ok. 52% pracujących w zakładach publicznych) przypada na Warszawę.

FUNKCJE METROPOLITALNE

Definicje i metody obliczeń

Jak wynika z koncepcji omówionych na początku III części (por. s. 85–90) trzonem funkcji metropolitalnych są wysokiego rzędu funkcje sektora trzeciego oraz funkcje sektora czwartego. Dla celów niniejszego opracowania przyjęto zestaw funkcji przedstawionych w tabl. 66. Dla większości tych funkcji można znaleźć odpowiedniki w obowiązującej obecnie w Polsce oficjalnej statystyce opracowywanej według Europejskiej Klasyfikacji Działalności

(EKD); odpowiedniki te podano również w tabl. 66 w kolejności ich występowania w EKD. Przedstawiamy tym samym przyjętą metodę obliczeń liczby pracujących w funkcjach metropolitalnych.

Tablica 66. Składowe funkcji metropolitalnych

Funkcje metropolitalne	Odpowiedniki sekcji, działów i grup w EKD
Wydawnictwa i drukarnie	D 22
Handel hurtowy	G 51+ oszacowanie przez autorów
Hotele i restauracje	H częściowo
Transport	I 62, I 60.1 częściowo, I 60.2 częściowo
Poczta i komunikacja	I 64 częściowo
Finanse, giełda, biura maklerskie, ubezpieczenia	J częściowo
Usługi dla przedsiębiorstw*	K70, K71, K74.1, K74.2, K74.3, K74.4, K 74.6
Informatyka	K 72
Nauka i badania	K 73
Władza i administracja ponad lokalna	L częściowo
Szkolnictwo wyższe	M 80.3
Rozrywka, sztuka, muzea, wystawiennictwo	O 92 częściowo
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	Oszacowanie przez autorów
Biura, ośrodki badawcze, przedstawicielstwa firm zagranicznych	Oszacowanie przez autorów

*Skład tabl. 67.

Podstawę obliczeń stanowiły dane statystyczne GUS. Część funkcji metropolitalnych wymagała jednak zabiegów korygujących lub uzupełniających oficjalną statystykę. Powody tych zabiegów są różne i wiążą się z: a) specyfiką polskiego życia gospodarczego (istnienie gospodarki drugiego obiegu, tzw. szarej strefy), b) nie objęciem pewnych działalności przez bieżącą statystykę zatrudnienia (np. obsługa przedstawicielstw dyplomatycznych), c) stopniem agregacji danych statystycznych nie zawsze pozwalającym oddzielić składnik lokalny od poza lokalnego (np. w transporcie). Korekty dotyczyły 9 z 14 składników funkcji metropolitalnych. Korekty te polegały najczęściej na pomniejszeniu oficjalnej liczby pracujących o pewien procent mający odzwierciedlać obsługę o charakterze lokalnym (np. działalność poczty i komunikacji, transportu lub restauracji na potrzeby wewnątrzmijskie lub wewnątrzregionalne), rzadziej na całkowitym oszacowaniu liczby pracujących (np. personelu przedstawicielstw dyplomatycznych), w jednym przypadku na doszacowaniu liczby osób pracujących, ale nie objętych oficjalną statystyką (szara strefa w handlu). W zabiegach tych nie uniknęliśmy arbitralnych rozstrzygnięć. Wystąpiły one w przypadkach, w których nie mogliśmy decyzyjnie oprzeć na wynikach uprzednich badań. Zastosowane zabiegi omawiamy poniżej.

Szacunek niektórych składowych funkcji metropolitalnych

1. Szara strefa w handlu hurtowym na obszarze metropolitalnym Warszawy

Według P. Glikmana¹⁵ w szarej strefie gospodarki pracowało w 1994 r. od ok. 1409 tys. osób do ok. 2015 tys. (zależnie od przyjętego wariantu obliczeniowego), co stanowiło 9,4% lub 13,5% w stosunku do pracujących w gospodarce rejestrowanej. Liczbę pracujących „na czarno” w 1995 r. oceniono na 2,2 mln osób. Pracujący w szarej strefie w 1994 r. skupili się przede wszystkim w handlu (wariantowo ok. 29% lub ok. 44%), następnym miejscem koncentracji było budownictwo (16% i 17%). Pozostałe sekcje gospodarki stwarzają – jak wynika z badań Glikmana – znacznie mniej okazji do pracy nierejestrowanej lub w sposób nielegalny zaniżanej. W odniesieniu do 1995 r. nie dysponujemy informacją na temat kształtowania się wielkości szarej strefy w poszczególnych sekcjach gospodarki, zakładamy więc, że pozostały one takie jak w roku poprzednim. Ze względu na duże różnice w proporcjach szarej strefy w różnych sekcjach gospodarki doszacowano ją do funkcji metropolitalnych tylko w zakresie handlu hurtowego. Przyjęto bowiem założenie (oparte na jednostkowych obserwacjach), że handel szarostrefowy występujący w Warszawie ma w dużym stopniu charakter hurtowy lub półhurtowy. Doszacowując szarą strefę przyjęto za podstawę obliczeń pierwszy (niższy) wariant szacunków Glikmana, zaokrąglony dla uproszczenia obliczeń do 30% pracujących w szarej strefie w całej sekcji handlu. Z tak powiększonej liczby pracujących uzyskano następnie liczbę pracujących w handlu hurtowym przyjmując, że stosunek pracujących w hurtie do pracujących w całej sekcji handlu jest taki sam w gospodarce rejestrowanej i nierejestrowanej, tj. 56,6 w woj. warszawskim i 58,8 % w Warszawie.

2. Personel przedstawicielstw dyplomatycznych

Liczbę przedstawicielstw dyplomatycznych ustalono na podstawie ich adresów. Uwzględniono jako odrębne jednostki wydziały wizowe, handlowe lub kulturalne, o ile miały inny adres niż placówka główna (ambasada). Założono, że w każdej placówce dyplomatycznej pracuje przeciętnie 50 osób – co w pierwszej chwili może się wydać przeszacowaniem. Przyjmując takie założenie kierowaliśmy się tym, że oprócz ambasad małych, których obsada może się ograniczyć do kilku lub kilkunastu osób istnieją duże przedstawicielstwa

dypłomatyczne, przy których istnieją ponadto placówki dodatkowe, np. biblioteki, szkoły i które patronują ośrodkom kulturalnym w rodzaju Instytutu Francuskiego lub British Council, które z kolei nie zostały uwzględnione w obliczeniach jako odrębne jednostki.

3. Personel biur, ośrodków badawczych, przedstawicielstw firm zagranicznych

Przyjeliśmy, że ten rodzaj działalności obejmuje część pracujących w przedsiębiorstwach zagranicznych (zaliczonych w statystyce GUS do sektora prywatnego – własność zagraniczna) i w przedsiębiorstwach typu joint-venture (zaliczonych do sektora prywatnego – własność mieszana). Część z tych przedsiębiorstw prowadzi działalność produkcyjną. Logiczne wydaje się jednak założenie, że nie wszyscy pracownicy takich przedsiębiorstw produkcyjnych faktycznie działają w produkcji; niektórzy pełnią funkcje kierownicze, badawcze, prowadzą kontakty międzynarodowe lub inne w takim zakresie, że ich działalność może być zaliczona do funkcji metropolitalnych. Oszacowanie wielkości tego zatrudnienia zostało oparte na następujących danych i założeniach.

- W końcu 1995 r. (31.XII) działało na terenie woj. warszawskiego (obszar metropolitalny, aglomeracja miejska) 8071 przedsiębiorstw o kapitale zagranicznym (typu joint-venture i wyłącznie zagranicznych)¹⁶. W tym samym czasie na obszarze metropolitalnym pracowało w sektorze prywatnym 663 258 osób, z tego w przedsiębiorstwach będących własnością zagraniczną lub mieszaną łącznie 113993 osoby, czyli 17,2% pracujących w sektorze prywatnym¹⁷. W prywatną działalność produkcyjną było zaangażowanych na obszarze metropolitalnym 172526 osób z 663258 osób pracujących w sektorze prywatnym w tym regionie, czyli 27,2%.
- Nie mając innych danych przyjęliśmy, że 27,2% pracowników przedsiębiorstw zagranicznych i mieszanych na obszarze metropolitalnym pracowało w przedsiębiorstwach zaliczanych w EKD do działalności produkcyjnej (27,2% z 111993), tj. 30462 pracowników. Jeśli przyjmiemy tę samą proporcję (27%) do oszacowania liczby przedsiębiorstw zagranicznych i mieszanych zajmujących się działalnością produkcyjną, to otrzymamy, że z 8071 przedsiębiorstw spośród 2179 było firmami produkcyjnymi.

¹⁵ Giikman P., 1996.

¹⁶ Zmiany strukturalne grup podmiotów w gospodarce narodowej w I półroczu 1996, GUS

¹⁷ Zatrudnienie w gospodarce narodowej w 1995 r. Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 1996, tabela 5

- Te 2179 przedsiębiorstw produkcyjnych zatrudniało – jak wynikało z poprzednich obliczeń (patrz p.4) łącznie 30462 pracowników, czyli przeciętnie ok. 14 pracowników na firmę. Jeśli następnie przyjmujemy, że co najmniej 1 pracownik z tych 14 pełni funkcje nieprodukcyjne o zasięgu co najmniej regionalnym, uzyskamy 2179 pracowników, których należałoby zaliczyć do osób pełniących funkcje metropolitalne w przedsiębiorstwach zagranicznych i tę liczbę umieszczono w kategorii „Biura, ośrodki badawcze, przedstawicielstwa firm zagranicznych” (patrz tabl. 68). Liczba ta nie wydaje się być zawyżonym szacunkiem wielkości rzeczywistej.

W samej Warszawie działało w 1995 r., w sekcjach rolniczych gospodarki 37 spółek typu joint-venture i zagranicznych przedsiębiorstw drobnej wytwórczości (35 – w sekcji A i 2 w sekcji B), a w sekcjach zaliczonych do sektora przemysłowego – 1662 (w sekcjach C – 10, D – 1293, E – 0, F – 359)¹⁸. Łącznie zatem było 1699 takich przedsiębiorstw. Przyjmując, jak poprzednio, że co najmniej 1 osoba w tych przedsiębiorstwach pełni funkcje ponadregionalne, musimy dodać 1699 osób do funkcji metropolitalnych zlokalizowanych w samej Warszawie (tabl. 68). Dezagregację tej liczby pracowników na gminy przeprowadzono według udziału omawianych przedsiębiorstw w gminach¹⁹.

4. Odrębną grupę co do sposobu ustalenia liczby pracowników zaliczonych do funkcji metropolitalnych tworzą następujące działalności usługowe: transport i komunikacja, pośrednictwo finansowe, usługi dla przedsiębiorstw, działalność rekreacyjna oraz hotele i restauracje. Pracownicy tej grupy wykonują usługi zarówno w zasięgu lokalnym, jak i regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Chodziło zatem o pomniejszenie tej grupy o „składową lokalną”. Na temat wielkości tej składowej nie mieliśmy żadnej informacji. Zaliczyliśmy więc – arbitralnie – do funkcji metropolitalnych: 75% pracujących w sekcji hotele i restauracje, po 70% pracujących w sekcjach pośrednictwo finansowe i usługi dla przedsiębiorstw, po 50% pracujących w działalności rekreacyjnej, w dziale poczta i komunikacja, w transporcie kolejowym, i 20% pracujących w transporcie drogowym. Natomiast wszystkich pracujących w transporcie lotniczym zaliczono do wykonujących funkcje metropolitalne, gdyż ich działalność ma co najmniej zasięg krajowy.

¹⁸ Rocznik Statystyczny Warszawy 1996. Urząd Statystyczny w Warszawie. Warszawa 1997, tabl.XVII.1.1.

¹⁹ Przegląd Statystyczny. Warszawa, listopad 1995. Seria: Informacje i opracowania statystyczne. Rok IV, nr 11. Urząd Statystyczny miasta stołecznego Warszawy, tabl.8.1.2.

5. Usługi dla przedsiębiorstw

Trudności i potrzebę arbitralnych rozstrzygnięć przynosi kategoria Usługi dla przedsiębiorstw. Zakres tych funkcji nie jest jednoznacznie określony ani w literaturze przedmiotu, ani w publikacjach statystycznych. W związku z tym skład omawianej grupy usług może się różnić ilościowo i jakościowo – od kilku do kilkudziesięciu rodzajów działalności. W tym opracowaniu korzystamy z jednego z zestawów stosowanych w publikacjach statystycznych Unii Europejskiej²⁰, najbardziej zbliżonego stopniem agregacji do zbioru danych statystycznych, którym dysponowaliśmy. Przyjęte rozwiązanie zawiera tablica 67.

W oszacowaniu funkcji metropolitalnych uwzględniliśmy tylko liczbę pracujących. Pominęliśmy natomiast liczbę zakładów wychodząc z założenia, że ten sam zakład pracy pełni funkcje o różnym zasięgu i w związku z tym wydzielenie w nim części „lokalnej” i „metropolitalnej” byłoby zabiegiem sztucznym, dającym ułamkowe liczby zakładów.

Tablica 67. Składowe usług dla przedsiębiorstw

Usługi dla przedsiębiorstw		Odpowiedniki sekcji, działów i grup w EKD
<i>Terminy angielskie</i>	<i>Terminy polskie wg EKD</i>	
Real estate	Obsługa nieruchomości	K 70
Operating leasing	Wynajem maszyn i sprzętu	K 71
Legal services	Działalność prawnicza, rachunkowość, itp.	K 74.1
Market research	Badania rynku	K 74.1
Architects	Dział. w zakresie architektury, inżynierii i pokrewne doradztwo techniczne	K 74.2
Consulting engineering	Badania i analizy techniczne	K 74.3
Advertising	Reklama	K 74.4
Security services	Dział. związana z inwigilacją i ochroną	K 74.6

Zródło: Panorama of E.C. Industry. Statistical supplement 1992 Eurostat.; Europejska Klasyfikacja Działalności. Główny Urząd Statystyczny 1994.

Funkcje metropolitalne: wyniki szacunków

W działalności metropolitalnych pracowało, według naszych szacunków 425814 osób, tj. 37,7 wszystkich pracujących na obszarze metropolitalnym. Co trzeci pracownik współtworzył więc znaczenie metropolitalne Warszawy. W nieco większym stopniu uczestniczyli w tym pracownicy sektora prywatnego (53,5%) niż publicznego. Pracujący w

funkcjach metropolitalnych w Warszawie stanowili 42,2% ogółu pracujących w stolicy; udział pracowników sektora prywatnego i publicznego tych funkcji był podobny do tego jaki wystąpił na obszarze metropolitalnym (47,7% i 52,2%) (tabl. 68).

Tablica 68. Pracujący w funkcjach metropolitalnych, 31 XII 1995 (szacunek)

	Obszar metropolitalny					
	Liczba pracujących					
	Ogółem			w tym Warszawa		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
publiczny		prywatny	publiczny		prywatny	
Ogółem	425814	197955	227859	382455	182489	199966
Szkolnictwo wyższe	233639	22751	888	22973	22085	888
Handel hurtowy	152955	22790	130165	129509	17383	112126
Usługi dla przedsiębiorstw	46451	14081	32370	42290	12404	29886
Władza ponadlokalna	40978	40978	0	40321	40321	0
Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	33265	32582	683	28814	28181	633
Pośrednictwo finansowe	32941	19628	13313	31240	18709	12531
Działalność wydawnicza, poligrafia i in.	30414	5872	24542	27814	5872	21942
Hotele i restauracje	15629	4940	10688	13270	4705	8565
Działalność związana z rekreacją	15293	10497	4796	14397	9936	4461
Poczta i telekomunikacja	10449	9225	1224	9399	8463	936
Transport	9646	8257	1389	9040	8077	963
Informatyka i działalność pokrewna	6376	754	5622	6090	754	5336
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	5600	5600	0	5600	5600	0
Biura przedstawicielstw firm zagranicznych	2179	0	2179	1699	0	1699

W strukturze pracujących w funkcjach metropolitalnych dominującą pozycję zajmowali pracownicy handlu hurtowego (tabl. 69); stanowili oni ponad 1/3 ogółu pracujących w tych funkcjach. Na drugim miejscu – z udziałem trzykrotnie niższym – uplasowali się pracownicy usług dla przedsiębiorstw (ok. 11%) oraz pracownicy administracji ponadlokalnej (ok. 10%). Znaczną pozycję (7–8% ogółu pracujących w funkcjach metropolitalnych zajmowali pracujący w działach: prowadzenie prac badawczo-rozwojowych, pośrednictwo finansowe i działalność wydawnicza, poligraficzna i in.. Udział pracujących w pozostałych składowych funkcji metropolitalnych kształtował się w granicach od 3,6% do 0,5%. Podobny ranking wystąpił w sektorze prywatnym funkcji metropolitalnych; w sektorze publicznym natomiast na czoło wysunęła się administracja ponadlokalna z 1/5 ogółu pracowników, a następnie prowadzenie prac badawczo-rozwojowych (1/6) oraz handel hurtowy i szkolnictwo wyższe (po 1/9).

²⁰ Panorama of E.C.Industry. Statistical supplement 1992. Eurostat. Commission of the European Communities.

Tablica 69. Struktura funkcji metropolitalnych na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Funkcje metropolitalne	Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Ogółem	100,0	100,0	100,0
Handel hurtowy	35,9	11,5	57,1
Usługi dla przedsiębiorstw	10,9	7,1	14,2
Władza ponadlokalna	9,6	20,7	0,0
Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	7,8	16,4	0,3
Pośrednictwo finansowe	7,7	9,9	5,8
Dział. wydawnicza, poligraficzna i in.	7,1	3,0	10,8
Szkolnictwo wyższe	5,6	11,5	0,4
Hotele i restauracje	3,7	2,5	4,7
Działalność związana z rekreacją	3,6	5,3	2,1
Poczta i telekomunikacja	2,4	4,7	0,5
Transport	2,3	4,2	0,6
Informatyka i działalność pokrewna	1,5	0,4	2,5
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	1,3	2,8	0,0
Biura przedstawicielstw firm zagranicznych	0,5	0,0	1,0

Poszczególne składowe funkcje metropolitalnych są w różnym stopniu „sprywatyzowane” (tabl. 70). Sektor publiczny osiąga największe rozmiary – powyżej 95% pracujących w danym rodzaju działalności – w 4 funkcjach: szkolnictwie wyższym (96%), pracach badawczo-rozwojowych (97%), władzy (administracji) ponadlokalnej (100%) i przedstawicielstwach dyplomatycznych (100%). Wysokim udziałem (powyżej 85%) charakteryzują się też transport, poczta i telekomunikacja. Najbardziej rozbudowany sektor prywatny (powyżej 80%) mają przedstawicielstwa firm zagranicznych (100%), informatyka (88%), handel hurtowy (85%) i działalność wydawnicza oraz poligraficzna (ok. 81%).

Tablica 70. Udział sektora publicznego i prywatnego w funkcjach metropolitalnych, 31 XII 1995

Funkcje metropolitalne	Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Ogółem	100,0	46,5	53,5
Władza ponadlokalna	100,0	100,0	0,0
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	100,0	100,0	0,0
Prowadzenie prac badawczych	100,0	97,9	2,1
Szkolnictwo wyższe	100,0	96,2	3,8
Poczta i telekomunikacja	100,0	88,3	11,7
Transport	100,0	85,6	14,4
Działalność związana z rekreacją	100,0	68,6	31,4
Pośrednictwo finansowe	100,0	59,6	40,4
Hotele i restauracje	100,0	31,6	68,4
Usługi dla przedsiębiorstw	100,0	30,3	69,7
Działalność wydawnicza, poligrafia i in.	100,0	19,3	80,7
Handel hurtowy	100,0	14,9	85,1
Informatyka i działalność pokrewna	100,0	11,8	88,2
Biura przedstawicielstw firm zagranicznych	100,0	0,0	100,0

Udział Warszawy w poszczególnych funkcjach metropolitalnych nie spada poniżej 78%; w większości wymienionych funkcji utrzymuje się na poziomie ok. 90 i więcej osiągając absolutne maksimum w przypadku pracowników placówek dyplomatycznych, których lokalizacja pracy jest we wszystkich przypadkach w metropolii (tabl. 71). Dwie następne funkcje w bardzo wysokim stopniu związane lokalizacyjnie z metropolią to władza ponadlokalna (ponad 98%)²¹ i szkolnictwo wyższe (ponad 97%). Najniższą koncentrację w samej metropolii wykazały biura przedstawicielstw firm zagranicznych (78%), handel hurtowy i hotele oraz restauracje (po ok. 85%) i grupa usług dla przedsiębiorstw (88%).

Tablica 71. Udział Warszawy w funkcjach metropolitalnych obszaru metropolitalnego, 31 XII 1995

	Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Ogółem	89,8	92,2	87,8
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	100,0	100,0	0,0
Władza ponadlokalna	98,4	98,4	0,0
Szkolnictwo wyższe	97,2	97,1	100,0
Informatyka i działalność pokrewna	95,5	100,0	94,9
Pośrednictwo finansowe	94,8	95,3	94,1
Działalność związana z rekreacją	94,1	94,7	93,0
Transport	93,7	97,8	69,4
Działalność wydawnicza, poligrafia i in.	91,5	100,0	89,4
Usługi dla przedsiębiorstw	91,0	88,1	92,3
Poczta i telekomunikacja	90,0	91,7	76,5
Prowadzenie prac badawczych	86,6	86,5	92,7
Hotele i restauracje	84,9	95,2	80,1
Handel hurtowy	84,7	76,3	86,1
Biura przedstawicielstw firm zagranicznych	78,0	0,0	78,0

Wśród działalności zaliczonych do funkcji metropolitalnych na szczególną uwagę zasługuje grupa usług dla przedsiębiorstw (tabl. 72). Jest ona obecnie w centrum zainteresowań badaczy sektora usług. Głównym powodem tego zainteresowania jest niezbędność tej grupy we współczesnej gospodarce i jej szybszy wzrost w porównaniu z innymi składowymi sektora usług. Jest to ponadto grupa działalności występująca w każdym z trzech tradycyjnych sektorów gospodarki i dzięki temu stanowiąca łącznik między sektorami, charakterystyczny dla współczesnej gospodarki, w której następuje zacieranie się granic międzysektorowych.

²¹ Nie uzyskano 100% udziału, gdyż za podstawę przyjęto całą sekcję L (w EKD) obejmującą oprócz administracji, obronę narodową i gwarantowaną prawnie opiekę socjalną.

Tablica 72. Usługi dla przedsiębiorstw na obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Usługi dla przedsiębiorstw	Liczba pracujących			Struktura pracujących (%)		
	razem	z tego sektor		razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny		publiczny	prywatny
Ogółem	66359	21116	4624312	100,0	100,0	100,0
Obsługa nieruchomości	21410	8817	12593	32,3	43,8	27,2
Działalność w zakresie architektury i doradztwo techniczne	16327	7630	8697	24,6	37,9	18,8
Działalność prawnicza, rachunkowość i in.	13438	2320	11118	20,2	11,5	24,0
Działalność ochroniarska	8924	12	8912	13,4	0,1	19,2
Reklama	3570	244	3326	5,4	1,2	7,2
Badania i analizy techniczne	1635	1040	595	2,5	5,2	1,3
Wynajem maszyn i sprzętu	1055	53	1002	1,6	0,3	2,2

W składzie tej grupy funkcji metropolitalnych przeważa obsługa nieruchomości z 1/3 ogólnej liczby pracujących w usługach dla przedsiębiorstw. Następne składowe skupiają ok. 1/4 pracujących w zakresie architektury i doradztwa technicznego oraz 1/5 w usługach prawniczych i innych. W sektorze publicznym dominują te same grupy usług, podobnie zresztą jak w prywatnym, z tym że polaryzacja jest silniejsza w sektorze publicznym (od 0,1 w usługach ochroniarskich do ok. 44% w obsłudze nieruchomości) niż w prywatnym (od 2,2% w wynajmie maszyn i sprzętu do ok. 27% w obsłudze nieruchomości). Wszystkie składowe usług dla przedsiębiorstw, z wyjątkiem badań i analiz technicznych, rozwijają się bardziej w sektorze prywatnym; dotyczy to zwłaszcza działalności ochroniarskiej, reklamy i wynajmu maszyn. Bardziej zrównoważone pod względem udziału form własności są obsługa nieruchomości i działalność w zakresie architektury i doradztwa technicznego (tabl. 73).

Tablica 73. Struktura usług dla przedsiębiorstw według form własności zakładu pracy w obszarze metropolitalnym, 31 XII 1995

Usługi dla przedsiębiorstw	Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Ogółem	100,0	30,3	69,7
Badania i analizy techniczne	100,0	63,6	36,4
Dział. w zakresie architektury i doradztwo techniczne	100,0	46,7	53,3
Obsługa nieruchomości	100,0	41,2	58,8
Działalność prawnicza, rachunkowość i in.	100,0	17,3	82,7
Reklama	100,0	6,8	93,2
Wynajem maszyn i sprzętu	100,0	5,0	95,0
Działalność ochroniarska	100,0	0,1	99,9

W metropolii pracuje 91% pracujących w usługach dla przedsiębiorstw w granicach obszaru metropolitalnego. Wysoki jest udział Warszawy – powyżej 90% – w działalności prawniczej, rachunkowości itp., w zakresie architektury i doradztwa technicznego, reklamy (prawie 99%) i ochrony (tabl. 74). Zwłaszcza warszawski sektor prywatny ma w zakresie omawianej grupy usług silną pozycję: w 5 na 7 składowych udział pracujących w Warszawie wynosi 95% i więcej, a w pozostałych 2 składowych nie spada poniżej 76%.

Tablica 74. Udział Warszawy w usługach dla przedsiębiorstw, 31 XII 1995

Usługi dla przedsiębiorstw	Liczba pracujących		
	razem	z tego sektor	
		publiczny	prywatny
Ogółem	91,0	88,1	92,3
Reklama	98,9	0,0	98,8
Działalność ochroniarska	95,0	0,0	95,0
Dział. w zakresie architektury i doradztwo techniczne	93,5	89,0	97,4
Działalność prawnicza, rachunkowość i in.	93,4	69,9	98,3
Badania i analizy techniczne	87,3	81,6	97,1
Obsługa nieruchomości	85,8	92,8	81,0
Wynajem maszyn i sprzętu	74,2	37,7	76,1

FUNKCJE STOŁECZNE

Są to funkcje, dla których jedyną możliwą lokalizacją jest lokalizacja w stolicy państwa. Taka bezwyjątkowa lokalizacja różni te funkcje od funkcji metropolitalnych, które mogą być zlokalizowane na tyłu obszarach metropolitalnych, ile się da wyróżnić w danym kraju według przyjętych kryteriów. Funkcje stołeczne są, jak zaznaczono w pierwszej części opracowania, podzbiorem funkcji metropolitalnych. Wśród funkcji metropolitalnych jedynymi, które nie mogą być zlokalizowane nigdzie indziej tylko w stolicy są przedstawicielstwa dyplomatyczne i administracja centralna. W 1995 r. pracowało w nich łącznie, według naszych szacunków, ok. 46 tys. osób (tabl. 75).

Tablica 75. Pracujący w funkcjach stołecznych, 31 XII 1995

Funkcje stołeczne	Liczba pracujących	
Ogółem	45921	100,0
Przedstawicielstwa dyplomatyczne	5600	12,2
Administracja centralna	40321	87,8

Pracujący w funkcjach stołecznych stanowili w 1995 r. 12% pracujących w funkcjach metropolitalnych samej metropolii i 10,8% na obszarze metropolitalnym.

ZRÓŻNICOWANIA WEDŁUG GMIN-DZIELNIC

PRACUJĄCY OGÓŁEM

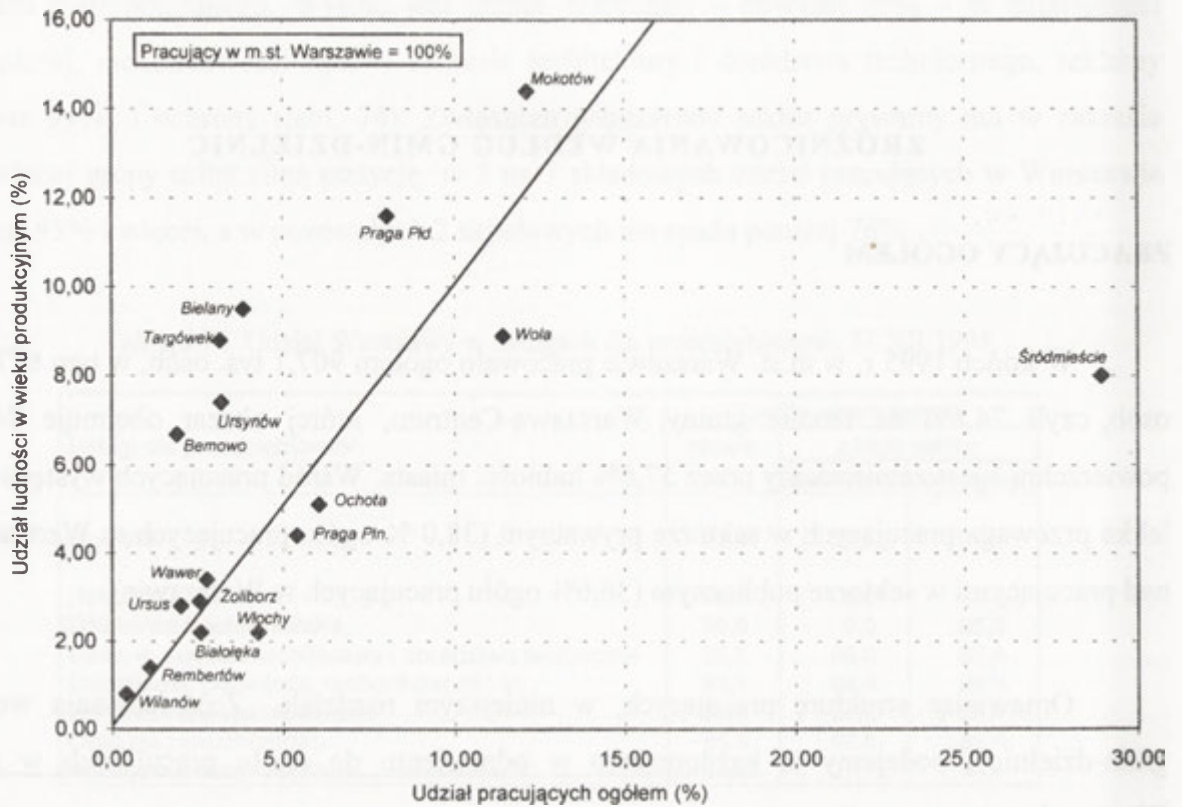
W końcu 1995 r. w m.st. Warszawie pracowało ogółem 907,1 tys. osób, w tym 677 tys. osób, czyli 74,6% na terenie gminy Warszawa-Centrum, której obszar obejmuje 24,7% powierzchni i jest zamieszkały przez 57,6% ludności miasta. Wśród pracujących występowała lekka przewaga pracujących w sektorze prywatnym (38,0 % ogółu pracujących w Warszawie) nad pracującymi w sektorze publicznym (36,6% ogółu pracujących w Warszawie).

Omawiając strukturę pracujących, w niniejszym rozdziale „Zróżnicowania według gmin-dzielnic”, podajemy ją każdorazowo w odniesieniu do ogółu pracujących w m.st. Warszawie.

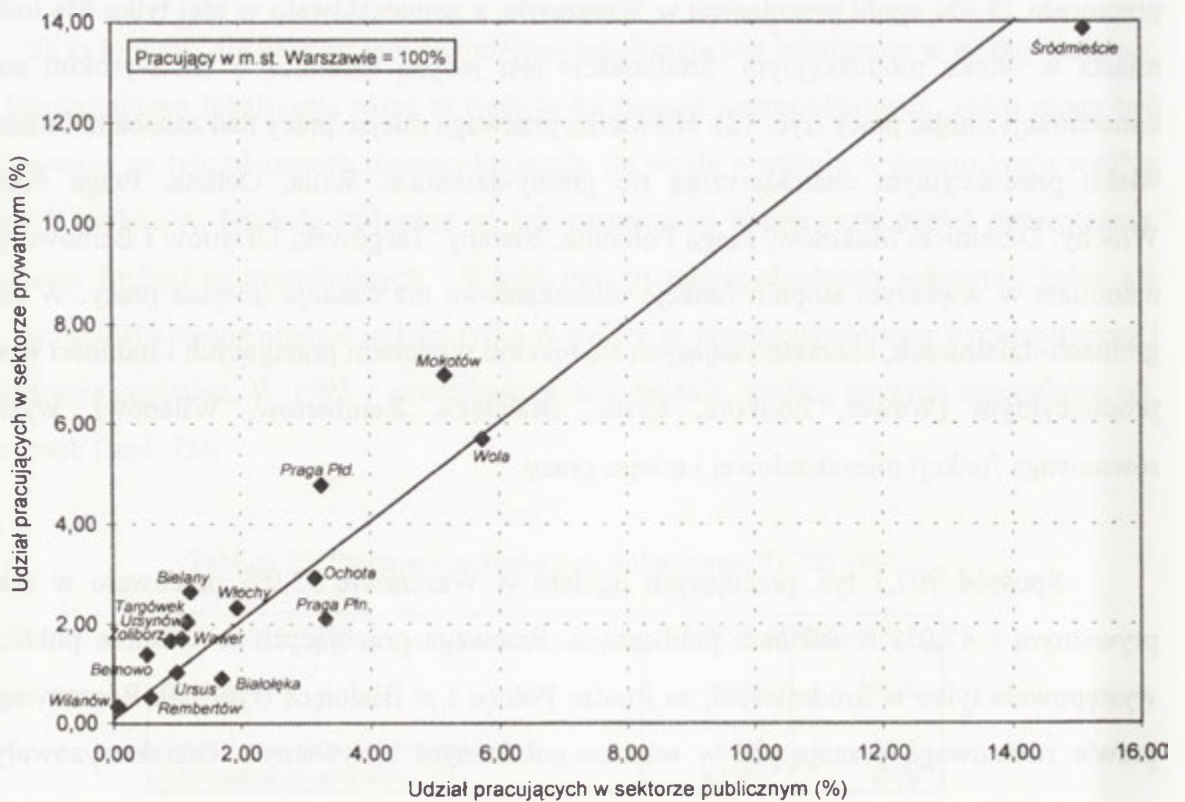
Głównym miejscem pracy w Warszawie jest dzielnica Warszawa-Śródmieście, w której pracowało 29,0% ogółu pracujących w Warszawie, a zamieszkiwało w niej tylko 8% ludności miasta w wieku produkcyjnym. Śródmieście jest jedyną dzielnicą o tak wysokim stopniu koncentracji miejsc pracy (ryc. 12). Niewielką przewagą miejsc pracy nad zasobami ludności w wieku produkcyjnym charakteryzują się gminy-dzielnice: Wola, Ochota, Praga Północ i Włochy. Dzielnice: Mokotów, Praga Południe, Bielany, Targówek, Ursynów i Bemowo pełnią natomiast w większym stopniu funkcje mieszkaniowe niż funkcje miejsca pracy. W sześciu gminach-dzielnicach, charakteryzujących się niskimi udziałami pracujących i ludności w wieku produkcyjnym (Wawer, Żoliborz, Ursus, Białołęka, Rembertów, Wilanów), występuje równowaga funkcji mieszkaniowej i miejsc pracy.

Spośród 907,1 tys. pracujących ogółem w Warszawie 53,0% pracowało w sektorze prywatnym i 47,0% w sektorze publicznym. Przewaga pracujących w sektorze publicznym występowała tylko w Śródmieściu, na Pradze Północ i w Białołęce (ryc. 13). Równowagą lub prawie równowagą pracujących w sektorze publicznym i prywatnym charakteryzowały się:

Ryc. 12. Udział pracujących ogółem i ludności w wieku produkcyjnym według gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

Ryc. 13. Udział pracujących ogółem według sektorów własności i gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

Wola, Ochota, Ursus i Rembertów. Natomiast przewagą udziału pracujących w sektorze prywatnym cechowały się Mokotów, Praga Południe, Bielany, Włochy, Targówek, Ursynów, Wawer, Żoliborz, Bemowo i Wilanów.

PRACUJĄCY WEDŁUG SEKTORÓW GOSPODARCZYCH

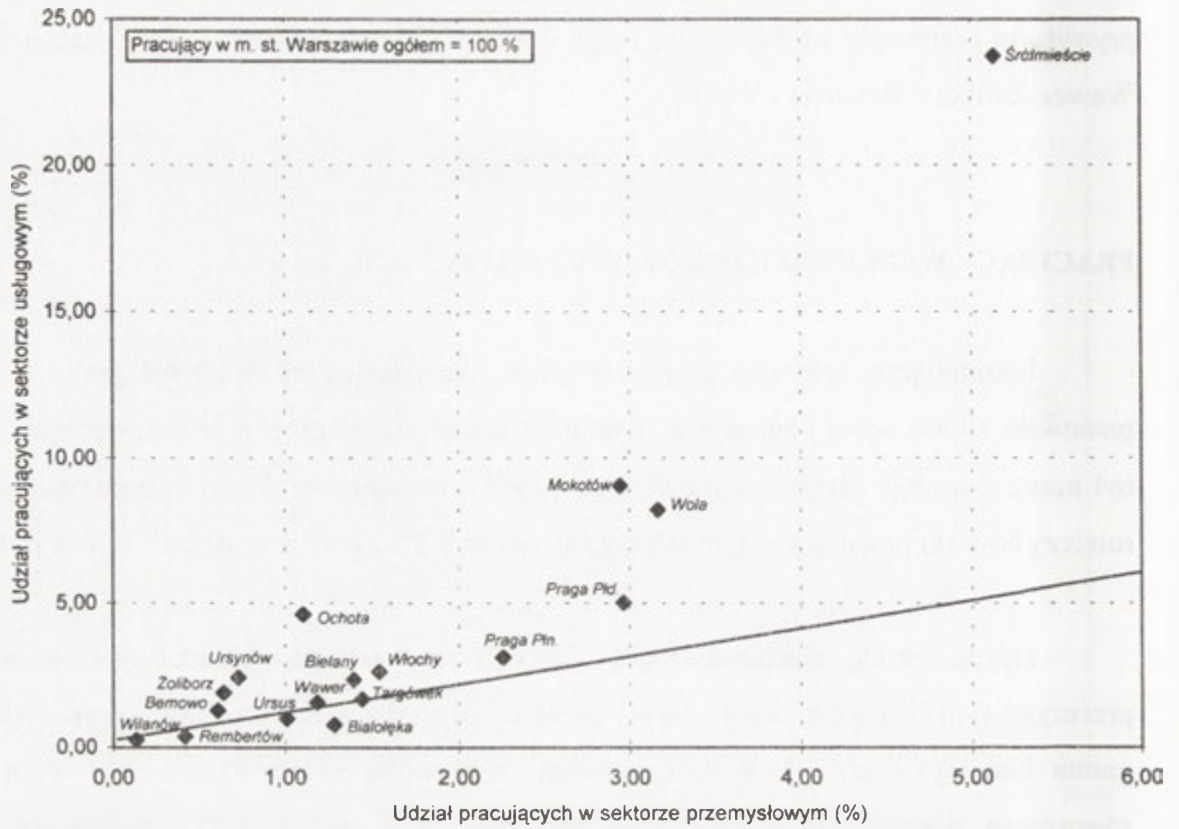
Dominującym sektorem gospodarczym w Warszawie jest sektor usługowy, w którym pracowało 70,3% ogółu pracujących, natomiast udział pracujących w sektorze przemysłowym był ponad 2-krotnie niższy i wynosił 29,4% ogółu pracujących. W analizie pomijamy sektor rolniczy, bowiem pracujący w tym sektorze stanowią 0,3% ogółu pracujących w Warszawie.

Jedyną gminą charakteryzującą się wyższym udziałem pracujących w sektorze przemysłowym (1,3% ogółu pracujących w Warszawie) niż w sektorze usługowym (0,8%) jest gmina Białołęka (ryc. 14). W kilku gminach (Wilanów, Rembertów, Ursus) występowała równowaga pracujących w tych dwu sektorach, a w pozostałych gminach-dzielnicach przeważają pracujący w usługach nad pracującymi w sektorze przemysłowym. Zdecydowana dominacja pracujących w sektorze usługowym (23,7% ogółu pracujących w Warszawie) nad pracującymi w sektorze przemysłowym (5,1%) występuje w Śródmieściu. Natomiast w gminie Warszawa-Centrum w sektorze usługowym pracowało 55,7% ogółu pracujących w Warszawie, a sektorze przemysłowym udział ten wynosił 18,7%. Bardzo wyraźna przewaga sektora usługowego występuje również na Mokotowie, Woli, Pradze Południe i Ochocie.

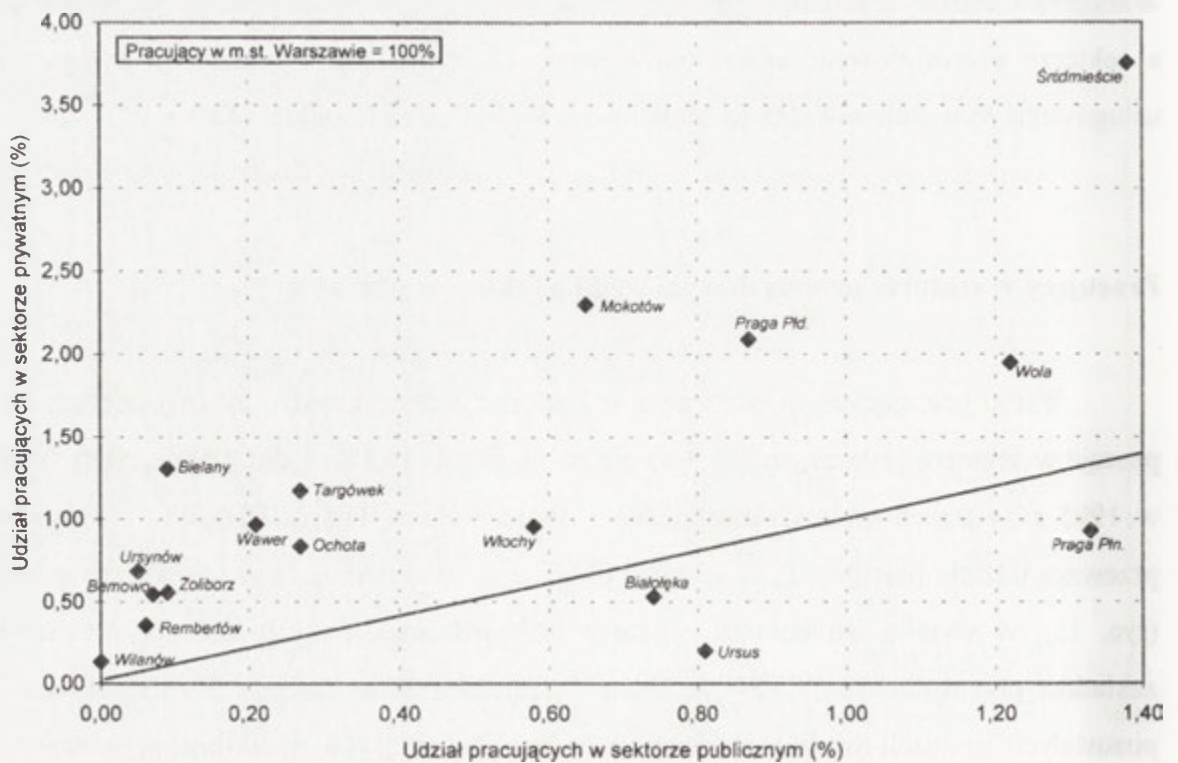
Pracujący w sektorze przemysłowym według sektorów własności

Wśród pracujących w Warszawie w sektorze przemysłowym (29,4%) większy odsetek pracuje w sektorze prywatnym (19,3%) niż publicznym (10,1% ogółu pracujących). Niemniej w 1995 r. w trzech gminach-dzielnicach – Praga Północ, Ursus, Białołęka – występowała przewaga udziału pracujących w sektorze publicznym nad pracującymi w sektorze prywatnym (ryc. 15), w wyniku istnienia na obszarze tych jednostek dużych, nie sprywatyzowanych zakładów przemysłowych („FSO”, „Ursus”, „Tarchomińskie Zakłady Farmaceutyczne”). W pozostałych gminach-dzielnicach przeważał udział pracujących w sektorze prywatnym, choć

Ryc. 14. Udział pracujących według sektorów gospodarczych i gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

Ryc. 15. Udział pracujących w sektorze przemysłowym według sektorów własności i gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

wartości tego udziału są niewielkie; np. w Śródmieściu 3,7% osób pracowało w sektorze prywatnym a 1,4% w sektorze publicznym.

Pracujący w sektorze usługowym według sektorów własności

Pracujący w sektorze usługowym stanowili 70,3% ogółu pracujących w Warszawie; z tego 36,7% pracowało w sektorze publicznym i 33,6% w sektorze prywatnym.

Przewaga pracujących w sektorze publicznym (13,6%) nad pracującymi w sektorze prywatnym (10,1%) najsilniej występowała w Śródmieściu (ryc. 16). Podobna sytuacja, ale o niższej przewadze sektora publicznego, miała miejsce w dzielnicach Wola, Ochota i Praga Północ. W pozostałych gminach-dzielnicach udział pracujących w sektorze prywatnym był nieco większy niż w sektorze publicznym. W przypadku Bemowa i Ursusa ta przewaga była bardziej wyraźna, lecz występowała przy bardzo niskim udziale pracujących w sektorze usług.

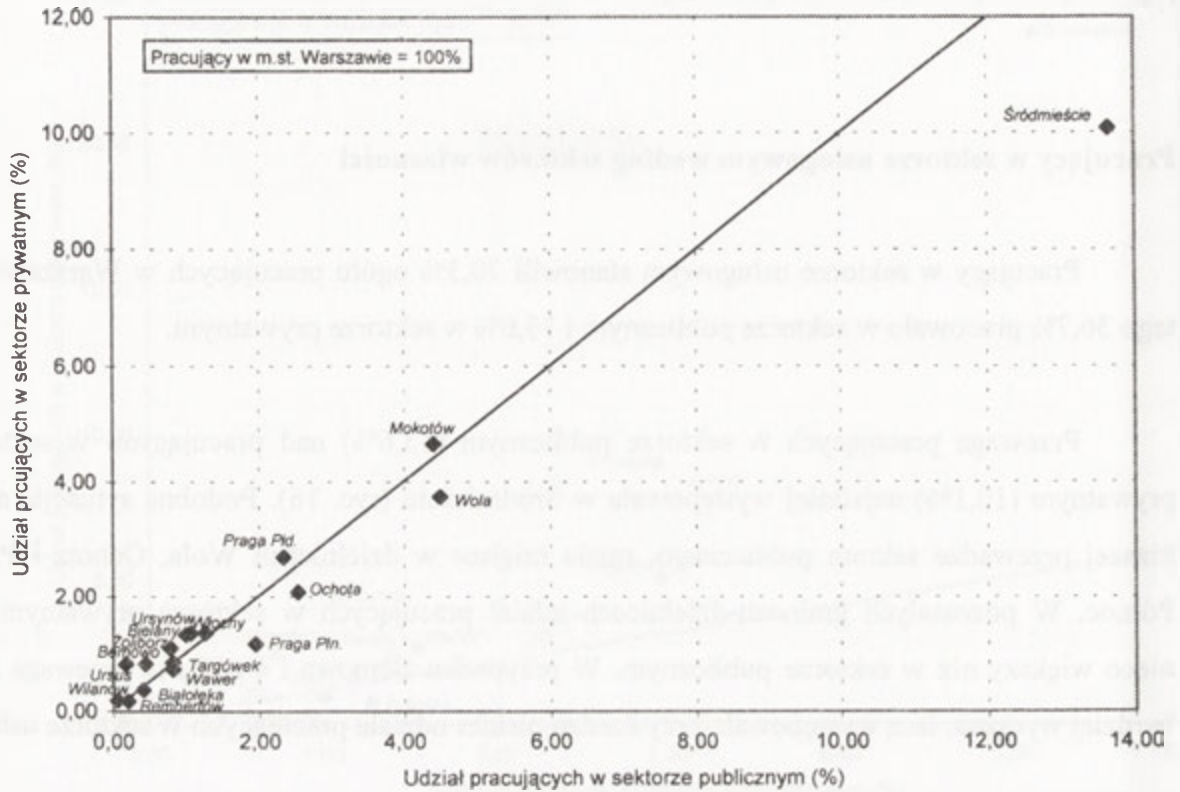
PRACUJĄCY W FUNKCJACH METROPOLITALNYCH

W drugiej części opracowania oszacowano pracujących w funkcjach metropolitalnych w Warszawie na 42,2% ogółu pracujących w stolicy (z tego 20,1% w sektorze publicznym i 22,1% w sektorze prywatnym), natomiast oszacowany w ten sam sposób udział pracujących w funkcjach metropolitalnych w poszczególnych gminach-dzielnicach, w porządku malejącym, zaprezentowano w tabl. 76.

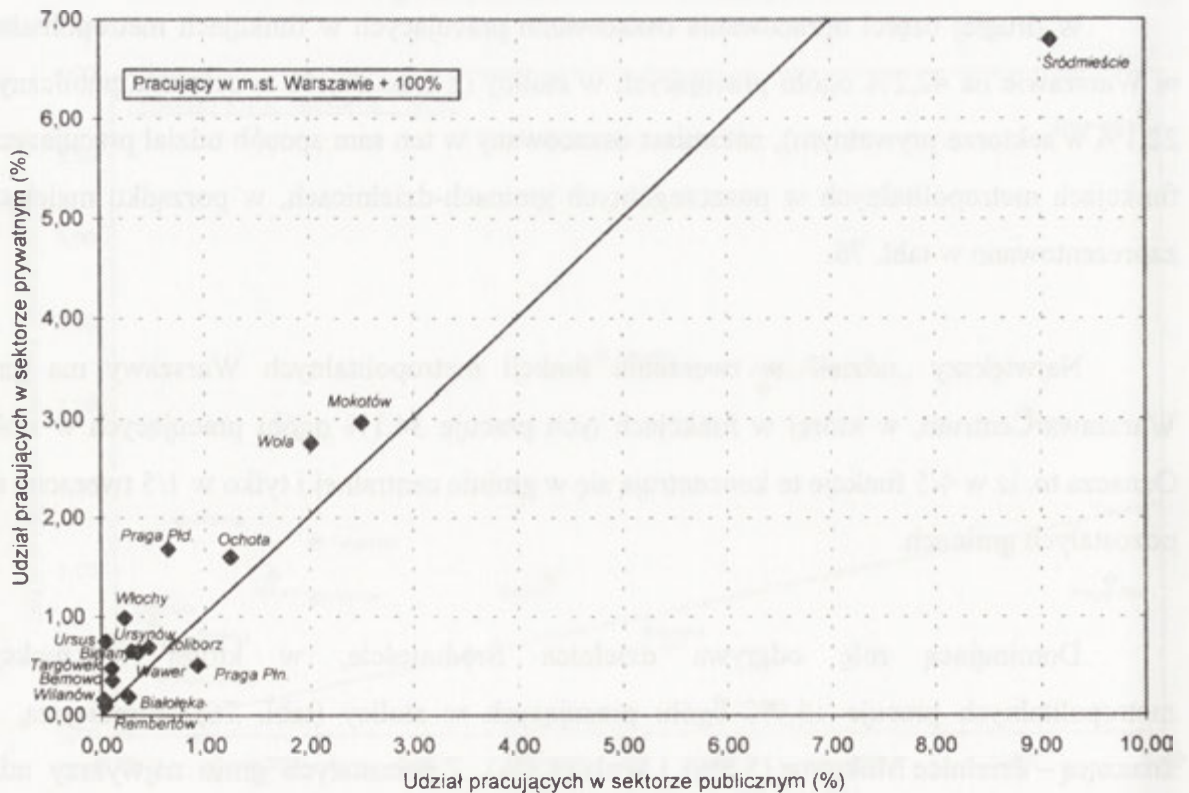
Największy „udział” w tworzeniu funkcji metropolitalnych Warszawy ma gmina Warszawa-Centrum, w której w funkcjach tych pracuje 34,1% ogółu pracujących w stolicy. Oznacza to, iż w 4/5 funkcje te koncentrują się w gminie centralnej i tylko w 1/5 tworzone są w pozostałych gminach.

Dominującą rolę odgrywa dzielnica Śródmieście, w której w funkcjach metropolitalnych pracuje 15,9% ogółu pracujących w stolicy (tabl. 76), a mniejszą, lecz znaczącą – dzielnice Mokotów (5,5%) i Wola (4,8%). Z pozostałych gmin najwyższy udział

Ryc. 16. Udział pracujących w sektorze usługowym według sektorów własności i gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

Ryc. 17. Udział pracujących w funkcjach metropolitarnych według sektorów własności i gmin-dzielnic m.st. Warszawy w 1995 r.

Tablica 76. Udział pracujących według sektorów gospodarczych oraz w funkcjach metropolitalnych według gmin-dzielnic w porządku malejącym; stan 31 XII 1995 r.

Gminy-dzielnice	Pracujący ogółem w %	Gminy-dzielnice	Pracujący w sektorze rolniczym w % ogółu pracujących	Gminy-dzielnice	Pracujący w sektorze przemysłowym w % ogółu pracujących	Gminy-dzielnice	Pracujący w sektorze usługowym w % ogółu pracujących	Gminy-dzielnice	Pracujący w funkcjach metropolitalnych w % ogółu pracujących
CENTRUM	74,63	CENTRUM	0,22	CENTRUM	18,71	CENTRUM	55,71	CENTRUM	34,10
Śródmieście	28,97	Śródmieście	0,09	Śródmieście	5,14	Śródmieście	23,73	Śródmieście	15,90
Mokotów	12,13	Mokotów	0,08	Wola	3,17	Mokotów	9,06	Mokotów	5,47
Wola	11,43	Ochota	0,02	Praga Południe	2,96	Wola	8,22	Wola	4,77
Praga Południe	8,04	Wola	0,01	Mokotów	2,95	Praga Południe	5,03	Ochota	2,84
Ochota	6,07	Ursynów	0,01	Praga Północ	2,26	Ochota	4,62	Praga Południe	2,34
Praga Północ	5,42	Wilanów	0,01	Włochy	1,54	Praga Północ	3,12	Praga Północ	1,43
Włochy	4,27	Bielany	0,01	Targówek	1,44	Włochy	2,63	Włochy	1,21
Bielany	3,86	Bemowo	0,01	Bielany	1,39	Ursynów	2,43	Żoliborz	1,15
Ursynów	3,22	Włochy	0,01	Białoleka	1,28	Bielany	2,34	Ursynów	1,01
Targówek	3,18	Wawer	0,00	Wawer	1,18	Żoliborz	1,90	Bielany	0,98
Wawer	2,78	Praga Południe	0,00	Ochota	1,10	Targówek	1,68	Wawer	0,94
Białoleka	2,60	Żoliborz	0,00	Ursus	1,01	Wawer	1,57	Ursus	0,79
Żoliborz	2,57	Praga Północ	0,00	Ursynów	0,73	Bemowo	1,28	Targówek	0,57
Ursus	2,02	Ursus	0,00	Żoliborz	0,65	Ursus	1,00	Bemowo	0,46
Bemowo	1,92	Białoleka	x	Bemowo	0,61	Białoleka	0,79	Białoleka	0,44
Rembertów	1,11	Rembertów	x	Rembertów	0,42	Rembertów	0,38	Wilanów	0,18
Wilanów	0,40	Targówek	x	Wilanów	0,13	Wilanów	0,25	Rembertów	0,12
M.st. WARSZAWA	<u>100,00</u>	M.st. WARSZAWA	0,28	M.st. WARSZAWA	29,37	M.st. WARSZAWA	70,35	M.st. WARSZAWA	42,16

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Departamentu Pracy GUS

pracujących w funkcjach metropolitalnych mają gminy: Warszawa-Włochy (1,2%) oraz Warszawa-Ursynów (1,0%).

Rozpatrując udział pracujących w funkcjach metropolitalnych według sektorów własności i gmin-dzielnic (ryc. 17) tylko w Śródmieściu i na Pradze Północ przeważają udziały pracujących w sektorze publicznym nad pracującymi w sektorze prywatnym. Natomiast w pozostałych gminach-dzielnicach występuje przewaga pracujących w sektorze prywatnym. Szczególnie wyraźna jest ona na Mokotowie, Woli, Pradze Południe i Ochocie.

W oszacowaniu funkcji metropolitalnych uwzględniono wszystkich pracujących w szkolnictwie wyższym. Wydaje się że sama liczba pracujących w szkolnictwie wyższym nie odzwierciedla właściwego znaczenia tej grupy działalności w tworzeniu funkcji metropolitalnych. Świadczy o tym prawie niezmienna liczba nauczycieli akademickich w latach 1990/91–1995/96, przy dwukrotnym wzroście liczby studentów (tabl. 77).

Tablica 77. Nauczyciele akademicki i studenci szkół wyższych w Warszawie, 1990/1991, 1995/1996

Wyszczególnienie	1990/1991		1995/1996		1995/1996
	Ogółem	w tym w filiach i wydziałach zamiejscowych	Ogółem	w tym w filiach i wydziałach zamiejscowych	Ogółem 1990/91 = 100
Liczba nauczycieli akademickich*	10 570	...	11 065	...	105%
Liczba studentów ogółem	68 987	904	130 718	18 907	189%
w tym obcokrajowcy	1 106	...	1 326	...	120%
– studia dzienne	53 048	6 232	75 084	8 318	142%
– studia wieczorowe	352	67	8 520	13	2420%
– studia zaoczne	15 496	2 830	47 114	10 164	304%
– studia eksternistyczne	91	...	611	412	671%
Sluchacze studiów podyplomowych	3 089	...	27 254	...	882%
Uczestnicy studiów doktoranckich	282	...	1 519	...	539%

Uwaga: * Pełnozatrudnieni: pracownicy zatrudnieni w pełnym wymiarze godzin w więcej niż jednej szkole wyższej wykazani zostali w każdym miejscu pracy.

Źródło: Rocznik statystyczny województwa warszawskiego 1992. Wojewódzki Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie. Warszawa 1992, tabl. 23 (245); Rocznik statystyczny Warszawy 1996. Urząd Statystyczny w Warszawie. Warszawa 1997, tabl. 5.2, 5.7, 5.9 5.10.

PRACUJĄCY WEDŁUG GŁÓWNYCH SEKCJI I DZIAŁÓW EKD

Poszukując podobieństw i różnicowań w strukturze działalności poszczególnych gmin-dzielnic przeprowadzono szczegółową analizę pracujących według sekcji i działów Europejskiej Klasyfikacji Działalności²².

W tablicy 78 i 79 przedstawiono udziały pracujących w m.st. Warszawie i gminie Warszawa-Centrum we wszystkich sekcjach, działach i wybranych grupach działalności EKD. Natomiast w tabl. 80 pokazano udziały pracujących w gminach-dzielnicach według głównych sekcji, dających w sumie 3/4 pracujących w gminie-dzielnicy, oraz według głównych działów, dających w sumie 1/2 pracujących w gminie-dzielnicy. Wszystkie udziały odnoszą się do ogółu pracujących w stolicy.

Główną działalnością pracujących w stolicy są w równym stopniu działalność produkcyjna (sekcja D) oraz handel hurtowy i detaliczny (sekcja G), w których pracuje po 19,3% ogółu pracujących (tabl. 78). Nieco niższy jest udział pracujących w obsłudze nieruchomości (K), w której pracuje 12,5%, oraz transporcie (8,1%), budownictwie (7,8%), ochronie zdrowia (7,0%) i edukacji (6,0%). W wymienionych siedmiu sekcjach pracuje 80% ogółu pracujących w stolicy.

Według bardziej szczegółowej klasyfikacji, według działów, główną rolę w stolicy odgrywa handel hurtowy i komisowy (11,3% ogółu pracujących), następnie budownictwo (7,8%), ochrona zdrowia i opieka socjalna (7,0%), handel detaliczny (6,7%), pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów (6,5%), i edukacja (6,0%). W tych sześciu działach pracuje łącznie 45% ogółu pracujących w stolicy.

Natomiast w gminie Warszawa-Centrum (tabl. 79) do sześciu najważniejszych działów gospodarki należą handel hurtowy i komisowy (8,6%), pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów (5,4%), ochrona zdrowia i opieka socjalna (5,2%), budownictwo

²² W EKD występuje 17 sekcji (w 1995 r. w statystyce polskiej nie ujęto sekcji P – Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników i sekcji Q – Organizacje i zespoły międzynarodowe), 60 działów (w tym 5 działów stanowi samodzielne sekcje: F – Budownictwo, H – Hotele i restauracje, L – Administracja publiczna i obrona narodowa; gwarantowana prawnie opieka socjalna, M. – Edukacja, N – Ochrona zdrowia i opieka socjalna) oraz 222 grupy działalności, z których w niniejszej analizie uwzględniono tylko kilkanaście.

Tablica 78. Struktura pracujących w m.st. Warszawie w 1995 r. według sekcji i działów EKD (malejąco)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa = 100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
m.st. WARSZAWA				
	OGÓŁEM.	100,00	46,99	53,01
	według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)			
D	Działalność produkcyjna	19,30	6,81	12,50
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	19,26	2,52	16,74
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	12,47	5,16	7,31
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,12	6,13	1,98
F	Budownictwo	7,81	1,03	6,78
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,98	6,54	0,45
M	Edukacja	5,98	5,48	0,50
O	Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	5,85	2,45	3,40
J	Pośrednictwo finansowe	4,92	2,95	1,97
L	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,83	4,83	0,00
E	Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	2,23	2,23	0,01
H	Hotele i restauracje	1,95	0,69	1,26
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G 51 0	Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	11,32	1,92	9,41
F 45 0	Budownictwo	7,81	1,03	6,78
N 85 0	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,98	6,54	0,45
G 52 0	Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	6,74	0,50	6,24
K 74 0	Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	6,50	1,06	5,44
M 80 0	Edukacja	5,98	5,48	0,50
L 75 0	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,83	4,83	0,00
K 73 0	Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	3,18	3,11	0,07
O 92 0	Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	3,17	2,19	0,98
J 65 0	Pośrednictwo finansowe, z wyjątkiem ubezpieczeń i funduszy emeryt.-rent.	3,13	2,25	0,88
I 63 0	Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; dział. agencji turystycznych	3,12	2,14	0,98
D 22 0	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników ...	3,07	0,65	2,42
D 15 0	Produkcja art. spożywczych i napojów	2,66	0,32	2,34
M 80 3	Szkolnictwo wyższe	2,53	2,43	0,10
I 60 0	Transport lądowy, transport rurociągami	2,43	1,67	0,76
I 64 0	Poczta i telekomunikacja	2,07	1,87	0,21
K 70 0	Obsługa nieruchomości	2,03	0,90	1,12
H 55 0	Hotele i restauracje	1,95	0,69	1,26
D 29 0	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	1,91	1,29	0,63
M 80 1	Szkolnictwo podstawowe	1,88	1,80	0,08
K 74 2	Działalność w zakresie architektury, inżynierii i pokrewne doradztwo tech.	1,68	0,75	0,93
O 91 0	Działalność org. członkowskich, gdzie indziej nie sklasyfikowana	1,67	0,00	1,67
D 34 0	Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	1,59	1,33	0,27
J 66 0	Ubezpieczenia i fundusz emerytalno-rentowy bez gwarantowanej ...	1,43	0,62	0,81
K 74 1	Działalność prawnicza, rachunkowość, ...	1,38	0,18	1,20
D 24 0	Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych ...	1,35	0,49	0,86
D 18 0	Produkcja odzieży; ...	1,31	0,15	1,16
D 32 0	Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	1,27	0,92	0,36
M 80 2	Szkolnictwo średnie	1,20	1,15	0,05
G 50 0	Sprzedaż, obsługa i naprawy pojazdów mechanicznych, ...	1,19	0,10	1,09
D 33 0	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych ...	1,02	0,51	0,52
K 74 6	Działalność związana z inwigilacją i ochroną	0,94	0,00	0,93
D 28 0	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, ...	0,86	0,23	0,63
D 36 0	Produkcja mebli; działalność produkcyjna, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,78	0,08	0,69
O 93 0	Pozostała działalność usługowa	0,70	0,05	0,65
K 72 0	Informatyka i działalność pokrewna	0,67	0,08	0,59
D 25 0	Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	0,62	0,05	0,56
D 31 0	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,61	0,25	0,36
D 27 0	Produkcja metali	0,55	0,17	0,38
D 26 0	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetal.	0,52	0,08	0,44
I 62 0	Transport powietrzny	0,47	0,45	0,02
K 74 4	Reklama	0,39	0,03	0,36
K 74 8	Pozostała działalność komercyjna, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,39	0,01	0,38
J 67 0	Działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym	0,36	0,08	0,28
O 90 0	Odprowadzanie ścieków, wywóz śmieci, usługi sanitarne i pokrewne	0,30	0,20	0,09
M 80 4	Szkolnictwo dla dorosłych i pozostałe formy kształcenia	0,27	0,09	0,18
D 19 0	Garbowanie i wyprawianie skór; produkcja toreb bagażowych, ... obuwia	0,27	0,00	0,27
D 35 0	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	0,26	0,24	0,02
D 20 0	Produkcja drewna i wyrobów z drewna i korka, z wyjątkiem mebli; ...	0,25	0,00	0,25
K 74 7	Sprzątanie budynków	0,24	0,01	0,23
D 17 0	Produkcja tkanin	0,18	0,00	0,18
K 74 3	Badania i analizy techniczne	0,16	0,09	0,06
D 30 0	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	0,12	0,04	0,08
K 71 0	Wynajem maszyn i sprzętu bez obsługi operatorskiej oraz wypożyczanie ...	0,09	0,00	0,08
D 21 0	Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru	0,06	0,00	0,06
D 37 0	Zagospodarowanie odpadów	0,03	0,00	0,03
I 61 0	Transport wodny	0,02	0,00	0,02
K 74 5	Rekrutacja pracowników i pozyskiwanie personelu	0,01	0,00	0,01
D 23 0	Wytwarzanie produktów koksowania węgla, produktów rafinacji ropy ...	0,01	0,00	0,01

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Departamentu Pracy GUS

Tablica 79. Struktura pracujących w gminie Warszawa-Centrum w 1995 r. według sekcji i działów EKD (malejąco)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa = 100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
gmina WARSZAWA – CENTRUM		74,63	36,62	38,02
OGÓŁEM				
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy ...	14,17	2,37	11,80
D	Działalność produkcyjna	12,15	4,23	7,92
K	Obsługa nieruchomości, wynajem ...	9,70	3,98	5,72
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	6,25	4,89	1,36
O	Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	5,33	2,37	2,96
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	5,24	4,91	0,33
F	Budownictwo	5,22	0,73	4,50
J	Pośrednictwo finansowe	4,75	2,86	1,88
L	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,37	4,37	0,00
M	Edukacja	4,21	3,82	0,39
H	Hotele i restauracje	1,69	0,60	1,09
E	Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1,32	1,32	0,00
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G 51 0	Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	8,57	1,83	6,74
K 74 0	Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	5,37	0,98	4,39
N 85 0	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	5,24	4,91	0,33
F 45 0	Budownictwo	5,22	0,73	4,50
G 52 0	Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	4,98	0,49	4,49
L 75 0	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,37	4,37	0,00
M 80 0	Edukacja	4,21	3,82	0,39
J 65 0	Pośrednictwo finansowe, z wyjątkiem ubezpieczeń i funduszy emeryt.-rent.	3,02	2,19	0,84
O 92 0	Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	3,00	2,11	0,90
D 22 0	Działalność wydawnicza; poligrafia i reprodukcja zapisanych nośników ...	2,60	0,65	1,96
I 63 0	Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; dział. agencji turystycznych	2,37	1,60	0,77
K 73 0	Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	2,19	2,14	0,06
I 64 0	Poczta i telekomunikacja	1,99	1,82	0,16
I 60 0	Transport lądowy, transport rurociągami	1,88	1,47	0,41
M 80 3	Szkolnictwo wyższe	1,82	1,73	0,09
D 15 0	Produkcja art.. spożywczych i napojów	1,72	0,15	1,57
H 55 0	Hotele i restauracje	1,69	0,60	1,09
O 91 0	Działalność org. członkowskich, gdzie indziej nie sklasyfikowana	1,56	0,00	1,56
K 70 0	Obsługa nieruchomości	1,55	0,78	0,77
K 74 2	Działalność w zakresie architektury, inżynierii i pokrewne doradztwo tech.	1,52	0,69	0,83
D 34 0	Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	1,45	1,26	0,19
J 66 0	Ubezpieczenia i fundusz emerytalno-rentowy bez gwarantowanej ...	1,40	0,60	0,81
E 00 0	Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	1,32	1,32	0,00
K 74 1	Działalność prawnicza, rachunkowość, ...	1,21	0,17	1,05
M 80 1	Szkolnictwo podstawowe	1,09	1,05	0,04
M 80 2	Szkolnictwo średnie	0,99	0,96	0,03
D 29 0	Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,96	0,47	0,50
D 18 0	Produkcja odzieży; ...	0,89	0,15	0,74
K 74 6	Działalność związana z inwigilacją i ochroną	0,85	0,00	0,85
D 32 0	Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	0,84	0,57	0,26
D 24 0	Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych ...	0,70	0,17	0,53
D 33 0	Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych ...	0,65	0,33	0,32
G 50 0	Sprzedaż, obsługa i naprawy pojazdów ...	0,62	0,04	0,57
D 36 0	Produkcja mebli; działalność produkcyjna, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,58	0,08	0,49
K 72 0	Informatyka i działalność pokrewna	0,54	0,08	0,45
D 28 0	Produkcja metalowych wyrobów gotowych, ...	0,51	0,22	0,29
O 93 0	Pozostała działalność usługowa	0,49	0,05	0,44
K 74 4	Reklama	0,34	0,02	0,32
J 67 0	Działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym	0,32	0,08	0,24
K 74 8	Pozostała działalność komercyjna, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,32	0,01	0,31
O 90 0	Odprowadzanie ścieków, wywóz śmieci, usługi sanitarne i pokrewne	0,27	0,20	0,07
D 31 0	Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej, gdzie indziej ...	0,26	0,09	0,17
M 80 4	Szkolnictwo dla dorosłych i pozostałe formy kształcenia	0,25	0,09	0,16
D 19 0	Garbowanie i wyprawianie skór; produkcja toreb bagażowych, ... obuwia	0,19	0,00	0,19
D 26 0	Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetali.	0,17	0,05	0,12
D 25 0	Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	0,17	0,01	0,16
D 20 0	Produkcja drewna i wyrobów z drewna i korka, z wyjątkiem mebli; ...	0,15	0,00	0,15
K 74 7	Sprzątanie budynków	0,14	0,00	0,13
K 74 3	Badania i analizy techniczne	0,13	0,09	0,04
D 17 0	Produkcja tkanin	0,12	0,00	0,12
D 30 0	Produkcja maszyn biurowych i komputerów	0,08	0,02	0,06
K 71 0	Wynajem maszyn i sprzętu bez obsługi operatorskiej oraz wypożyczanie ...	0,05	0,00	0,05
D 21 0	Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru	0,04	0,00	0,04
D 35 0	Produkcja pozostałego sprzętu transportowego	0,04	0,03	0,01
D 27 0	Produkcja metali	0,02	0,00	0,02
I 61 0	Transport wodny	0,02	0,00	0,02
K 74 5	Rekrutacja pracowników i pozyskiwanie personelu	0,01	0,00	0,01
I 62 0	Transport powietrzny	0,01	0,00	0,01
D 37 0	Zagospodarowanie odpadów	0,01	0,00	0,00

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Departamentu Pracy GUS

Tablica 80. Struktura pracujących w gminach-dzielnicach Warszawy-według najważniejszych sekcji i działów EKD (malejąco), 31 XII 1995

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa =100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
m.st. WARSZAWA				
OGÓŁEM.		100,00	46,99	53,01
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
	Działalność produkcyjna	19,30	6,81	12,50
D	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	19,26	2,52	16,74
G	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	12,47	5,16	7,31
K	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,12	6,13	1,98
I	Budownictwo	7,81	1,03	6,78
F	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,98	6,54	0,45
N	Edukacja	5,98	5,48	0,50
M				
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	11,32	1,92	9,41
F	45 0 Budownictwo	7,81	1,03	6,78
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	6,98	6,54	0,45
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	6,74	0,50	6,24
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	6,50	1,06	5,44
M	80 0 Edukacja	5,98	5,48	0,50
L	75 0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,83	4,83	0,00
gmina WARSZAWA – CENTRUM				
OGÓŁEM.		74,63	36,62	38,02
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy ...	14,17	2,37	11,80
G	Działalność produkcyjna	12,15	4,23	7,92
D	Obsługa nieruchomości, wynajem ...	9,70	3,98	5,72
K	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	6,25	4,89	1,36
I	Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	5,33	2,37	2,96
O	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	5,24	4,91	0,33
N	Budownictwo	5,22	0,73	4,50
F				
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	8,57	1,83	6,74
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	5,37	0,98	4,39
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	5,24	4,91	0,33
F	45 0 Budownictwo	5,22	0,73	4,50
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	4,98	0,49	4,49
L	75 0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	4,37	4,37	0,00
M	80 0 Edukacja	4,21	3,82	0,39
Warszawa-Mokotów				
OGÓŁEM.		12,13	5,16	6,97
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	2,62	0,10	2,52
G	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	1,98	1,02	0,97
K	Działalność produkcyjna	1,89	0,55	1,34
D	Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	1,35	0,95	0,40
O	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	1,06	0,98	0,08
N	Budownictwo	1,05	0,09	0,96
F				
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	1,44	0,06	1,38
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	1,06	0,98	0,08
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	1,06	0,04	1,02
F	45 0 Budownictwo	1,05	0,09	0,96
O	92 0 Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	1,04	0,95	0,09
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,84	0,14	0,69
K	73 0 Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	0,73	0,72	0,01

Tablica 80. Struktura pracujących w gminach-dzielnicach Warszawy-według najważniejszych sekcji i działów EKD (malejąco), 31 XII 1995 (ciąg dalszy)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa =100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
Warszawa-Ochota				
OGÓŁEM.		6,07	3,15	2,93
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów...	1,18	0,02	1,16
K	Obsługa nieruchomości, wynajem ...	0,82	0,36	0,47
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,79	0,77	0,03
D	Działalność produkcyjna	0,65	0,14	0,51
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	0,46	0,38	0,08
F	Budownictwo	0,45	0,13	0,33
M	Edukacja	0,45	0,42	0,03
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,80	0,01	0,79
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,79	0,77	0,03
F	45 0 Budownictwo	0,45	0,13	0,33
M	80 0 Edukacja	0,45	0,42	0,03
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,40	0,05	0,35
L	00 0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,37	0,37	0,00
Warszawa-Praga Południe				
OGÓŁEM.		8,04	3,25	4,78
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	2,18	0,81	1,38
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	1,74	0,02	1,72
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	0,82	0,26	0,56
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,79	0,76	0,03
F	Budownictwo	0,78	0,07	0,71
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,89	0,02	0,87
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,79	0,76	0,03
F	45 0 Budownictwo	0,78	0,07	0,71
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,66	0,00	0,66
I	63 0 Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; działal. agencji turystycznych	0,59	0,56	0,03
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,47	0,07	0,40
D	32 0 Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	0,45	0,37	0,08
Warszawa-Praga Północ				
OGÓŁEM.		5,42	3,31	2,11
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	1,78	1,29	0,50
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	0,79	0,70	0,08
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,73	0,07	0,66
F	Budownictwo	0,47	0,04	0,43
L	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,43	0,43	0,00
według działów i wybranych grup działalności EKD				
D	34 0 Produkcja pojazdów mechanicznych, przyczep i naczep	1,13	1,10	0,03
F	45 0 Budownictwo	0,47	0,04	0,43
L	00 0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,43	0,43	0,00
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,41	0,00	0,41
I	63 0 Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; działal. agencji turystycznych	0,35	0,32	0,03
Warszawa-Śródmieście				
OGÓŁEM.		28,97	15,11	13,86
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów...	4,54	1,28	3,26
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	3,78	1,42	2,36
J	Pośrednictwo finansowe	3,17	1,92	1,25
D	Działalność produkcyjna	3,00	0,41	2,59
O	Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna	2,74	0,92	1,82
L	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	2,67	2,67	0,00
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	2,57	1,97	0,59
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	2,80	0,84	1,97
L	00 0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	2,67	2,67	0,00
K	74 0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	2,58	0,60	1,98
J	65 0 Pośrednictwo finansowe, z wyjątkiem ubezpieczeń i funduszy emeryt.-rent.	2,15	1,55	0,59
M	80 0 Edukacja	1,94	1,81	0,13
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	1,65	0,44	1,21
O	92 0 Działalność związana z rekreacją, kultura i sportem	1,49	0,92	0,57

Tablica 80. Struktura pracujących w gminach-dzielnicach Warszawy-według najważniejszych sekcji i działów EKD (malejąco), 31 XII 1995 (ciąg dalszy)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa =100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
Warszawa-Wola				
OGÓŁEM.		11,43	5,74	5,70
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	2,56	0,68	1,88
D	Działalność produkcyjna	2,21	0,95	1,26
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	1,37	0,52	0,84
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1,22	1,04	0,19
F	Budownictwo	0,96	0,27	0,69
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,91	0,88	0,03
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G 51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	1,86	0,64	1,22
F 45	0 Budownictwo	0,96	0,27	0,69
N 85	0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,91	0,88	0,03
K 74	0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,66	0,03	0,63
G 52	0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,60	0,00	0,59
I 63	0 Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu, agencje tur.	0,57	0,46	0,11
L 00	0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,41	0,41	0,00
Warszawa-Żoliborz				
OGÓŁEM.		2,57	0,90	1,67
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,78	0,19	0,59
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	0,51	0,19	0,32
D	Działalność produkcyjna	0,43	0,09	0,35
F	Budownictwo	0,21	0,00	0,21
według działów i wybranych grup działalności EKD				
G 51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,51	0,19	0,32
K 74	0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,27	0,05	0,21
G 52	0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,25	0,00	0,25
F 45	0 Budownictwo	0,21	0,00	0,21
Warszawa-Bemowo				
OGÓŁEM.		1,92	0,53	1,39
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,44	0,00	0,44
D	Działalność produkcyjna	0,33	0,07	0,27
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	0,29	0,09	0,21
M	Edukacja	0,29	0,28	0,01
według działów i wybranych grup działalności EKD				
M 80	0 Edukacja	0,29	0,28	0,01
F 45	0 Budownictwo	0,28	0,00	0,28
G 52	0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,26	0,00	0,26
G 51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,13	0,00	0,13
Warszawa-Białoleka				
OGÓŁEM.		2,60	1,69	0,91
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	1,04	0,68	0,36
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,28	0,01	0,27
F	Budownictwo	0,24	0,06	0,17
L	Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,16	0,16	0,00
K	Obsługa nieruchomości, wynajem ...	0,13	0,10	0,02
M	Edukacja	0,06	0,06	0,00
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	0,06	0,03	0,02
według działów i wybranych grup działalności EKD				
D 24	0 Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych ...	0,34	0,31	0,04
F 45	0 Budownictwo	0,24	0,06	0,17
L 00	0 Administracja publiczna i obrona narodowa, ...	0,16	0,16	0,00
G 52	0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,16	0,00	0,16
D 15	0 Produkcja art. spożywczych i napojów	0,14	0,07	0,07
D 29	0 Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,13	0,13	0,00
D 26	0 Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetal.	0,11	0,03	0,08

Tablica 80. Struktura pracujących w gminach-dzielnicach Warszawy-według najważniejszych sekcji i działów EKD (malejąco), 31 XII 1995 (ciąg dalszy)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa =100%)		
		razem	z tego w sektorze	
			publicznym	prywatnym
Warszawa-Bielany				
OGÓŁEM.		3,86	1,21	2,66
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	1,06	0,04	1,01
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,74	0,00	0,74
M	Edukacja	0,46	0,43	0,03
według działów i wybranych grup działalności EKD				
M	80 0 Edukacja	0,46	0,43	0,03
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,42	0,40	0,02
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,39	0,00	0,39
D	27 0 Produkcja metali	0,35	0,00	0,35
F	45 0 Budownictwo	0,34	0,04	0,30
Warszawa-Rembertów				
OGÓŁEM.		1,11	0,57	0,53
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	0,28	0,05	0,23
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów...	0,15	0,00	0,14
F	Budownictwo	0,14	0,01	0,13
M	Edukacja	0,10	0,10	0,00
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	0,07	0,05	0,02
K	Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	0,04	0,03	0,01
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,02	0,02	0,00
według działów i wybranych grup działalności EKD				
F	45 0 Budownictwo	0,14	0,01	0,13
M	80 0 Edukacja	0,10	0,10	0,00
G	52 0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,09	0,00	0,09
D	28 0 Produkcja metalowych wyrobów gotowych, ...	0,07	0,00	0,07
I	60 0 Transport lądowy, transport rurociągami	0,07	0,05	0,02
D	26 0 Produkcja wyrobów z pozostałych surowców niemetalicznych	0,05	0,00	0,05
Warszawa-Targówek				
OGÓŁEM.		3,18	1,15	2,03
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	0,90	0,27	0,64
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,55	0,08	0,47
F	Budownictwo	0,54	0,00	0,54
N	Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,34	0,33	0,00
według działów i wybranych grup działalności EKD				
F	45 0 Budownictwo	0,54	0,00	0,54
N	85 0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,34	0,33	0,00
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,27	0,04	0,23
D	32 0 Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	0,20	0,18	0,02
I	63 0 Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; działal. agencji turystycznych	0,17	0,15	0,02
D	15 0 Produkcja art. spożywczych i napojów	0,16	0,09	0,08
Warszawa-Ursus				
OGÓŁEM.		2,02	0,99	1,03
według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)				
D	Działalność produkcyjna	0,95	0,81	0,14
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,70	0,01	0,68
według działów i wybranych grup działalności EKD				
D	29 0 Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	0,60	0,60	0,01
G	51 0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,55	0,01	0,53

Tablica 80. Struktura pracujących w gminach-dzielnicach Warszawy-według najważniejszych sekcji i działów EKD (malejąco), 31 XII 1995 (dokończenie)

Wyszczególnienie		Udział pracujących (m.st. Warszawa =100%)			
		razem	z tego w sektorze		
			publicznym	prywatnym	
Warszawa-Ursynów					
		OGÓŁEM.	3,22	1,16	2,06
		według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)			
K		Obsługa nieruchomości, wynajem i działalność ...	0,86	0,32	0,53
G		Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,62	0,00	0,62
M		Edukacja	0,42	0,40	0,02
D		Działalność produkcyjna	0,38	0,05	0,34
		według działów i wybranych grup działalności EKD			
M	80	0 Edukacja	0,42	0,40	0,02
K	74	0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,41	0,01	0,40
F	45	0 Budownictwo	0,35	0,00	0,35
N	85	0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,32	0,30	0,02
G	52	0 Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów ...	0,32	0,00	0,32
Warszawa-Wawer					
		OGÓŁEM.	2,78	1,07	1,71
		według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)			
D		Działalność produkcyjna	1,10	0,21	0,89
G		Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,52	0,00	0,52
N		Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,48	0,43	0,05
		według działów i wybranych grup działalności EKD			
N	85	0 Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,48	0,43	0,05
G	51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,35	0,00	0,35
K	73	0 Prowadzenie prac badawczo-rozwojowych	0,27	0,27	0,00
D	15	0 Produkcja art. spożywczych i napojów	0,19	0,00	0,19
D	33	0 Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych ...	0,19	0,12	0,07
Warszawa-Wilanów					
		OGÓŁEM.	0,40	0,07	0,34
		według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)			
D		Działalność produkcyjna	0,11	0,00	0,11
G		Handel hurtowy i detaliczny; naprawy ...	0,11	0,00	0,11
K		Obsługa nieruchomości, wynajem ...	0,05	0,00	0,05
M		Edukacja	0,03	0,03	0,00
		według działów i wybranych grup działalności EKD			
G	51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,09	0,00	0,09
D	15	0 Produkcja art. spożywczych i napojów	0,05	0,00	0,05
K	74	0 Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	0,03	0,00	0,03
M	80	0 Edukacja	0,03	0,03	0,00
Warszawa-Włochy					
		OGÓŁEM.	4,27	1,94	2,33
		według sekcji EKD (bez rolnictwa, rybołówstwa i górnictwa)			
I		Transport, gospodarka magazynowa i łączność	1,08	0,92	0,16
D		Działalność produkcyjna	1,00	0,39	0,60
G		Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów ...	0,99	0,04	0,96
F		Budownictwo	0,54	0,19	0,35
		według działów i wybranych grup działalności EKD			
G	51	0 Handel hurtowy i komisowy, z wyj. handlu pojazdami	0,68	0,03	0,65
F	45	0 Budownictwo	0,54	0,19	0,35
I	63	0 Działalność wspieraj. i pomoc. dla transportu; dział. agencji turystycznych	0,43	0,37	0,06
D	15	0 Produkcja art. spożywczych i napojów	0,26	0,01	0,24
I	60	0 Transport lądowy, transport rurociągami	0,19	0,11	0,08

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Departamentu Pracy GUS

(5,2%), handel detaliczny (5,0%) i administracja publiczna (4,4%); w których łącznie pracuje 33,8% ogółu pracujących w stolicy.

Na Mokotowie (tabl. 80), gdzie pracuje 12,1% ogółu pracujących w stolicy, największy jest udział pracujących w działach: handel hurtowy i komisowy (1,4%), ochrona zdrowia i handel detaliczny (po 1,1%) oraz budownictwo i działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem (po 1,0%). Wśród liczących się działów gospodarki dzielnicy występuje również prowadzenie prac badawczo-rozwojowych (0,7%).

W dzielnicy Ochota (6,1% ogółu pracujących w stolicy) najważniejszymi działami są: handel hurtowy i komisowy, ochrona zdrowia i budownictwo. Identyczny układ działowy występuje na Pradze Południe (8,0% ogółu pracujących).

Natomiast na Pradze Północ, gdzie pracuje 5,4% ogółu pracujących stolicy, najważniejszym działem jest produkcja pojazdów mechanicznych (1,1%) a w mniejszym stopniu budownictwo, administracja publiczna i handel detaliczny (po 0,5–0,4%).

Obok Pragi Północ działalność produkcyjna jest głównym działem gospodarki w Białołęce (produkcja leków) i Ursusie (produkcja ciągników).

W Śródmieściu udziały pracujących według najważniejszych działów EKD są słabo zróżnicowane. Największy jest udział pracujących w handlu hurtowym i komisowym (2,8%), administracji publicznej (2,7%) i pozostałych działach związanych z prowadzeniem interesów (2,6%). Niewiele im ustępują udziały pracujących w pośrednictwie finansowym (2,2%), edukacji (1,9%), handlu detalicznym (1,6%) i działalności związanej z rekreacją, kulturą i sportem.

Na Żoliborzu, gdzie pracuje 2,6% ogółu pracujących w stolicy, największy jest udział pracujących w dziale handel hurtowy i komisowy (0,5%) oraz w pozostałej działalności związanej z prowadzeniem interesów i handlu detalicznym (po 0,3%).

Edukacja, budownictwo i handel detaliczny są głównymi działami skupiającymi miejsca pracy w gminach Bemowo i Rembertów, a w gminie Targówek budownictwo i ochrona

zdrowia. W gminie Bielany główną rolę odgrywają: edukacja, ochrona zdrowia, handel detaliczny i dopiero na czwartym miejscu pracujący w produkcji metali – Huta Luccini.

W gminie Wawer głównym miejscem pracy jest ochrona zdrowia i opieka socjalna oraz handel hurtowy i komisowy, a w gminie Wilanów handel hurtowy i komisowy oraz produkcja artykułów spożywczych i napojów; udziały pracujących są tu jedynie rzędu ułamków procenta w stosunku do ogółu pracujących w Warszawie.

W gminie Włochy, zatrudniającej 4,3% ogółu pracujących w stolicy, najwięcej jest pracujących w handlu hurtowym i komisowym (0,7%), budownictwie (0,5%), działalności wspierającej i pomocniczej dla transportu, w tym agencjach turystycznych (0,4%) i produkcji artykułów spożywczych i napojów.

Z analizy udziału pracujących w głównych działach EKD według gmin-dzielnic wynika, iż jakkolwiek działalność produkcyjna jest w Warszawie jedną z dwu głównych sekcji działalności, to zanikło w niej znaczenie produkcji przemysłowej w wielkich zakładach pracy. Z grupy działów produkcyjnych (sekcja D) na czoło wysunęła się działalność wydawnicza i produkcja artykułów spożywczych, natomiast udział pracujących w produkcji maszyn i urządzeń zajmuje odległe miejsce. Działalność przemysłowa odgrywa znaczące miejsce tylko na Pradze Północ, w Białołęce i w Ursusie. W pozostałych gminach-dzielnicach podstawową rolę odgrywa handel hurtowy i komisowy, bądź edukacja (Bemowo, Bielany, Ursynów), budownictwo (Rembertów, Targówek) lub ochrona zdrowia i opieka socjalna (Wawer).

PROGNOZA ZMIAN STRUKTURY GOSPODARKI WARSZAWY

OSZACOWANIE I OCENA WIELKOŚCI ORAZ ZNACZENIA FUNKCJI METROPOLITALNYCH WARSZAWY W SKALI REGIONALNEJ, OGÓLNOPOLSKIEJ I EUROPEJSKIEJ

Na podstawie doświadczeń krajów bardziej zaawansowanych w rozwoju gospodarczym niż Polska można stwierdzić, że w momencie, gdy udziały zatrudnienia w głównych sektorach gospodarki: usługowym i przemysłowym zmieniają się tak, że przekroczą w pierwszym przypadku 70%, a w drugim spadną poniżej 25%, nie należy oczekiwać dalszych zasadniczych zmian proporcji międzysektorowych niż wyznaczone granicami kilku procent²³. W wielkich miastach krajów wysoko rozwiniętych, zwłaszcza w miastach stołecznych, poziom proporcji sektorowych jest z reguły wyższy w usługach – powyżej 75%, a w metropoliach światowych nawet 80% i odpowiednio niższy w sektorze przemysłowym²⁴. Także w przypadku rozpatrywania całych aglomeracji miejskich – obszarów metropolitalnych krajów najbardziej rozwiniętych gospodarczo, udział usług w zatrudnieniu kształtował się już w drugiej połowie lat 80. między 70% a 80%²⁵.

W miastach, które nie osiągnęły jeszcze górnego pułapu zatrudnienia w sektorze usług można natomiast oczekiwać wzrostu udziału tego sektora głównie kosztem sektora przemysłu. Warszawa, z 70,4% zatrudnienia w usługach i ponad 29% w przemyśle, należy do tych miast. W przyszłości można się więc spodziewać, że Warszawa i obszar metropolitalny, który ona tworzy będą dążyć do uzyskania takich proporcji zatrudnienia w trzech sektorach gospodarki, jakie mają metropolie i ich obszary metropolitalne w Europie Zachodniej. Z braku porównywalnych danych dla obszarów metropolitalnych ograniczymy się do porównania samych metropolii. W przyszłości można zatem oczekiwać w Warszawie wzrostu udziału zatrudnienia w sektorze usług, zmniejszenia udziału w sektorach przemysłowym i rolniczym. Porównanie proporcji sektorowych z paru ostatnich lat nie daje jasnego obrazu zmian (tabl. 81), gdyż zmiany z roku na rok mają charakter fluktuacji. Dopiero porównanie końcowych lat

²³ W Paryżu komunalnym (2,1 mln. mieszkańców, 1,0 mln. pracujących) w sektorze usług pracowało na początku lat 90. 81% ogółu pracujących, a w sektorze przemysłu ok. 19%, natomiast w szerszych granicach (Paryż unité urbaine – 9,3 mln. mieszkańców i 4,3 mln. pracujących) proporcje te kształtowały się na poziomie ok. 75% i ok. 25%.

²⁴ Sektor rolniczy pomijamy w rozważaniach ze względu na ograniczone (0,1%–0,3% ogółu zatrudnionych) rozmiary w wielkich miastach.

²⁵ Ley i Hutton, 1991.

1992 i 1995 pokazuje kierunek zgodny z kierunkami zmian w krajach wyżej rozwiniętymi gospodarczo. Prawdopodobnie jest to trwała tendencja, ale potwierdzić ją mogłaby dopiero dłuższa seria obserwacji.

Tablica 81. Struktura zatrudnienia w Warszawie 1992–1995 według sektorów gospodarki (%)

	1992	1993	1994	1995
Warszawa	100,0	100,0	100,0	100,0
Sektor rolniczy	0,3	0,2	0,4	0,3
Sektor przemysłowy	32,2	30,9	31,2	29,3
Sektor usług	67,5	68,9	68,4	70,4

Źródło: materiały niepublikowane GUS

Pewną wskazówkę dla przemian struktury zatrudnienia Warszawy można uzyskać z analizy porównawczej struktur zatrudnienia Wiednia i Barcelony – miast o podobnej wielkości, podobnej strukturze gospodarki i podobnych aspiracjach co do roli w Europie (tabl. 82).

Tablica 82. Struktura zatrudnienia w Warszawie (1995), Wiedniu (1994) i Barcelonie (1995) według sektorów gospodarki (%)

	Warszawa				Wiedeń		Barcelona	
	Pracujący		Zatrudnieni		Zatrudnieni		Zatrudnieni	
	l. osób	%	l. osób	%	l. osób	%	l. osób	%
Ogółem	907 144	100,0	727 756	100,0	788 044 764 843*	100,0	663 436	100,0
Sektor rolniczy	2 551	0,3	2 308	0,3	2 236	0,3	–	–
Sektor przemysłowy	266 389	29,4	212 884	29,2	191 078	25,0	310 517	24,8
Sektor usług	638 200	70,3	512 564	70,4	571 529	74,7	352 919	75,2

Uwaga: * Bez sekcji P (Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników)

Źródło: dla Warszawy – materiały niepublikowane GUS, Statistisches ... , Trullén J., 1997.

Z porównania struktur sektorowych wymienionych miast wynika, że należałoby się spodziewać w przyszłości stosunkowo niewielkich korekt w zasadniczych międzysektorowych proporcjach zatrudnienia w Warszawie. Korekty te polegałyby na zmniejszeniu – w granicach do 4 % – liczby zatrudnionych w przemyśle w samym mieście i powiększeniu, w tych samych granicach, zatrudnienia w sektorze usług. Zmiany proporcji sektorowych w gospodarce Warszawy wyznaczonych na podstawie struktury zatrudnienia miały miejsce w pierwszej połowie lat 90. w tempie średnio rocznie około 1 punktu procentowego, co jak na tego rodzaju

tn. strukturalne zmiany jest tempem bardzo szybkim²⁶. Jeśli takie tempo utrzymałoby się przez najbliższe lata, to Warszawa osiągnęłaby poziom 75% zatrudnienia w usługach – porównywalny z Wiedniem z 1994 r. i Barceloną z 1995 r. – w roku 2000. Utrzymanie takiego tempa wydaje się jednak mało prawdopodobne. Zjawiskiem, które wpłynie na odsunięcie tej daty będą malejące przyrosty zatrudnienia w usługach po osiągnięciu znacznej przewagi usług nad innymi sektorami (tj. ok. 70%), znane z doświadczeń krajów wyżej niż Polska rozwiniętych gospodarczo.

Bardziej prawdopodobne wydaje się natomiast stopniowe zmniejszanie się udziału przemysłu, zwłaszcza jego głównej składowej – działalności produkcyjnej – w samym mieście i przesuwanie się zakładów przemysłowych do dalszych części obszaru metropolitalnego²⁷. Takie fizyczne przesunięcia byłyby zgodne z ogólnymi tendencjami zaobserwowanymi w gospodarce miast i krajów wysoko rozwiniętych gospodarczo. Z danych, którymi dysponujemy dla Warszawy wynika, że sektor przemysłowy zmniejszył udział w ogólnym zatrudnieniu miasta w latach 1992–1995 o 2,9 punktu procentowego, czyli średnio rocznie o ok. 1 punkt procentowy. Nie był to jednak systematyczny spadek z roku na rok lecz fluktuacje (tabl. 83). Systematycznie natomiast spadał w tym czasie udział działalności produkcyjnej, stanowiącej w Warszawie ponad 2/3 zatrudnionych w tym sektorze.

Tablica 83. Dynamika i zmiany udziału sektora przemysłowego i działalności produkcyjnej w Warszawie

	Dynamika 1992 = 100	Udział w zatrudnieniu miasta	
		Warszawa	Wiedeń
Sektor przemysłowy			
1992	100,0	32,2	...
1993	101,0	30,9	...
1994	125,3	31,2	25,0
1995	121,6	29,3	...
Działalność produkcyjna			
1992	100,0	21,8	...
1993	100,0	20,7	...
1994	120,0	20,3	17,0
1995	118,9	19,4	...

Zródło: Materiały niepublikowane GUS

²⁶ Na podstawie danych krajowych w USA w latach 1973-1984 udział usług wzrósł z 71,8% do 76,9%, czyli średnio rocznie o 0,46%, we Francji w latach 1971–1981 udział ten zwiększył się z 60,7% do 68%, czyli średnio rocznie o 0,56%.

²⁷ Stwierdzono to ostatnio np. w Barcelonie (Trullén J., 1997).

Sektor przemysłowy w Warszawie w porównaniu z Wiedniem zatrudniał w 1994 r. o 6,2 punktu procentowego więcej osób, a sama działalność produkcyjna o 3,3 punktu procentowego więcej. Gdyby założyć, że w drugiej połowie lat 90. utrzyma się tempo spadku udziału tego sektora w ogólnym zatrudnieniu miasta podobne jak w latach 1992–1994, to poziom Wiednia z 1994 r. (25%) osiągnęłaby Warszawa w 2006 r. Przy takich samych założeniach taki sam udział w działalności produkcyjnej jak w Wiedniu w 1994 r. (17,0%) powinna mieć Warszawa w 1998 r. Rzeczywiste proporcje zatrudnienia były w 1995 r. w działalności produkcyjnej zgodne z założonym tempem wzrostu, natomiast w całym sektorze niższe – co wskazuje, że udział całego sektora jest trudniejszy do przewidzenia ze względu na fluktuacje dotyczące jego składowych.

Mówiąc o rozwoju sektorów gospodarki trzeba wspomnieć, że proporcje międzysektorowe, aczkolwiek jeszcze powszechnie stosowane w krajowych i miejskich analizach gospodarki, tracą powoli znaczenie w ocenach rozwoju. A to dlatego, że coraz wyraźniejsza jest tendencja zacierania granic sektorów i rozwoju grup działalności łączących sektory – jak np. tzw. usługi dla przedsiębiorstw rozwijające się na styku sektorów przemysłu i usług oraz – w mniejszym stopniu – rolnictwa i usług. Z tego względu, jak również ze względu na osiągnięcie w krajach najbardziej rozwiniętych gospodarczo górnych pułapów zmian proporcji sektorowych, więcej uwagi poświęca się tam zmianom zachodzącym wewnątrz lub na styku sektorów.

Zmiany wewnątrzsektorowe

W strukturze zatrudnienia krajów bardziej od Polski rozwiniętych gospodarczo zaobserwowano kilka zjawisk, które w bliższej lub dalszej przyszłości mogą również wystąpić w procesie rozwoju Warszawy. Po pierwsze – oprócz wzrostu udziału wszystkich lub większości składowych sektora usług – zależnie od kraju stwierdzono obecność tzw. usług dla przedsiębiorstw (ang. *producer services*) i usług społecznych (ang. *social services*) w grupie trzech najszybciej rosnących składowych. Informacje te dotyczą Stanów Zjednoczonych, Francji i Japonii w latach 70. i 80. Są to działalności, które nie są wyodrębnione w polskiej statystyce i mogą wchodzić w skład różnych kategorii wyróżnianych przez oficjalną statystykę. Po drugie, zwiększa się w sposób wyraźny udział pracowników umysłowych (ang. *white collar*

occupations) i spada udział pracowników fizycznych (ang. *blue collar occupations*). Po trzecie, obserwuje się wzrost udziału pracowników o najwyższych kwalifikacjach zatrudnionych w zarządzaniu, administracji.

Dane, którymi dysponujemy dla Warszawy nie dają możliwości uchwycenia tempa wzrostu analogicznych kategorii działalności. Możemy natomiast przeprowadzić dokładniejsze porównanie Warszawy z Wiedniem według 15 kategorii działalności gospodarczych: 2 z sektora rolniczego, 4 – z przemysłowego i 9 z sektora usług (tabl. 84).

Tablica 84. Struktura wewnątrzsektorowa gospodarki Wiednia (1994) i Warszawy (1995) w %

Sekcje		Zatrudnienie		Różnice w punktach procentowych
		Wiedeń	Warszawa	
	Ogółem	100,0	100,0	
A	Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	0,3	0,3	0,0
B	Rybołówstwo, Rybactwo	–	0,0	0,0
C	Górnictwo i kopalnictwo	0,1	0,0	–0,1
D	Działalność produkcyjna	17,4	19,4	2,0
E	Zaopatrywanie w energię elektr. gaz i wodę	0,4	2,0	1,6
F	Budownictwo	7,1	7,8	0,7
G	Handel hurtowy, detaliczny; naprawy	14,8	15,3	0,5
H	Hotele i restauracje	3,8	2,2	–1,6
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	8,5	8,0	–0,5
J	Pośrednictwo finansowe	5,1	5,4	0,3
K	Obsługa nieruchomości	5,9	12,5	6,6
L	Administracja publ., obrona narodowa i opieka socj.	24,7	5,6	–19,1
M	Edukacja	2,6	7,3	4,7
N	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	5,1	8,4	3,3
O	Pozostała dział. usługowa komunalna, indywidualna	4,3	5,8	1,5

Źródło: Warszawa – materiały niepublikowane GUS, Wiedeń – Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien 1994.

Największe różnice w strukturze gospodarczej obu miast występują w trzech sekcjach: w administracji, obronie narodowej i opiece socjalnej (bardzo silna przewaga Wiednia, w którym sekcja ta skupia ok. 1/4 ogółu zatrudnionych), w obsłudze nieruchomości (ponad dwukrotna przewaga Warszawy) i w edukacji (przewaga ok. 5 punktów na korzyść Warszawy). Warszawę cechuje również ponad 1,5 razy wyższy udział zatrudnionych w ochronie zdrowia i opiece socjalnej. Wyższy udział niż w Wiedniu mają też w Warszawie trzy z czterech sekcji sektora przemysłowego, ale jest to przewaga mniejsza niż w wymienionych sekcjach usługowych. Gorzej natomiast wygląda w Warszawie udział zatrudnionych w hotelarstwie i

restauracjach, ale i w tym przypadku przewaga Wiednia jest mniejsza niż można by się było spodziewać znając większą atrakcyjność turystyczną Wiednia i wielkość jego bazy hotelowej²⁸.

Ogólnie biorąc struktura gospodarki obu miast wyrażona w zatrudnieniu jest, z wyjątkiem administracji, zadziwiająco podobna jak na krótkie funkcjonowanie Warszawy w warunkach gospodarki rynkowej. Zestawione przez nas dane należy jednak traktować z dużą ostrożnością. Wyniki są zapewne obciążone niepełną porównywalnością. Mimo stosowania podobnych zasad klasyfikacyjnych (EKD) sposoby zaliczania pracowników do poszczególnych kategorii są nieco odmienne w różnych państwach. Ponadto dla uzyskania porównywalnych kategorii gospodarczych zagregowaliśmy dane wiedeńskie według kategorii stosowanych w polskiej statystyce, co również mogło mieć niezamierzone skutki dla porównywalności wyników. Mimo tych zastrzeżeń udział pracowników sekcji administracji, obrony narodowej i opieki socjalnej w Wiedniu – 24,7% – wydaje się nieproporcjonalnie wielki. W wielkim Paryżu np. liczba pracujących w całej grupie tzw. usług nierynkowych obejmujących oprócz administracji (we Francji silnie rozbudowanej) oświatę, ochronę zdrowia, opiekę socjalną, stanowi mniej niż 20% ogółu pracujących. Wyjaśnienia tak wysokiego udziału wymienionej kategorii zatrudnienia w przypadku Wiednia szukać należy w silniejszym niż w większości stolic Europy skoncentrowaniu w tym mieście administracji państwowej i regionalnej (obok miejskiej), a także w uwzględnieniu w sekcji administracji zatrudnionych w pełni na jej rzecz usługach.

Poszczególne składowe sektora usług rozwijają się w Warszawie – podobnie jak w innych miastach i krajach – w różnym tempie (tabl. 85).

Tablica 85. Zatrudnienie (1995) i jego wzrost (1992–1995) wewnątrz sektora usług

	Sektor usług	Zatrudnienie		
		1995	Udział w ogólnym zatrudnieniu w %	Zmiana 1992–1995 w %
G	Handel hurtowy, detaliczny, naprawy	111145	15,3	94,6
J	Pośrednictwo finansowe	39184	5,4	63,3
L	Administracja publ., obrona narodowa i opieka socj.	41106	5,6	49,2
H	Hotele i restauracje	15789	2,2	46,3
O	Pozostała dział. usługowa komunalna, indywidualna	42279	5,8	29,8
K	Obsługa nieruchomości	91209	12,5	27,3
N	Ochrona zdrowia i opieka społeczna	61046	8,4	23,3
M	Edukacja	52783	7,3	19,2
I	Transport, gospodarka magazynowa i łączność	58011	8,0	16,3

²⁸ Baza hotelowa Wiednia była w zimie 1993/1994 większa od warszawskiej 10–11-krotnie pod względem liczby hoteli (według różnych źródeł) i ponad 4-krotnie pod względem liczby pokoi. (por. cz. II opracowania).

W pierwszej połowie lat 90. najszybciej wzrastało zatrudnienie w handlu (sekcja G – prawie podwojenie liczby zatrudnionych w latach 1992–1995), pośrednictwie finansowym i ubezpieczeniach (sekcja J – przyrost zatrudnienia o ponad 63%) i w administracji, obronie narodowej i opiece społecznej (sekcja L – wzrost o prawie 50%). Trzeba również odnotować spory wzrost zatrudnienia (46%) w najmniejszej sekcji, tj. w hotelach i restauracjach. Wymienione rodzaje działalności nie są tymi, które wymienia się w krajach bardziej rozwiniętych gospodarczo jako najszybciej rosące. Komentując te różnice należałoby uwzględnić dwie kwestie. Po pierwsze różnice mogą odzwierciedlać różny stopień dojrzałości gospodarki rynkowej. Po drugie – dane, którymi dysponujemy dla Warszawy są niepełne – obejmują mianowicie tylko zatrudnionych w zakładach zatrudniających powyżej 5 osób. Fakt ten może w istotny sposób zniekształcać proporcje i tempo wzrostu w takich np. działach jak handel (G), pośrednictwo finansowe (J), obsługa nieruchomości (K) czy pozostała działalność usługowa (O).

Czy takie tempo wzrostu się utrzyma w tych samych kategoriach? Prawdopodobnie nie. Wraz ze wzrostem dojrzałości gospodarki rynkowej w Warszawie zmieniają się zapewne rodzaje wiodących działalności. Jako wskazówkę kierunku zmian, z braku lepszych danych, przyjąć zmiany jakie wystąpiły w strukturze zawodowej jednego z obszarów metropolitalnych Kanady – Vancouver – mającego w 1986 r. podobną liczbę zatrudnionych co Warszawa. Otóż w okresie 1971–1986 najniższym tempem wzrostu charakteryzowała się liczba sprzedawców, (ok. 46%), liczba nauczycieli (61%) urzędników niższych szczebli (ok. 66%). Spadek tempa nasilił się zwłaszcza w drugiej części badanego okresu, tj. w latach 1981–1986. Wyjątkowo szybkie tempo wzrostu miały stanowiska kierownicze i administracyjne wysokich szczebli (304,3%), związane z naukami społecznymi (222%) i zawody artystyczne związane z rekreacją.

Kierując się tymi pośrednimi wskazówkami można zakładać pewne podobieństwo trajektorii rozwoju struktury Warszawy, a w szczególności słabnięcie wzrostu zatrudnienia w handlu i w niższego szczebla stanowiskach urzędniczych (co może się odbić na zatrudnieniu w administracji), a szybszy wzrost w działalności artystycznej, hotelarstwie i różnych formach rekreacji, pośrednictwie finansowym, obsłudze nieruchomości. Znacznie trudniej natomiast wskazać przybliżoną datę tych zmian, gdyż Kanadę i Polskę dzieli zbyt duże różnice poziomu rozwoju gospodarczego. Liczyć się natomiast trzeba z tym, że zjawiska takie jak opisane w Vancouver mogą wystąpić w Warszawie w latach 2000–2020.

Oceniając wymienione powyżej prognozowane zmiany strukturalne w kontekście roli funkcji metropolitalnych Warszawy należy stwierdzić, że brak obecnie przesłanek, na podstawie których można by przewidywać zasadniczy wzrost, jak również spadek wielkości oraz zasięgów przestrzennych tych funkcji. Jest prawdopodobne, iż udział funkcji metropolitalnych wśród ogółu funkcji miasta i obszaru metropolitalnego, oszacowany w niniejszym opracowaniu na ok. 40% (w stosunku do ogólnej liczby pracujących), pozostanie na zbliżonym poziomie w ciągu następnych 10 lat, a nawet do roku 2010, lub wzrośnie w skali kilku punktów procentowych. Wiązać się to będzie oczywiście z ewolucją wewnętrznej struktury tych funkcji. Należy zwłaszcza przewidywać spadek udziału handlu hurtowego, a zwiększenie się udziału działalności związanej z finansami, usług dla przedsiębiorstw, zarządzaniem gospodarką oraz edukacją na poziomie wyższym i badaniami. Bardziej szczegółowe prognozy w tej dziedzinie wymagają przeprowadzenia szczegółowej analizy ewolucji struktury zatrudnienia w co najmniej kilkunastu metropoliach europejskich. Niewątpliwie występuje bowiem tendencja do upodobniania się tych struktur i reguła ta obejmuje także, jak i w pewnym stopniu już objęła, Warszawę.

Hipoteza dotycząca względnej trwałości ogólnej wielkości i udziału funkcji metropolitalnych w strukturze funkcjonalnej Warszawy wynika w głównej mierze z obserwowanej w ostatnich latach, jak również przewidywanej w przyszłości stabilizacji zasięgów przestrzennego oddziaływania tych funkcji. W skali regionalnej Warszawa pozostanie niewątpliwie ośrodkiem bezwzględnie dominującym w północno-wschodniej i środkowo-wschodniej części Polski. Nie wydaje się jednak, aby Warszawa miała w przyszłości rozszerzyć zasięg swojego oddziaływania (np. w zakresie lecznictwa specjalistycznego oraz szkolnictwa wyższego) kosztem innych głównych ośrodków regionalnych, takich jak Kraków, Gdańsk i Poznań. Układ przestrzenny i funkcjonalny głównych miast – metropolii w Polsce można zatem uznać za stabilny. Z kolei, w skali ogólnopolskiej Warszawa bez wątpienia utrzyma swoje funkcje stołeczne, jak również większość funkcji gospodarczych (np. w zakresie usług finansowych oraz komunikacji i mediów publicznych), które obecnie pełni na rzecz całego kraju. Warszawa może stracić niektóre z tych funkcji (lub konkretniej, doświadczyć względnego osłabienia tych funkcji) na rzecz Berlina. Dotyczyć to może w pierwszym rzędzie funkcji Warszawy jako portu lotniczego, a także ośrodka usług turystycznych oraz działalności artystycznej, związanej z rozrywką i sztuką. Konkurencja w tej dziedzinie ze strony metropolii o porównywalnej z Warszawą wielkością nie przyniesie prawdopodobnie istotnych zmian na

mapach zasięgu i rangi funkcji metropolitalnych w Europie Środkowej i Wschodniej. Dotyczy to takich miast jak Praga, Budapeszt, Wiedeń i Sztokholm. Brak jednak także realnych szans na zwiększenie się, w przypadku Warszawy, znaczenia tych funkcji metropolitalnych, które mają zasięg ponadkrajowy, a także międzynarodowy. Rola Warszawy jako centrum międzynarodowego handlu hurtowego ulegać bowiem będzie zapewne stopniowemu kurczeniu się w miarę ugruntowywania się gospodarki rynkowej w krajach byłego Związku Radzieckiego. Miejsce tych funkcji mogą w przyszłości częściowo wypełnić usługi transportowe (inne niż lotnicze) oraz usługi w dziedzinie finansów i zarządzania gospodarką. W zakresie tych funkcji zasięg oddziaływania Warszawy nie ograniczy się do skali krajowej, jednak skala krajowa pozostanie w ich przypadku zdecydowanie najważniejsza.

BIBLIOGRAFIA

- An Urbanizing World. Global Report on Human Settlements, 1996. United Nations Centre for Human Settlements (HABITAT). Published by Oxford University Press, 1996.
- Atlas Ost- und SüdostEuropa. Österreichisches Ost- und SüdostEuropa-Institut, Wien 1997.
- Berg van den L. i inni, 1982, Urban Europe: Study of Growth and Decline. Pergamon Press, Oxford.
- Berry B.J.L., 1960, The Impact of Expanding Metropolitan Communities upon the Central Place Hierarchy. *Annals, Association of American Geographers*, 50, 112–116.
- Berry B.J.L., 1973, Growth Centres in the American Urban System. Cambridge, Ballinger.
- Bogue D.J., 1949, The structure of the Metropolitan Community. Ann Arbor, University of Michigan Press.
- Bonavero P., Conti S., 1996, New Technological Paradigm, Urban Identity and Metropolitan Networks in Europe. [w:] *Urban Networks in Europe* (ed. D.Pumain, T.Saint-Julien). INED, Paris, 47–65.
- Bourne L.S., 1995, Urban Systems in an Era of Global Restructuring: Expanding the Research Agenda. [w:] *Urban Development an Urban Life, Vaasa*.
- Bruinsma F., Rietveld P., 1996, Accessibility of Cities in European Networks: A Comparison of Approaches. [w:] *Urban Networks in Europe* (ed. D.Pumain, T.Saint-Julien). INED, Paris, 103–14.
- Brunet R., 1989, Les villes „européennes”. Paris: Datar–Reclus, La Documentation Française.
- Butowski L., 1996, Funkcja turystyczna dużych miast europejskich. Studium porównawcze Berlina, Budapesztu, Paryża, Wiednia i Pragi. [w:] *Dolina Wisły. Zagospodarowanie w granicach województwa warszawskiego*. Konferencja w Warszawie. Wydawcy: Wojewoda warszawski, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska, Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Miasto-Ogród Sadyba. Warszawa 1996.
- Cheshire P.C., 1979, Inner Areas as Spatial Labour Markets: a Critiques of the Inner Area Studies. *Urban Studies* 16 (2), 29–43.
- Cheshire P.C., 1990, Explaining the Recent Performance of the European Community’s Major Urban Regions. *Urban Studies* 27 (3), 207–229.
- Civil Aviation Statistics of the World, 1991, 1992, 1993, 1994, 1996. ICAO Statistical Yearbook. Montreal, tabl. 4–1.
- Dematteis G., 1996, Towards a Unified Metropolitan Urban System in Europe: Core Centrality Versus Network Distributed Centrality. [w:] *Urban Networks in Europe* (ed. D.Pumain, T.Saint-Julien). INED, Paris., 19–28.
- Dowall D.E., Sadowy M., Zalewski A., 1994, Transformacja gospodarki Warszawy i jej perspektywy. Urząd m.st. Warszawy i United States Agency for International Development.
- Duncan O.D. i inni, 1960, Metropolis and Region. The Johns Hopkins Press, Baltimore.
- Erlanson U., Törnqvist G., 1991, Kontakt- och Resemöjligheter i Europa 1976 och 1988, Institutionen för Kulturgeografi och Ekonomisk Geografi, Lund.
- Europäisches Städtetz, 1994, Raumordnungspolitiken im europäischen Kontext. Bundes-ministerium für Raumordnung, Baumwesen und Städtebau, Bonn.
- EUROPE 2000. Outlook for the Development of the Community’s Territory. Commission of the European Communities, Directorate General for Regional Policy, Brussels–Luxembourg 1991.
- Europejska Klasyfikacja Działalności. Wydanie II. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1994.
- Florence P.S., 1955, Economic Efficiency in the Metropolis. [w:] *The Metropolis in Modern Life*. Doubleday, Garden City, N.Y.
- Foucher M., 1993, : Fragments d’Europe. Atlas de l’Europe médiane et orientale. Fayard
- Friedmann J., Miller J., 1965, The Urban Field. *Journal of the American Institute of Planners*, 31, 312–320.
- Glikman Paweł, 1996, Zatrudnienie, inwestycje, podatki w szarej gospodarce (próba szacunku). *Studia i Prace*. Z prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS. Warszawa, czerwiec 1996.
- Gras N.S.B., 1922, The Development of Metropolitan Economy in Europe and America. *American Historical Review*, 27, 695–708.
- Grimm F.-D., Friedlein G., Müller E., 1997, Zentrensysteme in Mittel- und Osteuropa. [w:] *Atlas Ost- und SüdostEuropa*. Österreichisches Ost- und SüdostEuropa-Institut, Wien.
- Grzeszczak J., 1996, Tendencje kontrurbanizacyjne w krajach Europy Zachodniej. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. *Prace Geograficzne*, 167. 82 s.
- Hotel & Travel Index. Winter 1993–1994. Publications of REED Travel Group.
- Healey & Baker, 1992, European Real Estate Monitor 1992, Executive Summary, Healey & Baker, London;

- Hébrard J., Treuner P. (eds.), 1992, *Perspektiven einer europäischen Raumordnung*. Akademie für Raumforschung und Landesplanung (ARL), Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale (DATAR), Hannover/Paris.
- Klaassen L.H., Paelinck J.H.P., 1979, The Future of Large Towns. *Environment and Planning A*, 11, 1095–1104.
- Korcelli P., 1985, Population Dynamics of Metropolitan Regions. *Scandinavian Housing and Planning Research* 2: 133–146.
- Korcelli P., 1987, Growth Fluctuations and Alternative Trajectories of Future Population Change: a case study of the Warsaw region. *Papers of the Regional Science Association*, vol. 61, 131–144.
- Korcelli P., 1996, The Urban System of Poland in an International Perspective. Referat przedstawiony na 27 Międzynarodowym Kongresie Geograficznym, Haga, 4–10 sierpnia 1996 r.
- Kurowski S., 1987, *Warszawa na tle stolic Europy*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Ley i Hutton, 1991, The service sector and metropolitan development in Canada. [w:] Daniels P.W.: *Services and metropolitan development*, International perspectives.
- McKenzie R.D., 1933, *The Metropolitan Community*. McGraw–Hill, New York.
- Panorama of E.C. Industry 1990. Commission of the European Communities. . Luxemburg: Office of Official Publications of the European Communities.
- Panorama of E.C. Industry. Statistical supplement 1992. EUROSTAT. Commission of the European Communities. . Luxemburg: Office of Official Publications of the European Communities.
- Portrait of the Regions. EUROSTAT. Commission of the European Communities. Statistical Office of the European Communities. Luxemburg: Office of Official Publications of the European Communities. vol. 1(1993), vol. 2(1993), vol. 3(1993), vol. 4(1996).
- Pracujący w Warszawie według rodzajów działalności EKD, sektorów gospodarki i gmin; stan 31 XII 1995 r. Dane Departamentu Pracy GUS
- Pred A., 1975, On the Spatial Structure of Organizations and the Complexity of Metropolitan Interdependence. *Papers, Regional Science Associations*, 35, 115–142.
- Produkt krajowy brutto według województw za 1995 r. Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN. Urząd Statystyczny w Katowicach, sierpień 1997.
- Przegląd Statystyczny. Warszawa, listopad 1995. Informacje i Opracowania Statystyczne. Rok IV, nr 11. Urząd Statystyczny m.st. Warszawy. Warszawa 1995.
- Recensement général de la population de 1990. Population – activité – ménages. INSEE.
- Rocznik Statystyczny 1992, 1994, 1996. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Demografii 1995. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Warszawy 1995. Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie. Warszawa 1996.
- Rocznik Statystyczny Warszawy 1996. Urząd Statystyczny w Warszawie. Warszawa 1997.
- Roczniki Statystyczne Województwa Warszawskiego 1991, 1992. Wojewódzki Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie. Warszawa 1991, 1992.
- Statistics of World Large Cities, 14 (1976), 24(1986), 28 (1990), 30(1992), 31(1993), 32(1994). Statistics Division, Bureau of General Affairs, Tokyo Metropolitan Government.
- Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien 1994. Magistrat der Stadt Wien, Geschäftsgruppe Stadtentwicklung, Stadtplanung und Aussenbeziehungen der Stadt Wien, Wien 1995.
- Swianiewicz P., 1997, Największym najłatwiej o inwestora. Ranking miast. *Rzeczpospolita*, 129(4686), 5 czerwca 1997.
- Treuner P., Gigou J.L. (ed.), 1992, *Perspektiven einer europäischen Raumordnung*. Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover/Paris.
- Treuner P., 1994, A New Map of Europe's Spatial Development Objectives. EUREG, *European Journal of Regional Development*, 1/1994, 38–43.
- Treuner P., Foucher M., 1994, Towards a New European Space. *Academie für Raumforschung und Landesplanung*, Hannover.
- Trullén J., 1997, Barcelona as a flexible city. Economies of location and urbanization in a polinuclear metropolis (referat na 37 Europejski Kongres Regional Science Association, Rzym 26–29 August 1997), maszynopis powielany, 21 s., 14 tabl.
- Vance R.B., Smith S., 1954, *Metropolitan Dominance and Integration*. [w:] *The Urban South*. Chapel Hill, University of North Carolina Press.
- VASAB 2010. Vision and Strategies around the Baltic Sea 2010. Towards a Framework for Spatial Development in the Baltic Sea Region. Third Conference of Ministers for Spatial Planning and Development. Tallin, December 7–8, 1994. Carlskrona, Sweden 1994.
- Warszawa na tle miast Europy. Wojewódzki Urząd Statystyczny w m.st. Warszawie. Warszawa 1995.
- Zatrudnienie w gospodarce narodowej w 1995 r. Informacje i Opracowania Statystyczne. GUS, Warszawa 1996.
- Zmiany strukturalne grup podmiotów w gospodarce narodowej w I półroczu 1996. GUS, Warszawa 1996.

[The text in this section is extremely faint and illegible, appearing as a dense block of mirrored or bleed-through content.]

METROPOLITAN FUNCTIONS OF WARSAW

The paper consists of three parts. In the first and the second part the authors discuss the ranks allocated to Warsaw in a number of alternative classifications of European cities and, subsequently, the ranks suggested by the analysis of demographic, social and economic data. In the third part the metropolitan, as well as capital functions (interpreted as a sub-set of the former) of Warsaw are identified and measured. Also, some assumptions concerning their future development are formulated.

In the rankings of contemporary European cities, and also in the light of the concept of urban development cycles, Warsaw emerges as a city characterized by a delayed, as well as irregular pattern of growth. As to its present position in the European urban hierarchy, there are considerable differences between the individual classification schemes. These differences originate from the nature of criteria applied and from the aim of particular studies. Generally, Warsaw is allocated to higher hierarchical levels in these schemes that are of a prospective and policy-oriented character. This is also the case of the most recent classifications, i.e. those elaborated between 1994–1997.

In the empirical analysis which is reported on in the second part of the paper Warsaw is confronted with 11 other large European metropolitan centres (in most cases – national capital cities). The comparisons involve employment size and structure, demographic size and composition, housing stock and construction, technical infrastructure (mainly transportation, including air transport), tourist, cultural and education, as well as health care facilities, and public and personal security. Most of the data relate to the 1970s and the 1980s. The results of the analysis generally conform to the findings of those authors who allocate Warsaw among the lower-tier, or smaller European metropolitan centres and capital cities. Some positive development, however, have also been identified. These relate primarily to the evolution of employment structure, the size structure of new housing, and the rapid expansion of higher education.

The assessment of the metropolitan functions of Warsaw, as presented in the third part of the paper, is preceded by a review of relevant concepts and notions. The set of metropolitan functions identified is presented in Table 66. The size of the corresponding employment has been adjusted by taking account of the spatial range of functions as well as the existence of

non-registered activities (including the shadow sector). According to the estimates, metropolitan functions are responsible for some 38% of the total employment in the metropolitan area (i.e. the capital voivodships) of Warsaw. The main individual functions within this category include wholesale trade, business services, regional and state administration. The capital functions, i.e. those explicitly related to the role of Warsaw on the political map of Poland, account for some 11% of the total employment in the metropolitan area.

In the subsequent discussion, the distribution of functions (including the metropolitan functions) is analysed by sector of economy, as well as 18 territorial units of the metropolitan area. The central district of Warsaw is found to concentrate 29% of the total employment (as contrasted with 8% of the productive age population), and some 25% of the service sector employment. Interestingly enough, the central district is still dominated by the public sector employment.

During the next 10 years one can anticipate a further, although a rather minor shift of employment from the secondary to the tertiary and quaternary activities (by some 4 percentage points – using the analogy of Vienna and Barcelona). Within the service sector the business and professional services, business management and higher education will probably experience further growth. Conversely, the so-far very dynamic increase of retail trade employment will most likely be discontinued. This may also be true, although to a smaller extent, with respect to the fast growing financial services, administration, and social security. As to spatial shifts, a concentration of selected tertiary and quaternary activities (finance, insurance, business services, corporate control, higher education) in the central part of the city of Warsaw can be expected.

Informacje dla autorów i czytelników

„Zeszyty IGiPZ PAN” ukazują się w standardowym nakładzie 100 egzemplarzy (w tym 10 autorskich).

Sprzedaż publikacji IGiPZ PAN prowadzą księgarnie:

- ORWN-BIS, ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa, tel. 69 78 835, czynna od poniedziałku do piątku w godz. od 10 do 18.

- ORWN, Pałac Kultury i Nauki, Warszawa.

Wymagania techniczne stawiane pracom składanym do druku w serii „Zeszyty IGiPZ PAN”

Tekst i tabele należy przygotować na dyskietce (3,5” Microdisks) w programie WORD 7.0 lub 6.0, podpisy pod ryciny w języku polskim i angielskim powinny być umieszczone w oddzielnym pliku, ryciny (opracowane komputerowo lub na kalce) w postaci czystorysów gotowych do druku.

Do każdej pracy w języku polskim należy dołączyć streszczenie angielskie (1-2 strony) oraz abstrakt (3 - 4 zdania) i słowa kluczowe (3 - 4), również w języku angielskim.

1996

37. ANNA BEATA ADAMCZYK - Charakterystyka wiatrów silnych i bardzo silnych w Polsce;
JAROSŁAW BARANOWSKI - Wielkość zachmurzenia w Warszawie w zależności od cyrkulacji atmosferycznej.
38. HALINA POWĘSKA, TOMASZ KOMORNICKI - Przejścia graniczne: Kostrzyn, Słubice, Świecko, Gubin - podstawowe funkcje i strefa oddziaływania na terenie Polski i Niemiec;
JOANNA PAPIS, TOMASZ KOMORNICKI - Miasto Duszniki Zdrój jako gmina przygraniczna.
39. LESZEK KOLENDOWICZ - Burze na obszarze Polski Północno-Zachodniej w świetle częstości występowania różnych typów cyrkulacji atmosfery.
40. ROMAN SZCZĘSNY - Rolnictwo i gospodarka żywnościowa w okresie restrukturyzacji 1989-1994.
41. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: I.
42. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: II.

1997

43. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: III.
44. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: IV.
45. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: V.
46. PIOTR KORCELLI (red.) - Aglomeracje miejskie w procesie transformacji: VI.
47. PIOTR EBERHARDT - Problematyka narodowościowa Estonii.
48. WŁODZIMIERZ ZGLIŃSKI - Przekształcenia państwowego rolnictwa
- skutki społeczne, ekonomiczne i przestrzenne.
49. BOŻENNA GRABIŃSKA - Geografia plazów na tle świata.
Regionalizacja zoogeograficzna kręgowców Europy.
Powierzchnia jednostki a bogactwo taksonomiczne ssaków.

50. ROMAN SZCZĘSNY - Struktura przestrzenna rolnictwa Polski w 1995 roku.

1998

51. KRZYSZTOF BŁAŻEJCZYK - Promieniowanie słoneczne a gospodarka cieplna organizmu człowieka.
52. ZYGMUNT BABIŃSKI (red.) - „Mongolia 96” - Niektóre zagadnienia badawcze ekspedycji - Raport.

PL - ISSN 0867-6836
WYDAWNICTWA IGI PZ PAN, WARSZAWA

<http://rcin.org.pl>